

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

ЗРОСТАЮЧА ОСОБИСТІТЬ У СМИСЛОЦІННИСНИХ ОБРИСАХ

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**19 грудня
2022 року**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**ЗРОСТАЮЧА ОСОБИСТІТЬ
У СМИСЛОЦІННИСНИХ ОБРИСАХ**

МАТЕРІАЛИ

*Міжнародної науково-практичної конференції
19 грудня 2022 року*

Івано-Франківськ
«НАІР»
2022

УДК 371.4:001.76
ББК 74.200
3-90

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 12 від 28 листопада 2022 року)*

Рецензенти:

*Канішевська Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Гончар Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Комаровська О.А., доктор педагогічних наук, професор.*

Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2022. 216 с.

ISBN 978-617-8011-45-1

У збірник увійшли матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах», в яких представлені теоретико-практичні досягнення та наукові розвідки науковців, керівників експериментальних майданчиків, аспірантів та докторантів ІПВ НАПН України, здійснені у галузі теорії і методики виховання, соціальної роботи та дошкільної педагогіки.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Актори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 371.4:001.76

ББК 74.200

ISBN 978-617-8011-45-1

© ІПВ НАПН України, 2022 р.

ЗМІСТ

<i>Безрук К. О.</i> Педагогічні умови формування соціальної успішності особистості у діяльності учнівського самоврядування	5
<i>Бех І. Д.</i> Акценти виховної досконалості педагога	8
<i>Бех І. Д.</i> Патріотизм особистості крізь призму духовних виявлень	14
<i>Бінецький Д. О.</i> Військово-патріотичне виховання підлітків у процесі занять фізичною культурою в умовах воєнного стану	19
<i>Васильєва С. А.</i> Збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку у цифровому освітньому середовищі закладу дошкільної освіти ...	24
<i>Вербицький В. В.</i> Технологія формування творчих компетентностей в умовах позакласної та позашкільної навчальної діяльності	28
<i>Вербицький О. О.</i> Національно-патріотичне виховання учнів в умовах закладу позашкільної освіти	32
<i>Гончар Л. В.</i> Теоретичні аспекти проблеми сімейних рольових очікувань сучасної учнівської молоді	37
<i>Гриців Т. Г.</i> Ментально зорієнтований підхід у контексті соціально-культурної парадигми	40
<i>Журба К. О.</i> Виховання дітей у цифровому світі	45
<i>Канішевська Л. В.</i> Використання потенційних можливостей позааудиторної діяльності в контексті проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів	50
<i>Кириченко В. І.</i> Технологія е-портфоліо як інструментальна основа партнерської взаємодії закладу освіти і родин старшокласників	55
<i>Коновець С. В.</i> Концептуальні основи набуття особистістю креативності	58
<i>Корнієнко А. В.</i> Діяльність закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану	65
<i>Куниця Т. Ю.</i> Європейський досвід розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи	70
<i>Кучинська Н. М.</i> Партнерська взаємодія педагогів з батьками у формуванні соціальної успішності дошкільників	76
<i>Литвин В. В.</i> Особливості математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку	79
<i>Литовченко О. В.</i> Актуальні вектори діяльності закладів позашкільної освіти в умовах війни та післявоєнного відновлення країни	84
<i>Литовченко О. В.</i> Соціальна робота в умовах війни: підтримка міжнародних організацій	87
<i>Луценко В. О.</i> Особливості стосунків дітей старшого дошкільного віку	90
<i>Малишева Д. Р.</i> Використання методу проєктів у процесі формування соціально-громадянської компетентності дошкільників	95
<i>Мачуський В. В.</i> Екологічне виховання у неформальній освіті країн Європи	99
<i>Міронєць Л. П.</i> Використання онлайн-ресурсів під час формування екологічної компетентності здобувачів освіти	103

Морін О. Л. Профорієнтаційні ігри як елемент технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів	108
Нечерда В. Б. Есе та сторітеллінг у формуванні соціально успішної особистості старшокласника	113
Ничкало С. А. Актуальні питання україноцентричності змісту естетичного виховання	118
Окушко Т. К. Особливості діяльності організацій громадянського суспільства в умовах воєнного стану	123
Остапенко О. І. Реформування військово-патріотичного виховання учнів старших класів в умовах воєнного стану	128
Охріменко З. В. Вектори оновлення системи шкільної професійної орієнтації в Україні в контексті подій сьогодення	133
Рагозіна В. В. Вивчення потреб батьків у цифрових дидактичних матеріалах з художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку: інструментарій констатувального експерименту	137
Рейпольська О. Д. Особливості забезпечення якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану	141
Рогальська-Яблонська І. П. Сучасна учнівська молодь та її цифрова соціалізація	146
Платтс Л., Сокол Л. М. Сучасні освітні технології: шведський досвід	150
Тарасова Т. В. Формування гендерної компетентності педагогів ЗЗСО як складової їхнього професіоналізму	155
Толочко С. В., Бордюг Н. С. Воркшоп як метод практико-орієнтованого навчання у формуванні екологічної компетентності здобувачів освіти	160
Трейтяк Д. В. Роль цифрових засобів у формуванні національної солідарності української молоді	166
Третяк О. П. Активні методики для попередження булінгу в учнів початкової школи	169
Федорченко Т. Є. Технологічне забезпечення процесу формування успішної особистості школярів у закладах загальної середньої освіти ...	174
Харченко Н. В. Виклики патріотичного виховання в умовах воєнного стану	180
Хусайнова Г. А., Токтаганова А. Е., Аринова С. Е. Музично-педагогічний потенціал електронно-освітніх ресурсів та його реалізація в цифровому просторі університету мистецтв	183
Шахрай В. М. Форми та методи підготовки старшокласниць до відповідального материнства	188
Шевенко А. М. Профекскурсія на сучасне підприємство як складова технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у підлітків	193
Щерботасєва Н. Д. Вплив мультимедійних технологій на розвиток особистості в процесі музичного навчання: з досвіду мистецької освіти в Казахстані	199
Яценко Л. В. Цифровізація освітнього простору як виклик сьогодення .	203
Відомості про авторів	209

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті окреслено педагогічні умови формування соціальної успішності особистості в дитячих об'єднаннях. Визначено та обґрунтовано, що у формуванні соціальної успішності важливого значення набуває діяльність учнівського самоврядування. Розкрито ключові аспекти реалізації навчальної програми для навчання членів учнівського самоврядування.

***Ключові слова:** педагогічні умови, формування соціальної успішності, учнівське самоврядування.*

Формування соціальної успішності особистості є одним із найактуальніших питань освіти, оскільки в умовах глобальної перебудови світу успішність є важливим елементом становлення конкурентноздатної особистості. Соціальна успішність як передумова і наслідок соціальної взаємодії свідчить про здатність особистості усвідомлювати себе в суспільстві соціально повноцінним суб'єктом, який самостійно визначає для себе цілі, має здатність досягати їх, має розвинене почуття власної гідності, впевненість у своєму становищі в суспільстві. Тому особливої уваги потребує організація у закладі освіти ефективного освітнього середовища, оскільки і учнівська молодь, і педагоги, і батьки зацікавлені у тому, щоб здобувач освіти навчився бути активним учасником суспільного життя та прагнув досягати соціального успіху.

Як зазначають вітчизняні науковці Т. Окушко, Ж. Петрочко, Н. Чиренко та ін., «одним із соціальних інститутів виховання юних громадян є дитячі об'єднання. Сьогодні по-новому осмислюється їхня сутність, формулюються основні принципи діяльності, підсилюються позиції дитячого руху в соціальному просторі і його можливостей у вирішенні соціально-педагогічних завдань» [3, с. 5].

У цьому контексті особливого значення набуває учнівське самоврядування, в якому здобувачі освіти отримують перший досвід переживань соціальної успішності або неуспішності, отримують можливість

встановити причинно-наслідкові зв'язки між певною поведінкою, якостями особистості та соціальною успішністю. Тут закладаються основи соціальної поведінки та особисті якості, що визначають соціальну успішність.

У процесі дослідження діяльності учнівського самоврядування було виокремлено такі педагогічні умови формування соціальної успішності особистості, а саме:

- розроблення науково-методичного забезпечення для педагогів;
- створення комплексної програми для підлітків «До успіху на власних крилах»;
- організація онлайн і офлайн навчання підлітків у системі учнівського самоврядування;
- здійснення педагогічного супроводу участі підлітків у діяльності учнівського самоврядування.

Педагогічні умови формування соціальної успішності особистості повинні реалізуватись за наступними напрямками:

- створення сприятливого соціального середовища і оточення;
- формування мотивації до навчання;
- орієнтованість на індивідуальні особливості та освітні потреби здобувачів освіти;
- надання умов і створення можливостей для саморозвитку, самонавчання, творчості й самореалізації» [2, с. 200].

Педагогічні умови становлення соціальної успішності особистості включають у себе форми, методи та засоби освітнього впливу на здобувачів освіти, серед яких чільне місце посідає організація навчання підлітків за навчальною програмою «До успіху на власних крилах».

Реалізація програми «До успіху на власних крилах» для навчання членів учнівського самоврядування має на меті «формування та розвиток у здобувачів освіти soft skills (м'яких, гнучких навичок), що дозволяє бути успішними незалежно від специфіки діяльності чи напряму, який обере здобувач освіти; формування в підлітків мислення успішної особистості, мотивації на

досягнення успіху» [1].

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей: пізнавальної, практичної, соціальної, життєтворчої, комунікативної, інформаційної, життєздатної, правової, компетенції вчитися впродовж життя.

Зміст занять враховує вікові особливості здобувачів освіти, базується на основі самоаналізу учнями власної особистості, досвіду своєї діяльності, особливостей взаємодії з однолітками, дорослими.

Передбачено використання різноманітних форм організації навчальної діяльності учнів: *тренінги* (практичний метод ефективної комунікації, засвоєння матеріалу шляхом залучення здобувачів освіти у міжособистісну взаємодію з членами групи); *міні-лекції* (педагог у довільній формі передає знання гуртківцям із використанням різного типу наочності, в тому числі аудіо-та відеоматеріалів); *індивідуальна та групова робота* (педагог розподіляє завдання й опитувальники у підгрупах); *мозковий штурм* (педагог ставить задачу для частини групи шляхом збору інформації для отримання і представлення рішення); *гра за ролями* (порушення проблеми, розподіл ролей для пошуку рішень, презентація рішень); *дискусія, дебати* (обговорення, у відкритому чи закритому колі, результатів діяльності, думок і побажань); *презентація* шляхів рішення, висловлення пропозицій, побажань; доведення до здобувачів освіти результатів, отриманих окремими учасниками чи підгрупами.

Показником результативності реалізації програми є особистісне зростання здобувачів освіти, яке виражається в набутті ними нових знань і вмінь; розвитку лідерських якостей і здібностей; формуванні активної лідерської позиції, активному включенню їх в діяльність гуртка та залученості до громадської діяльності.

Програма складається з 7 розділів: «Самопізнання – перший крок до успіху!», «Соціальний інтелект – головний ключ до успіху», «Успішне спілкування – успішне майбутнє», «Медіаграмотність як запорука успіху», «Я – обираю успішне завтра», «Я – team player», «Я – сьогодні краще, ніж учора».

Отже, зазначимо, що формування соціальної успішності особистості – це

однин із ключових елементів майбутнього України. Значним ресурсом у вихованні саме такої особистості є учнівське самоврядування та різні дитячі об'єднання, в яких створені умови для виховання свідомих й соціально успішних особистостей, що активно включені до різноманітних соціальних взаємовідносин.

Учнівське самоврядування постає важливим соціальним партнером для інших організацій у процесі виховання підлітків, оскільки вільне від жорсткого контролю та обов'язковості, створює значні можливості для особистісного зростання особистості, формуючи у неї моральні цінності, загартовуючи характер, розвиваючи свідоме ставлення до життя.

Література

1. Безрук К. О. Навчальна програма «До успіху на власних крилах». URL: <https://cprs.kiev.ua/section/psychological-methodological/>
2. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання/ *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. А. Біда та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. № 2 (106). С. 193–210. DOI: 10.24139/2312-5993/2021.02/193-210.
3. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні : монографія / Т. К. Окушко, Ж. В. Петрочко, Н. В. Чиренко, Н. О. Шпиг, О. В. Касьянова, Л. М. Сокол, О. В. Пашенко, О. В. Долгова, В. Ю. Белан ; наук. ред. Т. К. Окушко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 318 с.

*І.Д. Бех, м. Київ,
Україна*

АКЦЕНТИ ВИХОВНОЇ ДОСКОНАЛОСТІ ПЕДАГОГА

Розкриваються психолого-педагогічні надбання, за яких педагог піднімається до своєї фахової досконалості. Головними серед яких є: тотожність духовної сутності особистості й діяльності, ціннісна перевага теперішнього над минулим, самобажання у духовній цінності особистості.

Ключові слова: *виховання, духовна діяльність й сутність, духовні цінності, зростаюча особистість, самобажання.*

Кожний педагог прагне сформувати у своїх вихованців схильність до добра, і саме на це спрямовані усі його виховні зусилля. Тому вихованець за такої місії педагога має всі підстави стверджувати, що своїм існуванням у якості особистості він зобов'язаний своєму наставникові, який не лише чуттєво

повстає перед вихованцем, а своєю майстерністю проникає в його душу і всю її собою наповнює: своїми багатограними науковими вміннями і – що особливо важливо – своїми духовно-моральними цінностями. Звичайно, що ми ведемо мову про ідеального майстра-педагога, який ще не став повсюдним у багаточисельній когорті таких фахівців. Щоб такі педагоги стали масовим явищем, запропонуємо низку виховних кроків.

Крок 1. Почуття любові у сутнісному представленні.

Зважаючи на верховну функцію любові у становленні добродійної особистості, слід розкрити її природу, внутрішню сутність, яка відрізняє її від інших емоційних утворень. У своїй розвиненій формі почуття любові є всеохоплювальним. Однак у своєму початку вона обмежена і проявляється лише настільки, наскільки індивід утверджує власне світосприйняття, активно діючи стосовно нього як до свого предмету любові. Її важлива особливість полягає у тому, що вона не може виникнути, якщо не буде *тяжіння*, певної міри єднання між особою і конкретним об'єктом (людиною, річчю, явищем, соціальним утворенням).

Однак такий рівень внутрішнього зв'язку суб'єкта зі своїм об'єктом не може бути обмеженим лише його спогляданням. У такому випадку той чи інший об'єкт сприймається суб'єктом як зовнішній, який може викликати тільки процес пізнання, а не емоційне ставлення до нього. Потрібно, щоб акт споглядання суб'єкта, так би мовити, злився безпосередньо з предметом споглядання. По-іншому, необхідно, щоб те, що було спочатку зовнішнім предметом для суб'єкта, стало його внутрішнім досягненням. Важливо, щоб процес взаємодії суб'єкта і об'єкта не закінчився на рівні сприйняття, а *проник* у його душу, набувши відчутного сенсу.

Це проникнення й містить у собі джерело виникнення почуття любові. Зазначимо, що проникнення, як таке, може нести в собі різний зміст і його значущість, але нам необхідно з'ясувати сутність проникнення – любові, її експансію в ціннісну організацію особистості. Річ у тім, що від миті проникнення розпочинається розгортання внутрішнього стану переживання

емоції любові, яка має згодом трансформуватися у почуття. Так от, цей стан як емоційний перебіг, динаміка характеризується *хвилюванням, емоційним захопленням, запалом, привабливістю й благоговінням* як найвищими за напруженням переживаннями. Якраз сукупністю цих емоційних властивостей любов відрізняється від інших емоційних утворень: ненависті, гніву, страху тощо. Любов, що піднялася до рівня почуття стає осмисленою, опосередкованою мисленням, а відтак, важливо, щоб вона мала справу з людською добродійністю. Тільки така любов має право на велике життя.

Попри сказане нам слід з'ясувати, яким чином вищезгаданий зовнішній об'єкт збагачується почуттям любові. Нехай то буде одна людина, народ, Батьківщина чи держава – вони мають наповнюватися любов'ю окремої особистості. Оскільки ми ведемо мову про спрямоване виховання почуття любові, то педагог повинен володіти відповідними методичними вміннями. До них відноситься вміння виразно, тобто незвично оригінально представити вихованцеві певний зовнішній об'єкт, щоб емоційно вразити його, пов'язати його з образом «Я» («Це МОЯ Батьківщина, МОЯ держава»), забезпечити формування образу зовнішнього об'єкта, який має тривало зберігатися у внутрішньому плані вихованця, розгорнути процес його мислення до такого мовленнєвого рівня аналізу означеного об'єкта, коли мислення й об'єкт зливаються, стають цілісним утворенням.

Пройшовши запропонований шлях виховання, безкорисливе й діяльнісне почуття любові зростаючої особистості відтепер підтримує, відтворює і захищає певні духовні цінності, пов'язані як з конкретною особою, так із цілою нацією.

Крок 2. Ціннісна перевага теперішнього над минулим.

Досягнення зростаючою особистістю добродійності як найвищого духовного скарбу – шлях досить тернистий, суперечливий, за якого відсутні лише одні емоційно приємні моменти. Тут радість і сум крокують поряд, змінюючи один одного. І особистість, яка стала на цей шлях, має бути готовою до такого внутрішнього стану, вміти його успішно регулювати з позиції

перспективної життєвої мети. В іншому випадку вона може впасти у тривалий розпач, а то й відмовитися від своєї духовної самозміни. Завдання педагога у цьому зв'язку має полягати в тому, щоб стан успіху був панівним внутрішній душевній організації вихованця: він на нього має опиратися, нейтралізуючи спотворені поривання.

Іншою може бути ситуація, коли вихованець уже оволодів певним духовним сегментом. Тут теж можливі для вихованців внутрішні перипетії. Хоча часто-густо педагог вважає, що він зробив свою виховну справу і особлива турбота за вихованця тут зайва.

Однак відправляти вихованця у самостійне особистісне існування ще зарано. На етапі володіння певною духовною цінністю у вихованця виникає особливий емоційний неспокій. На відміну від неспокою виражено ситуативного, пов'язаного з конкретними відхиленнями у плинні продуктивного часу може виникати неспокій більш широкого життєвого масштабу, коли вихованець ставить у певне відношення теперішнє і минуле у їхньому подієвому розмаїтті.

Він, по-перше, мусить порівняти, ці часові періоди у контексті власного світосприйняття, а по-друге, узагальнити їх, орієнтуючись якраз на внутрішні ціннісні переваги. Тож тут без доцільного когнітивно-емоційного впливу педагога вихованцеві не обійтися. Його безпосереднє завдання у перебігу такої рефлексивної діяльності вихованця полягає в тому, щоб він не пожалкував за життя у минулому (адже в ньому були й яскраво вражаючі миттєвості), а зробив свідомий і емоційно зворушливий висновок про особистісну перевагу буття у теперішньому часі. Внутрішнім показником такої позиції повинно виступити почуття задоволення. Воно має покрити собою весь духовний простір сьогодення вихованця, щоб ця позиція була сталою. Відтак, вихованець прагне залишатися у стані задоволеності й не бажає для себе нічого іншого. При цьому важливо, щоб він пов'язав переживання задоволеності з наслідком властивої йому добродійності. Саме такої ціннісної проби задоволення має бути пріоритетним у порівнянні з частковими конкретно-ситуативними проявами

задоволення, і тоді шлях зростаючої особистості до духовно-морального вдосконалення буде успішним. Наголосимо, що сила задоволення може й знижуватися, і таке спокійне ставлення особистості до своєї добродійності залежатиме від її ступеню досконалості.

Крок 3. Тотожність духовної сутності особистості й діяльності.

Праця над своєю сутністю має складати основний сенс життя зростаючої особистості. Це вищий світоглядний імператив, який мусить прийняти педагог і реалізувати у своїй діяльності. Однак виникає питання: Як донести його до свідомості вихованця, щоб у спільній роботі досягти цієї головної мети? Перш за все, слід виробити єдиний погляд на саме поняття «сутність». Її доцільно пов'язувати з процесом окультурення, за якого зростаюча особистість набуватиме загальної здібності життя серед людей у злагоді, взаємоповазі, справедливості. За такого тлумачення можливо вести мову про соціальну природу особистості, яка може реалізуватись лише в процесі спрямованого виховання.

Останнє й має асоціюватися з духовною сутністю зростаючої особистості. Сама ж духовна сутність стає явищем розвивальним, що має свою продуктивну динаміку, яка характеризується рухом від простого до складного. Відбувається, таким чином, поступове накопичення духовного потенційного як відповідного досвіду Я-духовної особистості. Цей первинний гранично обмежений досвід без будь-яких внутрішніх перепон практично актуалізується у духовній діяльності. Можна стверджувати, що за цих умов означена діяльність не відрізняється від культурної сутності зростаючої особистості, оскільки для неї існувати означає теж саме, що й діяти (і навпаки). Тут важливо, щоб вона набувала схильності діяти не заради чогось іншого і не в залежності ні від чого іншого, а заради лише своєї культурної сутності. Для цього ж потрібна постійна виховна підтримка зростаючої особистості у такій за спрямованістю діяльності.

Цей первинний духовний етап надзвичайно важливий для її становлення. Для вихователя ж він найбільшою мірою відкритий у його осягненні, а отже й спрямованому регулюванні, досвід якого він успішно використовуватиме в

подальшій роботі. Вихователь у цьому плані має як орієнтир утверджувати закономірність, згідно з якою особистість, що лише народжується «сама від себе й заради себе», тобто вона безпосередньо є і діє у чистому вигляді. Адже за такої ситуації ніщо не панує ні над діяльністю такої особистості, ні над її сутністю й буттям. Тут важливо підхопити цю тенденцію для подальшого духовно-морального вдосконалення особистості. Прикметно, що ступінь цього вдосконалення, яке об'єктивується в добродійності, залежить настільки, наскільки особистості вдається встановити гармонічну єдність своїх достойних вчинків.

Крок 4. Самобажання у духовній цінності особистості.

У теорії емоцій ще незвіданим залишається спосіб їх глибинного переживання, що безпосередньо відбивається на досконалості перебігу виховного процесу. До цього часу він ґрунтується на ідеї єдності емоції й результату мислення у етико-ціннісній сфері. Звідси розуміння когнітивного й емоційно-ціннісного компоненту у методичному використанні при вихованні тієї чи іншої духовно-моральної цінності. Вважається, що від змістовності мислительного процесу стосовно конкретного етичного поняття залежатиме його емоційне збагачення. Конкретніше, емоція бажання як необхідна умова перетворення знання особистості про певне етичне утворення у відповідну цінність породжується результатом мислення. Таке теоретичне тлумачення впливало й на вікові можливості оволодіння зростаючою особистістю духовними надбаннями, рівень духовного розвитку та його стійкість.

Оригінальну у цьому плані думку ми знаходимо у філософа пізньої античності Августина. «Чи повинна любов бути любимою. Її люблять: і це ми бачимо з того, що в людях, які заслужено люблять, сама вона більш за все й любима... У самих собі відчуваємо, що любимо саму любов, якою любимо те, що доброго». (1, с. 502.)

Це філософське судження дозволяє нам представити емоцію бажання у іншій іпостасі – як самобажання, як бажання бажати результат етичного мислення. Таке емоційне утворення доцільно кваліфікувати як вид етичної

самосвідомості особистості, яку необхідно долучати до відповідного цілісного розумово-емоційного утворення. Річ у тім, що накладання емоції бажання на подібну собі, відчутно збільшує їхню спонукальну силу і цим самим створює передумови для втілення у якості відповідної цінності у певний духовно-моральний вчинок. Доцільно вважати накладання емоції бажання на бажання одноmodalьним, а накладання емоції бажання на емоцію, наприклад, радості – різномодальним (хочу радіти за мою допомогу).

У виховному плані вихованець повинен зворушливо висловлюватись: «Хочу, щоб було бажання набути справедливості», «Хочу, щоб не було бажання образити», «Хочу радіти за набуття щедрості». Такими висловлюваннями мусить закінчуватися згаданий емоційно-ціннісний компонент.

Література

1. Августин. Київ: Изд-во «УЦИММ-Пресс», 1998. С. 502.
2. Плотин. Сочинения. Санкт-Петербург: Изд-во «Алетейя», 1995. С. 76.
3. Шюре. Великие посвященные. Санкт-Петербург: «Азбука», 2017. С. 345.

*І.Д. Бех, м. Київ,
Україна*

ПАТРІОТИЗМ ОСОБИСТОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНИХ ВИЯВЛЕНЬ

Розкривається сутність почуття патріотизму, психологічним корелятом якого виступає любов до національних святинь. Почуття патріотизму є центральним мотивом військово орієнтованого діяння. Подаються суб'єктивні й об'єктивні умови, за яких це діяння успішно реалізується зростаючою особистістю.

Ключові слова: *виховання, зростаюча особистість, об'єктивні умови, патріотизм, суб'єктивні умови.*

У вихованні національно-спрямованого патріотизму дітей та учнівської молоді слід виходити із закономірності, згідно з якою у наш час індивіди психологічно сильно проникають один в одного, діючи як у морально позитивному, так і морально деструктивному плані. Важливо, що інтенсивність цієї сили зближення пояснюється підвищеною емоційністю, характерною для сучасної людської спільноти. Тож так необхідним є їхній розумовий розвиток,

щоб якомога більше гальмувались особистісно негативні прояви і укріплювались суспільно важливі тенденції. Останні й будуть характеризувати певну спільноту як скріплену зв'язками братерства. У цьому й полягатиме сутність його одухотворення, коли масово продукуватиметься повага до окремої особистості, яка буде здатною зосередитися на собі й сповна заявити про своє вище духовне «Я». Через таку внутрішню роботу й можливе братерське об'єднання вищого порядку, яке демонструватиме почуття патріотизму у його розгорнутому вигляді.

Для виховання патріотизму важливим виявляється прагнення бути у єдності з народом. Цей мотив як непорушна цінність є міцним підґрунтям для верховного мотиву любові до народу, батьківщини, держави.

Зазначимо, що прагнення особистості перебувати у єдності з народом, означає припасти, у повному розумінні цього слова, до його духовних надбань, які він сформував упродовж своєї багатовікової історії. Якраз припасти своїми індивідуальними суспільно важливими цінностями, ігноруючи моральні вади, які ще можуть бути у неї наявними. Тож було б несправедливо проявляти особистості конструктивні якості і відвернутися від народу, який по-великому їй їй дав.

За такої єдності окрема особистість набуватиме душевної стійкості й необхідної впевненості у своїй патріотичній місії, адже за нею стоїть народ, який не дозволить їй у чомусь схибити. Окрім того, особистість, яка повністю духовно припала до свого народу, сприйматиме себе спокійною навіть у екстремальних ситуаціях, з якими їй важко було б справитися, якби вона не відчувала навіть уявної підтримки. *За моїми плечима стоїть сила народу* – такою має бути світоглядна формула особистості, що зростає у своєму патріотичному почутті. Іншого шляху у її патріотичному русі бути не може, оскільки поза ним її чекатимуть розчарування, сумніви й страждання, а життя видаватиметься примарним, позбавленим великих прагнень і перспектив. Особистості ж у цьому русі потрібен вищий поклик, до якого б вона поривалась і словами і добрими ділами.

Зростаюча особистість, прямуючи до почуття патріотизму, починає жити патріотизмом, тими справами, які спричиняються цим почуттям. Однак, це вже результат патріотичного діяння. Передувати ж йому повинен прийом, згідно з яким вихованець вербально звертається один до всього національного роду із запевненням у його любові, у прагненні вірно служити йому, благаючи повірити у свої патріотичні прагнення. Це є не що інше, як духовна сповідь зростаючої особистості перед своїм родом, яку слід неодмінно практикувати. У такому стані вона стає успішною у патріотично зорієнтованому житті.

Все ж для особистості, що лише зростає у своєму патріотичному спрямуванні, окрім виховної сили народу, покладеної як межовий ідеал-символ, суттєве перетворювальне значення має певна людина, яка за своєю духовною потужністю значно її перевершує. Такою людиною може бути чи то історична постать, чи людина, яка є її сучасником, а то й особисто їй знайомою.

Під знаком таких постатей бажано, щоб розгорталась певна патріотична справа зростаючої особистості. Вона намагається зв'язати свою патріотичну дію з такими ж за змістом патріотичними діяннями означених постатей. Звичайно, це вимагає від неї певної міри розвитку духовного аналізу, порівняння й відповідних узагальнень-висновків. Однак ці мислительні операції є ціннісно допоміжними, основним же виступає реальна мотивація, яка супроводжує на даний час патріотичне прямування зростаючої особистості.

І тут вона сповна використовує процес мрії, який спрямовується на духовні достоїнства тієї чи іншої постаті, а також на широку повагу, якою вона заслужено користується. Одним словом, зростаюча особистість уподібнюється у значущих рисах до вибраної постаті, формуючи відповідне мірило, яким вона користуватиметься й подалі. Це досить важливо, адже вона може й помилятися щодо окремих осіб, які інколи одягають на себе духовну маску, не проявляючи дійсну свою сутність. Тут важливою стає та обставина, згідно з якою зростаючій особистості слід, в першу чергу, любити велику патріотичну діяльність, а не почесні згаданих нами постатей.

Лише пройшовши етап духовної ідентифікації, особистість, що зростає у

патріотичному спрямуванні, в змозі здійснити об'єктивну самооцінку і сповна емоційно захопитися від своєї діяльності.

Особистість, про яку йдеться, схильна до особливої духовної рефлексії, яка приваблює її до самої себе. Якраз це приваблення безпосередньо спричиняється патріотичними справами, які (що важливо) схвалюються і втілюються близькими їй особами. Репертуар цих справ може бути більш чи менш широким, але всі вони центруються у Я-духовному особистості, надаючи йому високої цінності.

Однак таке духовне перетворення не залишається у внутрішній «скарбниці» особистості. Вона поширює його й на іншу, як духовно споріднену з нею. Тоді й виникає у неї явище «дорогої половини душі своєї», коли «Я-й-інший» перебувають у високій ціннісній гармонії, що зігріває їхнє обопільне почуття патріотизму. У таких особистостей виникає переживання глибокої міри участі у людських стражданнях, які й стимулюють їх до справедливої боротьби, щоб позбутися їхніх наслідків. У високозначущій діяльності створюється місце для нових вражень, радостей і нелегких переживань.

Виступаючи учасником загальнолюдського патріотичного змагання, духовно досконала особистість не закривається і внутрішньо не обмежується лише своєю суспільно важливою, але частковою участю, а прагне досягнути діяння інших осіб, щоб сприйняти й пережити патріотичне змагання-боротьбу у цілому.

Вона доходить розуміння, що її діяльна частинка разом з діяннями інших складають те ціле, яке, звісно, більш цінне частин, але яке не всі можуть досягнути й оцінити. Тож означене ціле – це та національна мета, яка досягається єдиними людськими зусиллями, кров'ю і потом кожної особистості, яка усвідомлює свою благодійну відповідальність.

Стосовно почуття патріотизму, його укоріненості у духовному Я-образі, то деякі вчені вважають, що патріотичні цінності можуть залишатися незмінними впродовж всього життя, оскільки вони пов'язані для людини з позитивними емоціями як прихильність до домашнього вогнища і любові до

матері. На наш погляд, думка про згадану незмінність патріотичних утворень видається дещо перебільшеною, а от спосіб прив'язаності до цих святинь є слушним, і його слід конкретизувати. Тут має йтися про використання психологічного механізму «асоціації за подібністю». З огляду на це, прихильність має утверджувати зв'язок з прагненням укоріненості у рідному домі, а далі (за означеним механізмом) укоріненості з Батьківщиною. Любов же до матері має асоціюватися з любов'ю до свого народу. Тож, за законом асоціації за подібністю зростаюча особистість, відтворюючи емоційно сильні переживання стосовно свого рідного дому й матері, поширює їх на такі більш ідеальні утворення, як Батьківщина і народ, підсилює цим самим відповідні теперішні патріотичні переживання.

Розкриття духовної природи почуття патріотизму дозволяє ставити питання про його спрямоване перетворення у ціннісну здібність. Адже так важливо виховувати зростаючу особистість як патріотично здібну, що характеризується відповідною силою, стійкістю, спрямованістю, тобто такою, на яку суспільству можна не сумніваючись покластися у складних обставинах буття.

Така особистість не тільки ситуативно проявляє цінність патріотизму, а й живе нею, вбачаючи саме у ньому найбільший сенс. Для цього потрібно, щоб вона не керувалася і не покладалася лише на механізм емоційного зараження як це часто буває, коли вона перебуває у широкому людському оточенні, охопленому цим емоційним переживанням, хоча воно і є найвищої ціннісної проби. Про особистість, яка орієнтується на означений механізм, можна говорити, що вона перебуває у полоні почуттєвих образів, які суттєво обмежують її духовно розвивальні можливості. Отже, у цілому доцільно кваліфікувати, що патріотично здібна особистість глибоко розуміється у своєму внутрішньому світі, тобто у світі духовних властивостей та почуттів; і на основі цього усвідомлення активно патріотично діє. Зазначимо, що внутрішнє розуміння, у першу чергу, має бути спрямоване на стан згоди, який породжується добродійністю особистості. Вона мусить осягнути, що цей стан і

є виявом духовної єдності, цієї кардинальної умови для просування до спрямованого розвитку почуття патріотизму. При цьому протилежністю ж стану згоди виступатиме стан роздільності (непов'язаності), який виявляється наслідком духовних вад. Внутрішня діяльність зростаючої особистості у межах власних станів згоди і роздільності й викличе рух її душі до такої дії, яка спричинятиме самоствердження у патріотичному плані.

По мірі розгортання продуктивно-самокритичної внутрішньої роботи у означених межах зростаюча особистість (звичайно, за допомогою вихователя) мусить дійти до доленосного у повному розумінні цього слова висновку, що її природа є такою, що змінюється, оскільки може і повинна прагнути до духовного вдосконалення, а отже й до вдосконалення патріотичного як найсуттєвішого у наявній духовній картині. Відтак, у зростаючої особистості формуватиметься патріотична здібність як готовність до відповідної дії, що ґрунтується на свідомому духовному переконанні.

Література

1. Захаренко О.А. Слово до нащадків. Київ: «СПД Богданова А.М.», 2006. 216 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
3. Рибалка В.В. Соціально-педагогічне і психологічне забезпечення розвитку дієвого громадянського суспільства і особистості громадянина: посібник. Київ: «ТАЛКОМ», 2018. 226 с.

*Д.О. Бінецький, м. Київ,
Україна*

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розкриваються шляхи підвищення ефективності військово-патріотичного виховання підлітків у процесі занять фізичною культурою в умовах воєнного стану; змістово-процесуальне забезпечення єдності патріотичного і фізичного виховання учнів 5–9 класів на уроках фізичної культури; напрями військово-патріотичного виховання учнів 5–9 класів в процесі занять фізичною культурою.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, підлітки, заняття фізичною культурою, воєнний стан.

Широкомасштабна війна російської федерації проти України вимагає підвищення ефективності військово-патріотичного виховання підлітків у

процесі занять фізичною культурою в закладах загальної середньої освіти. За таких умов актуалізується проблема забезпечення єдності фізичного та військово-патріотичного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Результати вивчення досвіду роботи закладів загальної середньої освіти щодо забезпечення єдності фізичного і військово-патріотичного виховання підлітків свідчить, що в програмному забезпеченні закладів освіти не передбачено військово-патріотичного виховання учнів 5–9 класів в процесі занять фізичною культурою; неповною мірою використовується виховний потенціал фізкультурно-спортивної діяльності у процесі військово-патріотичного виховання учнів 5–9 класів; відсутність науково обгрунтованої методики щодо забезпечення єдності фізичного і військово-патріотичного виховання учнів 5–9 класів в закладах загальної середньої освіти.

Військово-патріотичне виховання підлітків доречно здійснювати комплексно, охоплюючи всі складники освіти, стандарти освіти, заклади загальної середньої освіти, органи управління у сфері освіти і базуючись на нормативно-правових актах, що регулюють цей процес, поетапно:

- *на першому етапі* необхідно забезпечити військово-патріотичне виховання учнів 5–9 класів у процесі занять фізичною культурою шляхом оновлення діючих освітніх програм з фізичної культури, зміст яких спрямований на військово-патріотичне виховання підлітків в процесі занять фізичною культурою;

- *на другому етапі*, необхідно забезпечити навчання підлітків діям в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру в процесі вивчення інтегративного курсу «Здоров'я, Безпека та Добробут» (5-6 класи) шляхом оновлення освітніх програм та підручників інтегративного курсу «Здоров'я, Безпека та Добробут» (5-6 класи), зміст яких спрямований на формування в школярів умінь і навичок щодо дій в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру, радіаційного, бактеріологічного та хімічного зараження; застосування засобів колективного та індивідуального захисту в цих умовах та

діям:

- при виникненні надзвичайних подій кримінального характеру (нападах правопорушників, грабежів, розбою, замах на вбивства, захопленні заручників тощо);

- при виникненні надзвичайних подій військового характеру (стрілянина в населеному пункті, знаходження вибухових пристроїв та предметів тощо) у громадських місцях;

- при виникненні надзвичайних подій природного характеру (повенях, зсувах, пожежах, землетрусах); при виникненні надзвичайних подій техногенного характеру (пожежах, аваріях, катастрофах, у тому числі на транспорті).

Важливо зазначити, що оскільки, навчальна програма з фізичної культури для учнів 5–9-х класів закладів загальної середньої освіти побудована за модульною системою і складається з двох інваріантних (обов'язкових) модулів (теоретико-методичні знання і загальна фізична підготовка) та варіативних модулів, то практично кожен вид спорту представлений у вигляді варіативного модуля. Тому доречно в учнів 5–9-х класів здійснювати військово-патріотичне виховання на уроках з фізичної культури під час вивчення інваріантного модуля «Теоретико-методичні знання» у таких темах, як «Відродження Олімпійських ігор сучасності», «Основні цінності олімпізму», «Визначні спортивні досягнення олімпійців», «Олімпійська Україна», «Параолімпійський рух на сучасному етапі», «Олімпійська філософія» та «Здоровий спосіб життя».

Інваріантний модуль «Загальна фізична підготовка» та розділи варіативних модулів «Спеціальна фізична підготовка» спрямовані на вдосконалення фізичної форми учнів, їх функціональної готовності. Задля реалізації поставленого завдання з військово-патріотичного виховання бажано впроваджувати такі варіативні модулі як «Хортинг», «Професійно-прикладна фізична підготовка». Основною метою варіативного модуля «Хортинг» є: зміцнення здоров'я та всебічна фізична підготовка учнів, виховання морально-етичних якостей особистості та військово-патріотичне виховання учнів на

оздоровчих та культурних традиціях українського народу, формування постави, розвиток якостей швидкості, спритності й координації рухів, вивчення спеціальних підготовчих вправ хортингу, вивчення основних стійок і технік, методів переміщення в стійках і виконання початкових форм (комплексів) хортингу тощо.

Упродовж усього навчально-оздоровчого процесу вчитель має постійно проводити виховні заходи, бесіди з учнями, у яких необхідно звертати увагу на те, що хортинг започатковано на культурних традиціях українського народу. Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична підготовка» спрямовано на підтримку та розвиток основних професійно-прикладних фізичних та психологічних якостей, формування прикладних умінь та рухових навичок, підвищення функціональної стійкості організму учнів до умов обраної професійної діяльності. Також у цей модуль включені теоретичні відомості з питань патріотичного виховання школярів у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки. Застосування на уроках рухливих та народних ігор, розваг, естафет, козацьких забав, спортивних ігор за спрощеними правилами сприяють вихованню патріотичних почуттів, моральних та фізичних якостей, формують свідомого громадянина, захисника України.

Важливим аспектом військово-патріотичного виховання учнів 5–9 класів на уроках фізичної культури в умовах воєнного стану є *забезпечення змістово-процесуальної єдності* патріотичного і фізичного виховання, що передбачає:

- узгодження цілей, завдань та змісту фізичного і військово-патріотично виховання учнів;
- військово-патріотичне виховання учнів у процесі оволодіння ними різними способами рухової діяльності, виконання фізичних вправ в процесі рухливих та спортивних ігор;
- застосування форм і методів військово-патріотичного і фізичного виховання, спрямованих на формування в підлітків свідомого ставлення до самостійних занять фізичною культурою та спортом з метою підготовки себе до військової служби та захисту України;

– застосування форм і методів фізичного виховання учнів, спрямованих на формування у них патріотичних морально-вольових якостей особистості: відповідальності, дисциплінованості, активності, самостійності, рішучості, сміливості.

Наголосимо, що військово-патріотичне вихованням учнів 5–9 класів в умовах воєнного стану має відбуватися за такими *напрямами*:

- військово-патріотичне виховання на уроках фізичної культури;
- військово-патріотичне виховання в процесі викладання навчальних предметів і курсів військово-патріотичного спрямування, які вводяться до робочих навчальних планів освітнього закладу відповідно до можливостей і потреб педагогічного колективу й учнів;
- військово-патріотичне виховання в процесі фізкультурної діяльності учнів поза межами класу й школи, але під керівництвом або за участю педагогів, керівників спортивних секцій, гуртків, центрів (заняття в спортивних секціях, гуртках військово-патріотичного спрямування);
- військово-патріотичне самовиховання, початковий досвід якого набувається в закладі освіти завдяки створенню відповідних організаційно-педагогічних умов, різних форм і методів індивідуальної роботи педагогів з учнями (методи педагогічного стимулювання, мотивування та заохочення учнів до військово-патріотичної діяльності з врахуванням їхніх інтересів і потреб, за допомогою залучення батьків до процесу військово-патріотичного виховання).

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
2. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі: посіб. / уклад. М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, Б. Б. Шаповалов;
3. М. Діхтяренко, І. П. Білоцерківець. Київ: «ПАЛИВОДА А. В.», 2016. 225 с.
3. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти метод. посіб. [Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.
4. Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни : метод. рекомендації: метод. рекомендації. / [Зубалій М.Д. (ред.), Остапенко О.І., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 72 с.
5. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: навчально-методичний посібник / Остапенко О.І., (ред.), Тимчик М.В., Зубалій М.Д., Журба К.О., Бінецький Д.О., Касіч Н.П., Кузора І.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 165 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732074>
6. Методика військово-патріотичного виховання учнів у закладах загальної середньої

*С.А. Васильєва, м. Київ,
Україна*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ РАНЬОГО І ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті надано уваги сучасним соціально-політичним, організаційно-педагогічним передумовам, існування яких розкриває важливий чинник збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку, який має бути враховано під час наповнення цифрових освітніх контентів змістом, що має дидактичний потенціал; проявам, що є результатом неконтрольованого використання дітьми та батьками гаджетів, змістового наповнення цифрових освітніх контентів, які не відповідають потребам та віку дітей; окреслено подальші кроки дослідження цифрових освітніх контентів, що супроводжують перебування дітей та дорослих у цифровому освітньому середовищі.

Ключові слова: батьки, діти раннього і дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, здоров'я дітей, педагоги, передумови, чинники, цифровий освітній контент, цифрове освітнє середовище.

Воєнний стан в Україні, міграційні процеси серед населення зумовлюють вибір дистанційної форми організації дітей задля здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО). Перебування більшості дітей у родинях, за кордоном мотивує до вибору альтернативних умов забезпечення освітнього процесу для дітей раннього і дошкільного віку, які на сьогодні і надалі будуть підтримувати якісні позитивні зміни у розвитку і вихованні дітей, консолідувати зусилля педагогів та батьків.

Педагоги закладів дошкільної освіти вибирають цифрові освітні платформи, цифрові освітні контенти (ОЦК), що є складовими цифрового освітнього середовища, враховуючи вік дітей, змістове наповнення ОЦК. Поряд із цим відомі меседжери (Viber, Telegram), інші цифрові інструменти, сервіси надають візуалізований зміст для різних видів діяльності дітей, яким педагоги та батьки користуються під час спілкування з дітьми або ж у ситуаціях, які не вимагають взаємодії з власною дитиною (мова йде про батьків).

Існування цифрового освітнього середовища в ЗДО підтримано на державному рівні, про що зазначено у Концепції виховання дітей та молоді в

цифровому просторі (2022), Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (проект), що створює наукову ґрунтовну підтримку для врахування об'єктивних і реальних чинників, в тому числі, пов'язаних із ризиками раннього занурення дітей у цифрове освітнє середовище, зі збереженням їхнього здоров'я [1; 2].

Збереження здоров'я дитини (стану організму, при якому функціонують всі його органи; загального фізичного та психічного станів, що перебувають у ідеальному поєднанні) є прямим обов'язком батьків, осіб, які їх замінюють, педагогів. Свідоме ставлення дорослих до потреб дитини, її психічних процесів, аналізаторів, позитивного сприймання дійсності та віртуального світу, участь у розвитку дитини, яка діє свідомо, опановуючи нові можливості, розширюючи власний досвід у спілкуванні, грі, соціальних відносинах з ровесниками та дорослими, забезпечує комфортне знаходження її у цифровому освітньому середовищі разом із дорослим у ЗДО або поза його межами, творює умови, що убезпечують від руйнування фізичний і психічний розвиток дітей раннього та дошкільного віку.

Процес упровадження у практику ЗДО цифрового освітнього середовища, доступного і сучасного, для забезпечення здобуття дітьми дошкільної освіти, визначив одним із головних чинників відбору змістового наповнення цифрових освітніх контентів задля розгортання освітнього процесу в ЗДО, активної взаємодії, спілкування батьків із дитиною в умовах поза ЗДО – чинник збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку. Збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку пов'язано із такими проявами, як от: мозаїчність, кліповість мислення дітей, розсіяність уваги, встановлення і підтримка різниці між реальним та віртуальним світом («плаваюча картинка світу»), зниження сенсорного розвитку, творчої уяви, зосередження уваги, культивування терпіння, власної дії, існування і потреби у комунікації; проявами емпатії, рольових моделей соціальної поведінки, рефлексії, що є результатом неконтрольованого використання дітьми та батьками гаджетів, змістового наповнення цифрових освітніх контентів, які часто-густо не відповідають

потребам та віку дітей.

Поряд із цим у Санітарному регламенті для дошкільних навчальних закладів (2016) визначено вимоги до розпорядку дня і навчання, організації життєдіяльності, рухової активності дітей, зокрема:

- заняття з використанням комп'ютерів дозволяється проводити для дітей старшого дошкільного віку два рази на тиждень (не більше одного разу протягом дня). Безперервна тривалість роботи з комп'ютером не повинна перевищувати 10 хвилин. Заняття проводяться у формі спеціальних вправ, ігор дидактичного характеру. Після занять з дітьми проводять зорову гімнастику. Для дітей з хронічними захворюваннями, дітей, що часто хворіють, після перенесених захворювань (протягом 2 тижнів), дітей з порушеннями зору тривалість занять з комп'ютером зменшується до 5-7 хвилин;

- для роботи з комп'ютером необхідно забезпечити раціональну організацію робочого місця: меблі повинні відповідати зросту дитини, верхня горизонталь екрана відеомонітора повинна знаходитися на рівні очей, відстань від очей до екрана – не менше 50 см;

- у ЗДО заборонено використання дітьми нетбуків, ноутбуків та подібної комп'ютерної техніки, де клавіатура конструктивно не може бути відокремлена від монітора;

- заняття з використанням електронних технічних засобів навчання (далі – ТЗН) з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку проводяться у разі згоди батьків не більше 10 хвилин. Для дітей старшого дошкільного віку безперервна тривалість занять з використанням ТЗН (інтерактивні дошки, відеопроєктори тощо) не повинна перевищувати 15 хвили;

- при встановленні у дошкільному навчальному закладі комп'ютерних мереж електромагнітне випромінювання в усіх приміщеннях не повинно перевищувати граничнодопустимі рівні відповідно до Державних санітарних норм і правил захисту населення від впливу електромагнітних випромінювань, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01 серпня 1996 року № 239, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 29 серпня

1996 року за № 488/1513 на які, на нашу думку, мають орієнтуватись батьки за участі у партнерській взаємодії із педагогами ЗДО [3].

Збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку, як рушійна сила розвитку і виховання дітей раннього і дошкільного віку, які перебувають в освітньому цифровому середовищі, зумовлює вивчення цифрових інструментів та сервісів, якими користуються педагоги та батьки; встановлення дидактичного потенціалу ЦОК; відповідності змісту ЦОК завданням БКДО (2021), дитячим видам діяльності, віковим вимогам; існування варіативності, доступності, мобільності, автономності у використанні педагогами та батьками ЦОК; забезпечення змісту, який породжує взаємодію, комунікацію між учасниками освітнього процесу, діалогічне мовлення, комунікацію, що підкріплена діями, проявами активності дітей у різних видах діяльності; відповідності часовим, просторовим, гігієнічним вимогам використання гаджетів дітьми разом із дорослими, які мають бути обізнаними із процесами медіацифрової дієти та можливостями ЦОК.

Відтак, вище зазначені соціально-політичні, організаційно-педагогічні передумови, які склалися на сьогодні, визначають чинник збереження здоров'я дітей раннього і дошкільного віку, як головний, який має бути враховано під час наповнення цифрових освітніх контентів змістом, що має дидактичний потенціал; розробки спільних проєктів з педагогами ЗДО, які вибудують методичний інструментарій для педагогів і батьків, що супроводжуватиме дітей і дорослих під час їх перебування у цифровому освітньому середовищі.

Література

1. Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2022. 51 с.
2. Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (проєкт). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshtuye-do-gromadskogo-obgovorennya> (дата звернення 02.11.2022).
3. Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів. Наказ МОЗ України, 24.03.2016, № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> (дата звернення 02.11.2022).

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемі формування творчих компетентностей в умовах позакласної та позашкільної навчальної діяльності. Розкрито технологію формування творчих компетентностей у творчих учнівських об'єднаннях початкового, основного та вищого рівня в онлайн-форматі.

***Ключові слова:** екологічне виховання, сталий розвиток, творча компетентність, позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти.*

Соціально-економічні зміни в Україні призвели до необхідності модернізації багатьох соціальних інститутів, і в першу чергу, системи освіти. Нові завдання, поставлені сьогодні перед позашкільною освітою, сформульовані та подані в освітньому стандарті.

Прагнучи до індивідуалізації навчання, необхідно мати на увазі, що метою навчання є не стільки засвоєння сукупності знань, скільки удосконалення творчих здібностей вихованців під час навчання.

Провідна ідея полягає у формуванні навчально-пізнавальної компетентності вихованців через поглиблення інтересу дітей до навчання в цілому на основі використання інформаційних технологій, у створенні умов для дітей, які сприяють зберіганню бажання вчитися, а не відвідувати освітні заклади за примусом. З цією метою необхідно передбачити поетапну технологію формування навчальних навичок.

Творчі учнівські об'єднання початкового рівня.

Основними напрямками на першому ступені освіти є пізнавальна діяльність, а також робота з інформацією. Вихованці повинні порівнювати окремі ознаки різних об'єктів, аналізувати свої порівняння, шукати спільні риси і відмінності, об'єднувати предмети за загальними ознаками. Сюди ж можна віднести проведення елементарних вимірювань, роботу з інструментами для вирішення практичних завдань.

Необхідно розвивати у вихованців здатність до вирішення творчих

завдань, імпровізувати, продумувати план роботи, проявляти креативність, застосовувати фантазію і уяву, проводити уявні експерименти.

Творчі учнівські об'єднання основного рівня.

Отримуючи основну загальну освіту, учні вдосконалюють вже отримані і засвоюють нові загальнонавчальні вміння та навички. Основний акцент тут робиться на пізнавальну та інформаційно-комунікативну діяльність. З метою пізнання навколишнього світу учні вчаться спостерігати, проводити вимірювання, експерименти і досліди, моделювати, визначати структуру об'єктів пізнання, шукати і виділяти взаємозв'язки між різними частинами одного цілого, розбивати процеси на етапи, виявляти причинно-наслідкові зв'язки. Учні повинні вчитися знаходити оптимальні способи вирішення навчальних завдань, використовувати для цього нові і комбінувати вже знайомі алгоритми, застосовувати їх до вирішення нестандартних завдань.

Творчі учнівські об'єднання вищого рівня

На цьому етапі вихованці закріплюють і вдосконалюють вже існуючі режими та засвоюють нові загальнонавчальні навички, оволодівають новими способами діяльності. Акцент робиться на пізнавальну, інформаційно-комунікативну та рефлексивну діяльність.

Пізнавальна діяльність повинна організовуватися учнями самостійно, починаючи з постановки цілей і закінчуючи оцінкою отриманого результату. Мають застосовуватися елементи причинно-наслідкового та структурно-функціонального аналізу, досліджуватися більш складні (чим на попередньому щаблі навчання) реальні зв'язки та їх залежності. Учні повинні вчитися грамотно формулювати отримані результати, виконувати більше самостійних робіт, моделювати процеси, об'єкти і явища, придумувати свої оригінальні задуми і здійснювати їх. Дуже важливо вчити їх імпровізації та використання різних художніх засобів.

Інформаційно-комунікативна діяльність включає в себе роботу з матеріалами з елементами різних знакових систем (аудіовізуальні матеріали, діаграми, графіки, таблиці, тексти і т.д.), виділення головного і другорядного,

критичний аналіз інформації, формулювання висновків в різних формах (повної, стислій, вибіркової і т.д.).

Формування навичок онлайн-навчання.

Зростаюча цінність часу й розвиток технічних можливостей роблять онлайн-освіту усе більш затребуваною і доступною. Багато хто бачать в онлайн-освіті революційну інновацію, нову можливість одержання знань і здатність демократизувати всю систему освіти.

Як і у всіх видах навчання в онлайн-навчанні є як сильні, так і слабкі сторони. До плюсів онлайн курсів можна віднести таке:

1. Онлайн-навчання можна проходити в будь-який зручний для себе час. При цьому є можливість вибрати власний темп навчання. Заняття в основному будуються за звичайним розкладом, проводяться лекційні заняття, які можна переглянути в презентації й по перебігу лекції поставити запитання викладачеві. Якщо пояснення матеріалу з якихось причин було пропущено, то його завжди можна подивитися в завантаженні на сайті. Також на таких сайтах завжди даються завдання для самостійного виконання, при розв'язку яких можна знову переглянути і згадати викладений матеріал.

2. Онлайн-заняття можна проходити в будь-якому місці, незалежно від того, де ви зараз перебуваєте – будинку, у відрядженні, на відпочинку. Тобто можна жити своїм життям, не відкладаючи своїх звичних справ і при цьому одержувати нові знання.

3. В інтернеті пропонуються різноманітні додаткові курси, лекції, вебінари і кожний зможе вибрати для себе найбільш оптимальний варіант. Крім цього, є ряд безкоштовних занять на ютубі.

4. При онлайн-навчанні є можливість одержувати навички не тільки в теоретиків, і, але й у практиків. Тобто, можна знайти практиків, фахівців своєї справи, які не з чуток знають, про що розповідають і чому вчать.

5. Онлайн-заняття надають потенціал для обміну інформацією між учнями. Найчастіше при організації освітнього процесу онлайн створюється загальний чат або інший простір для спілкування між учнями. А комунікація в

групі – це завжди одержання нових знань, досвіду, знайомств.

В онлайн-навчанні, є не тільки позитивні сторони, але й негативні

1. Не завжди буває гарна якість зв'язку й у деяких моментах зв'язок може бути відсутнім.

2. Недолік спілкування приводить до психологічних проблем і навіть до депресій, що позначається на якості особистого життя. Навчання онлайн і відсутність живого спілкування підходить не кожному.

3. Програми. Для деяких учнів і педагогів може знадобитися спеціальне навчання щоб отримати уміння користуватися програмами. Таким чином, поки не будуть засвоєні необхідні програми, процес навчання може мати сповільнений характер.

4. Невміння самостійно організувати навчальний процес. Не кожний здатний сам себе організувати й займатися самостійно. Особливо учні. Тому, незважаючи на всі переваги онлайн-навчання, часто учні відкладають на потім виконання завдань, від цього освітній процес стає неефективним.

Таким чином, дистанційне навчання дає нам ряд переваг, але також призводить до певних труднощів, з якими просто потрібно вміти працювати, тобто навчитися працювати з інформацією й уміти себе організувати.

Онлайн-навчання не може замінити традиційну форму навчання та більше підходить як додаткова можливість одержання знань і відточування вже наявних умінь і навичок. Підсумовуючи сказане вище, слід підкреслити, що змішана форма навчання (офлайн-онлайн) в закладах освіти є вимогою сьогодення.

Для учнів молодшого шкільного віку НЕНЦ розробив навчальну програму «Школа в природі». Дана навчальна програма є пілотним проектом для вихованців-початківців. Це освітньо-виховний курс, спрямований на формування у дітей емоційно-чуттєвої основи для подальшого отримання теоретичних знань і практичних навичок в галузі класичної екології та енвайроменталістики (екологічний рух зацікавлених громадян та державних органів, спрямований на захист та покращення стану довкілля). Новизна цієї

програми полягає в поєднанні різних видів діяльності, вона надає учням можливість задовольняти свої індивідуальні потреби у спілкуванні з оточуючим світом природи, розвивати свій творчий потенціал, допомагає адаптуватись у сучасному суспільстві через систему знань про нього, а також привертає увагу дітей і дорослих до екологічних проблем шляхом організації і проведення просвітницької роботи.

Характерною особливістю програми є взаємозв'язок науково-дослідного і художнього спрямування. Програма передбачає екскурсії в природу, під час яких діти звертають увагу на різноманіття рослин і тварин, а також природний матеріал, який вони збирають. У зв'язку з цим до програми включені заняття по роботі з природним матеріалом, які спрямовані на розвиток творчого потенціалу дитини, зближення дітей з рідною природою.

Література

1. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу: метод. посіб. / В. В. Вербицький, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко та ін. ; за заг. ред. В. В. Мачуського. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с.

2. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. Київ – Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с.

3. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей: монографія / В. В. Вербицький, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко, О. П. Липецький, О. І. Любич, В. Л. Маринич, В. В. Мачуський, О. В. Просіна, Г. П. Пустовіт; за заг. ред. В. В. Мачуського. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

*О.В. Вербицький, м. Київ,
Україна*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах закладу позашкільної освіти. Розкрито зміст, окреслено завдання та визначено основні шляхи національно-патріотичного виховання в умовах закладу позашкільної освіти.

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти, вихованці закладу позашкільної освіти.*

Розбудова України як суверенної європейської держави ставить перед освітою відповідальне і складне завдання – виховати у молодого покоління

почуття любові до Батьківщини, відданості справі зміцнення державності, активності громадянської позиції. Ці проблеми у сучасних умовах визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Актуальність національно-патріотичного виховання зумовлюється процесом консолідації та розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають подальшого вдосконалення державної політики у зазначеній сфері.

Національно-патріотичне виховання дітей і учнівської молоді завжди було одним із найважливіших завдань сучасної позашкільної освіти, адже дитинство і юність – найблагодатніший час для виховання почуття любові до Батьківщини. Під національно-патріотичним вихованням розуміється поступове і неухильне формування в дітей та учнівської молоді любові до своєї Батьківщини. Патріотизм – одна з найважливіших рис всебічно розвиненої особистості. У школярів необхідно формувати почуття гордості за свою Батьківщину і свій народ, поваги до його великих звершень і славних сторінок минулого і сучасності.

У Законі України «Про позашкільну освіту» [3], Законі України «Про виховання дітей та молоді» [2], Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні [7], Концепції позашкільної освіти та виховання [6] закладено підходи до національно-патріотичного виховання учнів.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді [5], національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку, серед них:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну

ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейській та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

На думку В. Сухомлинського, національне виховання без патріотизму немислиме. Саме відданість рідній землі, любов до Батьківщини, рідного народу, його історії, мови, культури породжують національний менталітет, психіку і характер людини. «Світ дитини – це насамперед природа, яка оточує її в дитинстві, піклування матері і батька, казка, пісня. Спогади про цей світ накладаються на все наступне життя, надають емоційного забарвлення усім

прагненням, помислам, поривам. Азбука патріотичного виховання полягає у тому, щоб утвердити в людській душі багате, яскраве, незабутнє дитинство, закарбувати в ньому образи рідної природи, які хвилювали б усе життя. У кожної людини повинен бути рідний куточок, який став би незабутнім спогадом про найдорожче, – без цього немає людини» [8].

У процесі національно-патріотичного виховання враховуються вікові особливості вихованців.

У молодшому шкільному віці це формування здатності дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховування у неї любові до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. [4].

У підлітковому віці виховується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод. [1].

У старшому шкільному віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старші вихованці закладів позашкільної освіти не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження; працювати на її благо, захищати її; поважати Конституцію України і виконувати норми Законів; бережливо ставитись до культури народів України; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість. [4].

Сучасному національно-патріотичному вихованню має бути в певній мірі властива випереджувальна роль у освітньому процесі. Воно має бути засобом відродження національної культури, припинення сепаратизму, стимулом формування таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності.

Критеріями успішності національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді є ефективність розв'язання ними життєвих ситуацій та

готовність стати на захист Батьківщини. Показники критеріїв національно-патріотичного виховання віднесені до родинного, соціального, державного, що у своїй сукупності складають його зміст. Таким чином, створення в закладі позашкільної освіти умов для становлення громадянина-патріота є важливим для системного національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді та реалізації переходу від їхнього бажання бути патріотами своєї Батьківщини до патріотичного діяння в ім'я України.

Національно-патріотичні почуття входять до групи вищих почуттів, через них виявляється емоційне ставлення дітей та учнівської молоді до самих себе, до навколишнього світу, до людей, до Батьківщини, до національних цінностей. Вони пов'язані з розвитком чітких і зрозумілих уявлень про етичні категорії, з формуванням емоційної чутливості, здатності співпереживати, реагувати на життєві ситуації та проблеми оточуючих людей. Це має важливе значення для формування розвиненої особистості, справжнього громадянина, патріота своєї держави. Останні історичні події в Україні доводять, що національний патріотизм може стати консолідуючою основою української нації та її національною ідеєю.

Таким чином, система національно-патріотичного виховання підростаючого покоління в закладі позашкільної освіти сприятиме забезпеченню розвитку освітнього середовища краю та беззаперечному утвердженню в ньому національної і державної ідей, розширення можливостей для всебічного розвитку особистості, створенню умов для повноцінного інтелектуального, творчого, морального, фізичного розвитку дитини, примноженню української культури та духовності, ефективній самореалізації особистості, її життєтворчості, освіти і культурному вихованню в контексті українського патріотизму.

Література

1. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Рівне: Волинські обереги, 2007. 171 с.
2. Закон України «Про виховання дітей та молоді». Освіта України, 2004. № 72. С. 4–6.
3. Закон України «Про позашкільну освіту». Урядовий кур'єр. 2000. № 25(1).

4. Киричок В. А. Патріотичне виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. Класний керівник, 2011. № 9/10. С. 47.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
6. Концепція позашкільної освіти та виховання. МОН України. 1997. № 16/3-8. С. 6. URL: <http://domuch.khar.kor.ua>
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. МОН України. Інститут проблем виховання АПН України. URL: <http://education.km.ua>
8. Сухомлинський В. О. З чого починається громадянин. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1997. Т. 5. С. 359-366.

*Л.В. Гончар, м. Київ,
Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНИХ РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті подано аналіз наукового матеріалу з проблеми сімейних рольових очікувань сучасної учнівської молоді, а саме: теоретичну інтерпретацію сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді; готовності молодшої особи до майбутнього сімейного життя. Уточнено сутність поняття «сімейно-спрямовані очікування сучасної учнівської молоді» як процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується когнітивною, емоційно-ціннісною та поведінковою готовністю особистості до майбутнього сімейного життя; виокремлено складові цього поняття.

***Ключові слова:** учнівська молодь, сімейно-спрямовані очікування, готовність до майбутнього сімейного життя, рольові очікування сучасної учнівської молоді.*

Сімейно-спрямовані очікування входять у систему соціальних очікувань. На думку О. Васильченко, останні включають усвідомлення індивідом, якої саме поведінки чекають від нього оточуючі, а також усвідомлення можливих реакцій оточуючих на той чи інший характер поведінки [1, с. 285].

Характеризуючи соціальні очікування як процес, І. Попович виокремлює в ньому ряд структурних складових, які утворюють, на думку вченого, зміст соціальних очікувань. Це такі структурні елементи, як: «очікуване середовище», «очікуваний елемент», «очікувана ситуація», «очікувана потреба» та ін. [3, с. 186].

Досліджуючи сімейні рольові очікування, Л.Рішко вважає, що вони є компонентом сімейно-рольової взаємодії як сукупності установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї в їхньому ставленні до інших її членів. Дослідниця вважає, що сімейні рольові очікування є похідними

від моделей сімейно-рольового розподілу – традиційної, антитрадиційної, егалітарної, які виділяються з урахуванням статево-рольової диференціації – розподілу сімейних ролей на підставі статевої приналежності. Кожна з моделей має як свої переваги, так і фактори ризику для стабільності сімейної системи, але для успішності сімейного життя більш важливою є узгодженість уявлень про рольову поведінку й рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі, а також гнучкість самої моделі, її здатність відповідати актуальним потребам життєдіяльності сім'ї [4, с. 147].

Послугуючись проаналізованими вище працями, поняття «Сімейно-спрямовані очікування сучасної учнівської молоді» розглядаємо як процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується когнітивною, емоційно-ціннісною та поведінковою готовністю особистості до майбутнього сімейного життя. Характеризуючи сімейно-спрямовані очікування як процес, виокремлюємо у ньому наступні структурні складові: «очікуване сімейне середовище», «очікуваний чоловік/дружина», «очікуване розподілення ролей у сімейній системі при реалізації сімейних функцій», «очікувана кількість дітей», «очікуване виконання партнером батьківської ролі», «очікувана інтимна сфера у подружньому житті», «очікувана потреба в моральній та емоційній підтримці з боку партнера» та ін.

Уважаємо, що сімейно-спрямовані очікування сучасної учнівської молоді можуть розглядатися і як властивість, якими володіє особистість щодо соціальних дій, спрямованих на прогнозування і конструювання нею свого майбутнього.

Шляхом аналізу теоретичних джерел з проблеми уточнено сутність поняття «Готовність молоді до майбутнього сімейного життя», яке трактуємо як психологічний феномен, що охоплює інтегральну сукупність якостей, що поєднує наявність знань, навичок і вмінь з сімейної педагогіки, основ репродуктивної культури, позитивне ставлення до майбутнього сімейного життя, свідоме усвідомлення відповідальності за ефективне виконання подружніх і батьківських ролей, які забезпечують у майбутньому

здатність молоді особи свідомо планувати майбутнє подружнє життя та народження дітей.

Поняття «Готовність молоді особистості до майбутнього сімейного життя» на наш погляд, характеризується: 1) певною сумою знань: щодо значення сім'ї в житті людини та її функцій; щодо подружніх і батьківських ролей, їхніх функцій, відповідальності, способи взаємодії між молодим подружжям та з майбутньою дитиною; знання з основ репродуктивного здоров'я; 2) наявністю емпатійної здатності, позитивного ставлення до нових обов'язків, прагнення свідомо і відповідально виявляти подружні й батьківські почуття; здатність до самовдосконалення; 3) наявністю елементарних побутових вмінь, необхідних для майбутнього подружнього життя, вмінь елементарного догляду за дитиною та створення безпечного середовища для неї; вміння застосовувати необхідні знання у спілкуванні і міжособистісній взаємодії; уміння регулювати власні емоції і поведінку.

Для того, щоб у подальшому дослідним шляхом визначити реальний стан готовності сучасної учнівської молоді до майбутнього сімейного життя, було розроблено критерії, показники та рівні такої готовності, а саме: когнітивний (знання про значення сім'ї в житті людини та її функції; щодо подружніх і батьківських ролей, їхніх функцій, відповідальності, способи взаємодії між молодим подружжям та з майбутньою дитиною; знання основ репродуктивного здоров'я), емоційно-ціннісний (наявність емпатійної здатності, позитивного ставлення до сімейних обов'язків, прагнення свідомо і відповідально виявляти майбутні подружні й батьківські почуття; прагнення піклуватись про власне репродуктивне здоров'я; здатність до самовдосконалення), поведінково-діяльнісний (володіння елементарними побутовими навичками; вміння піклуватись про власне репродуктивне здоров'я; вміння елементарного догляду за дитиною та створення безпечного середовища для неї; вміння толерантно спілкуватись, регулювати власні емоції і поведінку). Схарактеризовано рівні готовності учнівської молоді до майбутнього сімейного життя: високий; середній; низький.

Отже, запропонована нами теоретична інтерпретація сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді та її готовності до майбутнього сімейного життя слугувало нам вагомою теоретичною платформою для визначення рівнів готовності учнівської молоді до майбутнього сімейного життя. З цією метою було розроблено комплексну методику дослідження сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді, яка включала, зокрема: адаптовану діагностичну методику визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі (РОД) О. Волкової, опитувальник «Ставлення старшокласників до сімейних цінностей» (авторський), проєктивну методику «Мій ідеал сім'ї» (авторську), адаптовану «Методику діагностики соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Даймонда, методику «Здатність до емоційно-значущих стосунків» А. Івашова, «Методику діагностики комунікаційної установки» В. Бойко, «Методику діагностики схильності до конфліктної поведінки» К.Томаса, метод спостережень та ін. У перспективі – узагальнення отриманих експериментальних даних, здійснення їх інтерпретації.

Література

1. Васильченко О. М. Соціальні очікування українського студентства. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. / За ред. С. Д. Максименка. Київ: Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 284-295.
2. Гончар Л. В, Яценко Л. В. Оптимізація взаємодії школи і сім'ї з формування відповідального батьківства у старшокласників на засадах партнерства. Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2021. № 1(37). С. 51-57.
3. Попович І. С. Соціальні очікування особистості як процес психічної регуляції поведінки. Психологічні перспективи. 2016. Вип. 27. С. 184-194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_27_18
4. Рішко Л. Вплив рольових очікувань на характер сімейного спілкування подружжя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2011. Вип. 23. С.147-149.

*Т.Г. Гриців, м. Чортків,
Україна*

МЕНАЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ

У тезах охарактеризовано особливості соціально-культурної парадигми, які

зумовлюють створення національно спрямованого освітнього простору. Обґрунтовано ментально зорієнтований підхід, де задіяно національно-психологічні механізми, які закріплюються та функціонують на основі національних стереотипів та національних установок.

Ключові слова: соціально-культурна парадигма, ментальність, національні стереотипи, національні установки.

Сьогоднішній стан у країні актуалізує державний запит на активізацію та духовний розвиток національної освіти з метою виховання нової людини – громадянина України з високим ідейним, розумовим і духовним потенціалом. Тому в освітньому просторі мають здійснюватися певні трансформаційні процеси, зокрема на рівні парадигмальної побудови освітнього процесу, які забезпечуватимуть вимоги суспільства та часу.

Новим і сутнісно важливим аспектом у парадигмальному забезпеченні теорії освітньої діяльності у сьогоденні є «...соціально-культурна парадигма гуманітарного розвитку суспільства, яка орієнтується на зростання конструктивно-розвиткового потенціалу духовного життя нації, не просто вивчає історичні здобутки інших наукових парадигм, підходів і доктрин освітотворення; вона окреслює найактуальніші світоглядні питання достойного існування людини і суспільства в новому тисячолітті, зокрема розкриває культуродайну і вітоцентричну роль сфери освіти в побудові відкритого демократичного суспільства, соціальному самоствердженні та позитивній самореалізації кожної особистості...» [5, с. 132].

Цілком очевидно, що через історичну інерцію домінуюча роль у кожному суспільстві буде належати народам (етносам), які є автохтонними у своєму краї або чия матеріальна і духовна культура має найтривкішу традицію. До того ж незмінною лишається сама природа людини: людська індивідуальність прагне відтворити в особі те, що закладено в ній генетично, тобто вона завжди залишається істотою біо-соціокультурно-духовною. В будь-яких умовах людина завжди підсвідомо прагне до єднання зі своєю культурно-духовною спадщиною, без чого вона ніколи не відчуватиме внутрішньої гармонії і душевного комфорту. Важливим чинником усіх цих психологічних процесів є ментальність народу.

Ментальність – це цілісний вираз духовних спрямувань, що не зводяться до суми суспільної свідомості (релігії, науки, мистецтва тощо), а є специфічним відображенням дійсності, зумовленим життєдіяльністю народу в певному географічному і культурно-історичному середовищі етносу [2].

З метою розвитку національної освіти необхідно побудувати нову теорію освітньої діяльності, яка б визначила новий виток підходів та практик в освітній сфері.

На сьогодні в освітньому просторі є розроблені новаторські ідеї ментально зорієнтованої освіти, що можуть сприяти реформуванню освіти в нашій країні [5].

Такий вектор дії в освіті зумовлює обґрунтування ментально зорієнтованого підходу, який взаємодіє з такими психологічними механізмами як національно-культурна ідентичність та національна самосвідомість.

Національно-культурна ідентичність формується на основі ототожнення себе з українською нацією та відчутті приналежності до неї.

Національно-культурна ідентичність у нашому розуміється як особистісний феномен, який визначає відчуття своєї належності до Батьківщини, нації, родини, сім'ї та природного середовища, а також потребу в оволодінні, збереженні та передачі культурної спадщини свого народу.

Національно-культурна ідентичність взаємопов'язана із національною самосвідомістю.

Національна самосвідомість є елементом національної психології, що базується на основі національно-культурної ідентичності і регулює суспільне та особистісне ціннісне ставлення до Батьківщини за допомогою національних установок, ментальності, архетипів, національного характеру[1].

Вважається, що механізмами передачі національно-психологічних особливостей з покоління до покоління є установки та стереотипи, оскільки до цього часу ще не знайдено іншого пояснення існування несвідомого у психіці людей. Національно-психологічні особливості – це явище, яке дійсно знаходиться на межі між свідомим і несвідомим, адже виявляються вони

незалежно від волі людини. Теорія установок допомагає зрозуміти, власне, у чому суть дії феномена психологічної готовності, оскільки представник тієї чи іншої спільноти схильний мислити, відчувати, діяти так, як йому підказують національні традиції, встановлені норми та правила поведінки. Теорія установок була розроблена школою відомого грузинського психолога Д. Узнадзе, який визначав установку як готовність до виконання певних дій [3].

Хрестоматійне визначення установки таке: установка (від англ. attitude) – це позитивна або негативна оціночна реакція на що-небудь або кого-небудь, яка виражається в думках, почуттях і цілеспрямованій поведінці.

У свою чергу, етнічна установка – це внутрішній стан готовності особистості або груп людей до специфічного, характерного тільки для них (представників тієї чи іншої національної спільноти) прояву почуттів, інтелектуально-пізнавальної та вольової активності, динаміки та характеру взаємодії, спілкування, які відповідають існуючим національним традиціям [2]. Наприклад, певними установками можна пояснити ті або інші психологічні характеристики етносу, його поведінку.

Етнічні установки, як й інші соціальні установки, закріплюються в процесі історичного розвитку психічного складу нації. Упродовж історії існування нації утворюються цілі системи зафіксованих національних установок, які визначають специфіку поведінки народу під час взаємодії та спілкування.

Згідно ментально зорієнтованого підходу для дитини в освітньому просторі створюється таке національно культурне середовище, де розгортається дія феномена психологічної готовності мислити, відчувати, діяти так, як йому підказують національні традиції, встановлені норми та правила поведінки, що забезпечує зв'язок і передачу цінностей від покоління в покоління. Ці національно-психологічні особливості діють на основі психологічних механізмів – національної самосвідомості та національно-культурної ідентичності на рівні національних установок в особі певного представника етносу чи народу. В основі тих чи інших установок, які є в різних видах

діяльності, формуються конкретні національні стереотипи, де, відповідно, національні установки, що закладені у пам'яті певного представника «виймаються», коли він потрапляє у рідне (національне) інформаційне середовище.

Засвоюючи рідну культуру і систему цінностей, дитина, зрештою, продукує свої цінності як суб'єкт національної культури. Культурними стереотипами у своїй поведінці зростаюча особистість керується у житті, вони входять у плоть і кров через традиції, звичаї, зразки поведінки.

Відповідно формуються і мовленнєві стереотипи, які входять у фонд специфічної культури певного етносу чи цілого народу і продукують застосування набутого колориту мовної культури.

Глибоке розуміння взаємозв'язків: людина (духовна особистість) – народ (духовність, культура, історія, освіта,) – держава (суспільство) реалізуються на основі національних установок, що переростають у стереотипи поведінки за допомогою національних механізмів, які є складовою психіки людини, формують певний її досвід, надаючи особливої специфіки мотивації та цілеспрямованості людині, засобам її діяльності.

Соціальні норми поведінки, взаємодії та спілкування, які є загальноприйнятними у тій чи іншій державі, викликають до життя певні національні установки, які, у свою чергу, активізують відповідні до цих норм національні стереотипи поведінки та діяльності, зумовлені ментально зорієнтованим підходом.

Ментально зорієнтований підхід у контексті соціально-культурної парадигми здійснює наукове осмислення народної педагогіки як компонента національної культури і актуалізує необхідність введення націєтворчого вектору національно спрямованої освітньої програми на основі народознавства, яка стане надійним ґрунтом осмислення українською дитиною себе свідомим українцем, з яскраво вираженими національною самосвідомістю та національно-культурною ідентичністю. Ці трансформаційні процеси матимуть беззаперечний вплив на формування високодуховної особистості на основі

потенціалу фундаментальних цінностей культурно-історичних надбань і традицій українського народу та можуть слугувати ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та подолання кризових явищ у суспільстві.

Література

1. Гриців Т. Г. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки: дис.канд.пед. наук: 13.00.01. Ін-т проблем виховання АПН України, Київ, 2021. 413 с.
2. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. / За ред. Л. Е. Орбан та ін. Івано-Франківськ, 1994. 156 с.
3. Узнадзе Д. Н. Основные положения теории установки. Труды. Тбилиси: Мецниереба, 1977, Т. 6, С. 263-326.
4. Фурман А. В. Українська ментальність та її культурно-психологічні координати. *Психологія і суспільство*. 2001. № 1, С. 9-73.
5. Фурман А. В. Теорія освітньої діяльності як метасистема. *Психологія і суспільство*, № 3, 2001. С. 105-144.

*К.О. Журба, м. Київ,
Україна*

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ СВІТІ

У статті розкриваються особливості виховання дітей у цифровому світі. Визначено основні принципи виховання дітей у цифровому світі (конфіденційності, індивідуалізації, доступності, доцільності, розвитку, гнучкості, інноваційності, інтегрованості). Розкрито чинники, які впливають на виховання дитини у цифровому світі як розмаїття інформації, безпека, дозвілля, онлайн спілкування тощо

Ключові слова: дитина, цифровий світ, безпека, електронні пристрої, інтернет.

Стрімкий розвиток технологій, а також виникнення глобальних викликів і загроз життю і здоров'ю дітей, таких як Covid-19, військова агресія Росії проти України та спричинені ними обмеження й руйнівні наслідки обумовили пошук оптимальних шляхів освіти і виховання зростаючої особистості.

Цифровізація освіти і виховання стали відповіддю на ці виклики. Сучасні технології змінили освітній і виховний простір, що з одного боку значно розширило виховні можливості і інструментарій сучасного вихователя, а з іншого – спонукає до пошуку балансу використання цифрових технологій та суб'єкт-суб'єктної взаємодії з вихованцем. Виховання дітей у цифровому світі має опиратися на відповідні принципи.

За цих умов актуальності набула цифрова гуманістична педагогіка, що

інтегрує гуманістичні цінності в освітньо-виховний процес у реальному і віртуальному вимірі. До принципів виховання школярів в умовах цифрового простору доцільно віднести:

- принцип конфіденційності і безпеки, що полягає в захисті персональних даних, контролі операцій, можливості надавати дозвіл, обмежувати та забороняти певну інформацію, попередженні зламів, захисті інформації від втручання чи викривлення, а також можливості її контролю з боку батьків;

- принцип індивідуалізації передбачає застосування умінь і навичок індивіда в доступі до цифрового простору та отриманні необхідної інформації, вибудовуванні індивідуальної стратегії освіти та виховання, використанні можливостей для самостійної роботи та саморозвитку, адаптивних методик, а також різного роду індивідуальних форм репрезентації та спілкування в соціальних мережах;

- принцип доступності, згідно з яким цифровий простір є відкритим, простим у доступі й використанні, а також актуальним і постійно оновлюваним;

- принцип доцільності спрямовує на використання лише необхідних цифрових методик чи технологій для виконання поставлених завдань, досягнення виховних цілей;

- принцип розвитку, що забезпечує реалізацію моральних особистісних якостей, бажання вдосконалюватися, розвивати творчі здібності, адаптовуватися до сучасних умов життя та використовувати переваги цифрового середовища в розв'язанні життєвих задач;

- принцип гнучкості дозволяє використовувати цифровий контент відповідно до індивідуальних, вікових, спеціальних потреб, інтересів кожної дитини з урахуванням її вподобань, задач, зручного часу, місця тощо;

- принцип інноваційності дає можливість використовувати сучасні інноваційні, у тому числі інтерактивні, дистанційні форми і методи роботи з дітьми, новітні технології і можливості цифрового простору;

- принцип інтегрованості забезпечує вивчення розмаїтих явищ життя на перетині різних наук через залучення відмінних суб'єктів освітнього та виховного процесів.

Сучасні діти оволодівають знаннями, активно комунікують і розвиваються у цифровому просторі, уміють користуватися електронними пристроями. Однак, *розмаїття* інформації є не лише позитивним чинником, оскільки не вся інформація є корисною для школярів, відповідає їхнім віковим особливостям чи достовірною. Як показують опитування батьків і дітей, вони рідше (на 15,5 %) відвідують бібліотеки чи читають вголос, аніж їхні ровесники 5 років тому.

Однією з найбільших проблем у цифровому світі є *безпека* дитини, особливо, коли вона не володіє достатнім досвідом з використання Інтернету, тому батькам і педагогам важливо навчити дитину безпечному використанню Інтернету.

Цифровий простір сприяє *активній взаємодії батьків і педагогів*. Ще зовсім нещодавно педагогу потрібно було докласти значних зусиль, щоб організувати спілкування з батьками, яке часто мало нерегулярний і фрагментарний характер. Сучасні технології дозволяють педагогам і батькам виробляти ефективну спільну стратегію завдяки спілкуванню в онлайн-форумах, спільних чатах, блогах, групах, де обговорюються поточні проблеми, цікавий педагогічний досвід, сучасні методики виховання дітей. Взаємодія батьків і педагогів є важливою педагогічною умовою вироблення спільної стратегії щодо безпеки дитини у цифровому світі та вирішення проблем, які можуть виникнути.

Цифрове середовище змінило характер *спілкування батьків і дітей*, які все більше використовують текстові повідомлення. З одного боку це дає змогу батькам бути завжди на зв'язку зі своїми дітьми, контролювати успішність дітей в електронних журналах і навіть відстежувати маршрут їхнього пересування. Однак, у багатьох випадках спілкування з дітьми онлайн може підмінювати чи збіднювати безпосереднє спілкування та взаємодію батьків і

дітей.

Цифровий простір змінив і характер *дозвілля* дітей. Усе більше родин відмовляються від перегляду телевізора, використовуючи цифрові технології. Такий підхід дозволяє дорослим і дітям задовольнити свої інтереси і потреби та обрати улюблені художні, документальні фільми, мультфільми, відео, ігри, долучитися до обговорення хвилюючих проблем у соціальних мережах або ж оволодівати новими навичками, долучившись до онлайн курсів з вивчення іноземних мов, музики, образотворчого мистецтва тощо. Однак, використання цифрових технологій не може підмінити живе спілкування, родинні чи дружні стосунки і потребує доцільного використання.

У кожній родині є свій досвід взаємодії із цифровим світом, що визначає ставлення до цифрових технологій та їх використання у повсякденній виховній практиці. Одні батьки вбачають загрозу у цифрових технологіях, намагаючись дітей всіяко в них обмежити, інші, навпаки, вбачають у них панацею та бездумно намагаються підмінити цифровими технологіями сімейне виховання. У цьому випадку батькам потрібно пам'ятати, що віртуальне життя є лише однією із сторін життя дитини, яке потребує уваги з боку дорослих. Однією з найбільших проблем сучасного виховання є обмеження і організація використання дітьми електронних пристроїв. Батьки повинні цікавитися як реальним, так і віртуальним життям власних дітей, знати з ким дитина дружить в реальному житті і соціальних мережах, які мобільні застосунки і програми вона використовує, які сайти відвідує. Неувага до такого важливого аспекту життя дитини може негативно позначитися на її здоров'ї, емоційному стані, соціалізації тощо.

Дистанційне навчання підтвердило потребу дітей у живому спілкуванні з дорослими і однолітками. Розмови з дітьми на різні теми розвивають у дітей комунікативні і мисленнєві здібності. Тому спілкування у відеочаті чи у відеоконференції з близькими людьми, друзями є чудовою можливістю для підтримання зв'язку, якщо вони живуть далеко чи у від'їзді.

Онлайн спілкування є потужним чинником розвитку дітей шкільного віку.

Більшість дітей є активними користувачами соціальних мереж, що дозволяє їм бути в курсі усіх важливих новин, висловлювати свої погляди, емоційно реагувати на різні події, відчувати свою самостійність і причетність до світу дорослих. Втім, діти і батьки мають пам'ятати, що фотографії, картинки, якими вони діляться в соціальних мережах, поведінка формують їхній віртуальний Я-образ, який потребує деколи певної корекції, батьківських порад та підказок, оскільки можуть зашкодити у реальному житті через сумнівний зміст, антисоціальну спрямованість тощо.

Неприпустимим є використання гаджетів під час уроків, масових заходів, у їдальні або удома під час прийому їжі, а також у спальні. Батькам варто звернути увагу на роботу і вимикання телевізора, якщо ніхто його не дивиться, оскільки фонові звуки можуть заважати у виконанні домашніх завдань, здатності зосереджуватися та працювати чи спілкуватися у родинному колі. Також важливо, щоб wi-fi і зарядні пристрої були за межами дитячої кімнати.

Батьки і діти мають обговорити і прийняти спільні правила використання електронних пристроїв та Інтернету, які б стосувалися усіх членів сім'ї, а не лише дітей. У таких правилах зазвичай обговорюється час, місце використання пристроїв, приймаються заборони для всіх, а також обговорюються місця, де можна і де не можна використовувати пристрої. Також батьки мають пояснити дитині, яку інформацію можна, а яку не можна оприлюднювати в Інтернеті, які теми краще не обговорювати, як перевіряти інформацію, як діяти у ситуації загрози чи зламу акаунта.

Слід звертати увагу на вікову відповідність цифрового контенту. Чимало популярних інтернет-сервісів, серед яких, Youtube, Instagram, містять контент, який має обмеження за віком, що мають враховувати педагоги і батьки. Також батьки мають звертати увагу на яких сайтах реєструються діти і чи відповідають вони їхньому віку.

Отже, цифровий світ є одним із вимірів людського життя, в якому формується і розвивається дитяча особистість. Попри ризики цифровий світ має ряд переваг, які сьогодні активно використовуються в освіті і вихованні. Від

позиції батьків і педагогів, їхньої спільної стратегії залежить збалансованість реального і віртуального життя зростаючої особистості, розвиток здібностей та її безпека.

*Л.В. Канішевська, м. Київ,
Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто шляхи реалізації однієї з педагогічних умов формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів – використання потенційних можливостей позааудиторної діяльності в контексті досліджуваної проблеми; розглянуто питання щодо коригування рівнів готовності до відповідального батьківства у зазначеного контингенту здобувачів освіти.

***Ключові слова:** позааудиторна діяльність, готовність до відповідального батьківства; старшокласники інтернатних закладів, педагогічні умови, форми і методи формування готовності до відповідального батьківства.*

Сучасний інститут сім'ї переживає суттєві труднощі: утрата престижу сімейного способу життя, поява альтернативних шлюбних відносин, відсутність потреби молодих сімей мати в шлюбі дітей, збільшення кількості розлучень; прояви батьківської некомпетентності, вияви насильства в сім'ї.

За таких обставин особливої актуальності набуває проблема формування готовності до відповідального батьківства у молоді.

Необхідність пошуку дієвих механізмів формування готовності до відповідального батьківства обумовлено нормативними документами загальнодержавного рівня, таких як: Конституція України (2016), Сімейний Кодекс України (2002), Закон України «Про освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2001), Концепція Нової української школи (2016), Постанови Верховної ради України: «Про заходи щодо посилення охорони материнства та батьківства» (1998), «Про деякі заходи щодо підтримки здоров'я сім'ї, безпечного материнства і відповідального батьківства» (2005) тощо.

До вивчення проблеми формування готовності молоді до відповідального

батьківства зверталися сучасні вчені І. Бех, Л. Гончар, О. Доукіна, І Зверєва, О. Кізь, В. Кравець, С. Красін, Г. Лактіонова, О. Лемещенко, О. Смалько, В. Шахрай тощо.

Ранній юнацький вік є сенситивним у контексті проблеми формування готовності до відповідального батьківства, оскільки характеризується усвідомленням власної індивідуальності, настановленням на побудову власного життя, статевим дозріванням, виробленням ідеалів жіночності та мужності, побудовою життєвих планів, спрямованістю в майбутнє.

І. Бех зазначає: «Головна риса самосвідомості і спрямованості в ранній юності – спрямованість у майбутнє. Це прагнення визначити місце в житті, нетерпляче очікування свого майбутнього й бажання взяти участь у життєвих справах. Своє життя юнаки і дівчата уявляють яскравим, насиченим важливими подіями і великими звершеннями» [1, с. 76].

Визначено специфіку формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів, яка характеризується особливостями контингенту вихованців (соціальне сирітство, наявність деприваційного синдрому); недостатньою обізнаністю у питаннях сексуальної культури; відсутністю зразків до засвоєння позитивного досвіду батьків; зразків до засвоєння соціальних ролей, таких як подружжя, батьки, партнери.

Названі чинники значно ускладнюють процес формування готовності до відповідального батьківства в зазначеного вище контингенту вихованців.

Найважливішими завданнями сучасних інтернатних закладів з формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників є:

- ознайомлення старшокласників з основами законодавства про шлюб та сім'ю;
- розширення знань учнів щодо сутності відповідального батьківства й основ репродуктивного здоров'я;
- сприяння усвідомленню старшокласниками значущості проблеми готовності до відповідального батьківства для окремої особистості та суспільства в цілому;

- формування у старшокласників позитивних мотиваційних настанов на створення в майбутньому щасливої сім'ї, на народження та виховання дітей [5].

Однією з педагогічних умов формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів є *використання потенційних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми.*

Позаурочна діяльність в школах-інтернатах – це організовані й цілеспрямовані заняття, які проводяться у вільний від освітнього процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також задоволення їхніх інтересів і забезпечення корисного відпочинку. Позаурочна діяльність як органічна складова життя школи-інтернату сприяє успішному навчанню дітей, прищепленню навичок суспільно корисної праці, свідомої дисципліни, розвитку ініціативи; сприяє фізичному, художньо-естетичному вихованню школярів, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує наявну активність у корисну діяльність [2, с. 122].

Позаурочна діяльність ґрунтується на принципах: добровільності (задоволення морально-естетичних потреб вихованців); науковості (побудова системи позаурочної діяльності з урахуванням сучасних досягнень психолого-педагогічної науки); гуманізації (формування гуманної, доброзичливої, милосердної особистості); демократизації (співробітництво вихователів і вихованців, повага особистісної гідності учня); комунікативної активності (установлення контактів між учасниками позаурочної діяльності; розвиток комунікативних здібностей вихованців); послідовності, систематичності (плановість, безперервність); диференціації та індивідуалізації (урахування вікових, індивідуальних особливостей вихованців, розвиток їхнього творчого потенціалу); культуровідповідності (органічний зв'язок позаурочної діяльності з культурними традиціями українського народу) [4].

Використання потенційних можливостей позаурочної діяльності у процесі формування готовності до відповідального батьківства у

старшокласників інтернатних закладів стало можливим за умов: цілеспрямованої роботи педагогів із вищезазначеної проблеми; організації зустрічей з лікарем-гінекологом, лікарем-урологом, під час яких обговорювалися проблеми щодо негативних наслідків ранніх інтимних стосунків; попередження небажаної вагітності; профілактики інфекцій, що передаються статевим шляхом; питання відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я.

Було розроблено та апробовано авторську програму «Відповідальне батьківство», метою якої було сприяти формуванню у старшокласників інтернатних закладів традиційної цінності сім'ї та шлюбу, престижності материнства і батьківства. У процесі реалізації вищезазначеної програми використовували такі *методи*: бесіду, розповідь, пояснення, переконання, приклад, групову дискусію, вправляння, створення виховуючих ситуацій, педагогічну вимогу, суспільну думку, мозковий штурм, рольові та імітаційні ігри; *форми* роботи зі старшокласниками: години спілкування, тематичні бесіди, тематичні зустрічі, заняття з елементами тренінгу, презентації, інсценування, робота в малих групах, розв'язання проблемних ситуацій, колективний перегляд та обговорення фільмів тощо. Також застосовували прийоми «обмін думками», емпатійні, рефлексивні [4].

У процесі дослідження здійснювався систематичний моніторинг і корекція рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів.

Основні заходи виховної роботи із старшокласниками інтернатних закладів, які виявили високий рівень готовності до відповідального батьківства, були спрямовані на мотивацію вирішення суперечливих ситуацій, удосконалення вміння гармонійної взаємодії з іншими людьми; здатності до вдосконалення себе як майбутніх батьків.

До старшокласників інтернатних закладів, які виявили середній рівень готовності до відповідального батьківства, виховна робота була спрямована на коригування їхніх уявлень про відповідальне батьківство; усвідомлення

значущості проблеми створення в майбутньому щасливої сім'ї; народження та виховання дітей. У процесі роботи сприяли вдосконаленню вмінь, спрямованих на зміцнення репродуктивного здоров'я, здатності до емпатії, потреби в спілкуванні та міжособистісної взаємодії.

Із старшокласниками інтернатних закладів, які виявили низький рівень готовності до відповідального батьківства, зусилля були спрямовані на інформування їх щодо сутності відповідального батьківства. Акцентували увагу юнаків і дівчат на важливості проблеми створення в майбутньому щасливої сім'ї, народження й виховання дітей, відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я. Застосовували метод переконань у єдності з іншими, а саме: за допомогою конкретного прикладу, педагогічної ситуації, використання громадської думки тощо. Залучали юнаків і дівчат у різноманітні форми колективної діяльності, ознайомили їх з нормами спілкування з представниками протилежної статі [3, с. 30-33].

Беручи до уваги, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вирішення проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів, перспективним вважаємо проблему професійної підготовки педагогів інтернатних закладів щодо формування готовності до відповідального батьківства у зазначеного контингенту здобувачів освіти.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, Кн. 2.: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади, 2003. 280 с.
2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: монографія. Київ: ХмЦНП, 2011. 368 с.
3. Канішевська Л. В. До питання формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів. *Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ – Біла Церква, 2 червня 2022 р.). Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2022, С. 30–33.
4. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: теорія і практика: монографія / Шахрай В.М. (ред.), Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 169 с.
5. Kanishevskaya L. Pedagogical conditions for formation of readiness for responsible parenting among high school students in boarding schools. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. 2021, № 25(1), С. 190-196.

ТЕХНОЛОГІЯ Е-ПОРТФОЛІО ЯК ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ І РОДИНИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті презентуються результати аналізу впровадження технології е-портфоліо в якості інструментальної основи партнерської взаємодії закладів освіти із сім'ями старшокласників у контексті формування соціально успішної особистості. Висвітлено думки педагогів і батьків старшокласників стосовно переваг технології е-портфоліо. Наведено висновки щодо перспективності зазначеної технології у формуванні соціально успішної особистості старшокласника в системі загальної середньої освіти.

***Ключові слова:** технологія е-портфоліо, партнерська взаємодія закладу освіти і родини, старшокласники.*

Соціально-політичні турбулентності у кризові періоди розвитку держави і суспільства спонукають до пошуку ефективних інструментів, прийомів чи методів позитивної соціалізації й сприяння соціальній успішності учнів старших класів закладів освіти. Головними суб'єктами цих процесів, звісно, є самі старшокласники, однак їх результативність також прямо пропорційно залежить від партнерської взаємодії значущих дорослих з найближчого соціального оточення учнів, тобто представників двох важливих соціальних інститутів: сім'ї та закладу освіти.

Цільовими орієнтирами партнерської взаємодії закладу освіти і сімей учнів у формуванні соціально успішної особистості старшокласника нами визначено сприяння особистісному розвитку дитини і забезпечення її підтримки у віднаходженні свого місця в житті; включення учнів у процеси організації середовища своєї життєдіяльності й опанування способами продуктивної реалізації власного життєвого проекту.

Включені спостереження освітнього процесу експериментальних закладів освіти лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя свідчать, що вирішенню цих завдань сприяють врахування психонейрологічних особливостей сучасних старшокласників і збільшення частки цифрового інструментарію виховних впливів, зокрема впровадження технології електронного портфоліо (е-портфоліо) у формуванні соціально успішної

особистості [2, с. 142].

Саме ця технологія постала інструментом об'єднання зусиль родин старшокласників і педагогів закладів освіти у створенні системи підтримки формування соціально успішної особистості. Вона здійснюється на принципах конструктивного спілкування, співробітництва, добровільної участі у просоціальній діяльності, самоврядування в освітньому середовищі усіх суб'єктів освітнього процесу і робить взаємодію закладу освіти з родиною більш зрозумілою і наочною.

Основними перевагами електронного портфоліо науковці, зокрема Бойко І., визначають сучасність, оперативність, функціональність, ефективність, ергономічність, відкритість і прозорість [1, с. 151].

Вивчення особливостей застосування технології е-портфоліо у нашому дослідженні підтверджує правомірність думок науковиці Петренко М. про розширення його функцій, коли поряд з накопичувальною, модельною та стимулюючою практика збагачується діагностичною, мотиваційною, розвивальною, рейтинговою, презентаційною тощо [3].

У сучасних умовах технологія е-портфоліо, зберігаючи засадничі положення свого впровадження в освітній процес, [4, р. 165] водночас набуває нової актуальності як частина стратегії дистанційної освіти, перспективна технологія формування соціально успішної особистості та життєвого позиціонування старшокласників. З огляду на вищезазначене, вона була обрана інструментальною основою програми формувального експерименту нашого дослідження.

Узагальнений аналіз його результатів дозволив упорядкувати наступні висновки щодо відповідей респондентів фокус-груп експертів з числа педагогів, методистів і батьків старшокласників:

1) е-портфоліо як інструмент педагогічного супроводу розвитку особистості учня дозволяє ефективно вирішувати одночасно кілька різнорівневих педагогічних завдань у формуванні соціально успішної особистості старшокласника, а саме:

- планувати етапи і засоби самопізнання та саморозвитку особистості;
- ілюструвати рефлексивне осмислення різноаспектної діяльності учня;
- розгортати проєктування і обґрунтування майбутньої життєдіяльності;
- забезпечувати можливість встановлення логічних ланцюжків між попередніми результатами пізнавального пошуку і новими необхідними знаннями;

2) педагоги-практики надають перевагу використанню е-портфоліо, оскільки ця технологія довела свою ефективність як:

- інструмент (засіб), що використовується при обговоренні освітніх досягнень учнів з однокласниками, вчителями і батьками;
- формат ретроспективної рефлексії учнями власної діяльності;
- засіб цілепокладання життєдіяльності, перспективної рефлексії власних змін;
- форма публічної самопрезентації з метою налагодження ефективної комунікації і тривалих партнерських відносин;

3) батьки старшокласників у якості головних переваг технології е-портфоліо відзначають:

- зрозумілість структури та змісту портфоліо як накопичувальної папки досягнень дитини на шляху особистісного розвитку;
- сучасність і функціональність такої форми співпраці старшокласника, його батьків і педагогів;
- наочність динаміки розвивального поступу дитини;
- оперативність внесення змін та ергономічність;
- прозорість рефлексії та самоаналізу дитини.

Контент-аналіз звітів експериментальних закладів освіти свідчить, що обираючи певний тип портфоліо для впровадження, більшість педагогів надали перевагу портфоліо документів (83 %), а серед старшокласників, попри складність з упорядкуванням, найбільшу популярність здобули різні варіації комплексних е-портфоліо (71 %). Визнаючи пріоритетність думки старшокласників, робочим типом е-портфоліо для реалізації у практиці

формування соціально успішної особистості було обрано «комплексне портфоліо». При цьому конкретний варіант його наповнення визначався кожним закладом освіти самостійно.

По завершенню експерименту зафіксовано позитивну динаміку в оцінюванні батьками рівнів власної готовності до партнерської співпраці із закладом освіти: «високий» зріс до 19 % проти початкових 11% (+8 %), «достатній» зріс до 25,7 % проти 14,2% (+11,5 %) разом з тим, «середній» збільшився на 15 % (з 48,4 % до 63,4 %), а «низький» рівень готовності знизився з 36,4 % до 18,6 % (–16,9 %). Таким чином, сумарно понад третину батьків (34,5 %) підвищили свою готовність до партнерської взаємодії з педагогами шляхом участі у впровадженні технології е-портфоліо.

Перспективність використання технології е-портфоліо обумовлена тим, що вона враховує нові освітні цілі, розуміння сутності сучасного освітнього процесу, сприяє запуску процесів саморозвитку соціально успішної особистості старшокласника, відповідає зацікавленням сучасних старшокласників роботою з різноманітними гаджетами і девайсами.

Література

1. Бойко О. І. Електронне портфоліо викладача – альтернативна форма оцінки його педагогічної діяльності та професіоналізму / Вісник Черкаського державного технологічного університету. Технічні науки, 2017. № 1. С. 150-155.
2. Кириченко В. І. Е-портфоліо у вихованні старшокласників // International Scientific Conference «Modern Scientific Research: Achievements, Innovations and Development Prospects»: Conference Proceedings, October 1-2, 2021. Latvia, Riga: «Baltija Publishing», 2021. P. 140–144.
3. Петренко Л. М. Е-портфоліо: сутність, функції, перспективи використання в навчанні і на ринку праці // Нові інформаційні технології в освіті для всіх ІТЕА-2015: зб. наук. пр. X Міжнар. конф. (27 листопада, м. Київ). Ч. 2. С. 96–100. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/107270/1/%D0%86%D0%A2%D0%95%D0%90-2015>.
4. Strudler N. and Wetzel K. Electronic Portfolios in Teacher Education: Forging a Middle Ground // Journal of Research on Technology in Education. vol. 44. no. 2. pp. 161-173. 2012. с. 161.

*С.В. Коновець, м. Київ,
Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НАБУТТЯ ОСОБИСТІСТЮ КРЕАТИВНОСТІ

У тезах розглядаються концептуальні основи і сутність феномену креативності,

основні тлумачення та параметри креативності, типологічні характеристики креативності, а також можливості набуття креативності особистістю і його значення для повноцінного життя й діяльності кожної людини.

***Ключові слова:** креативність, концептуальні основи креативності, типологічні характеристики креативності, гармонійність особистості, способи набуття креативності особистістю.*

У сучасних умовах проблема креативності особистості стала предметом значної кількості досліджень не лише у психології, але й в інших наукових галузях, серед яких: педагогіка, соціологія, культурологія, теорія мистецтва, теорія менеджменту тощо. Загалом нині креативність вважається основною якістю особистості у XXI столітті. Це пов'язано з тим, що сьогодні феномен набуття креативності дедалі активніше розглядається вченими як важливий чинник повноцінного формування особистості та пріоритетний компонент її гармонійного розвитку.

Відомо, що стосовно виникнення креативності, або креативних здібностей особистості називаються дві основні гіпотези. За першою з них, висунутої в останній третині XX ст. відомим ученим-антропологом А. Барнеттом, – це пов'язано з поступовими й довготривалими змінами у культурному та демографічному розвитку людської цивілізації [1]. За іншою, висловленою вже у перші роки XXI ст. сучасними дослідниками є те, що креативність виникла понад 50 тисячоліть тому внаслідок раптової генетичної мутації у людському мозку.

З-поміж широкого кола дослідників, котрі внесли вагомий вклад у детальне дослідження проблем креативності, вбачається необхідним виділити праці відомого ученого-психолога Дж. Гілфорда, який у першій половині XX століття фактично став засновником нової наукової галузі – психології креативності. Наразі, вперше термін «креативність» було введено до науково-поняттєвого апарату психологічних досліджень саме цим ученим.

Варто згадати й те, що Дж. Гілфорд у своїх теоретичних працях трактував поняття «креативність», або певну обдарованість особистості, передусім, як сукупність якостей гармонійності особистості, котрі сприяють успішному розвитку її інтелектуального потенціалу. Отже, вивчаючи інтелектуальний

потенціал особистості, його структуру та особливості, він виділив два, на його думку, базові типи мислення: дивергентний і конвергентний. Винятково цінним в його відкритті було те, що дивергентний тип мислення дослідник пов'язував із виникненням й продукуванням багатьох варіантів вирішення проблемних ситуацій на основі однозначних вихідних даних та вважав цей тип мислення своєрідним «стрижнем» креативності особистості.

На особливу увагу заслуговують параметри креативності, визначені Дж. Гілфордом [6]. Свого часу вчений спочатку виділив чотири основних параметри творчої обдарованості (креативності), серед яких були такі, як: 1) *оригінальність* – спроможність продукувати віддалені асоціації, незвичні відповіді; 2) *семантичну гнучкість* – спроможність виділяти функцію об'єкта і пропонувати його нове застосування; 3) *семантичну спонтанну гнучкість* – спроможність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації; 4) *образну адаптивну гнучкість* – спроможність змінювати форму відображуваного стимулу таким чином, щоб виявити у ньому нові ознаки й можливості для використання.

Однак, згодом Дж. Гілфорд дійшов висновку, що креативність доцільніше характеризувати за дещо іншими шістьма параметрами, а саме за: здатністю до виявлення й формулювання проблем; спроможністю до генерування великої кількості ідей; гнучкістю – здатністю до продукування найрізноманітніших думок; оригінальністю – здатністю відповідати на подразники нестандартним способом; здатністю вдосконалювати сприйманий (або маніпульований) об'єкт, додаючи певні деталі; здатністю розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій.

Згодом, услід за Дж. Гілфордом, проблеми, пов'язані з розвитком креативності особистості, продовжили досліджувати як його сучасники, так і учені наступних поколінь (Г. Андерсон, М. Айзенк, С. Гиппіус, Л. Гофман, С. Девіс, М. Кроз, А. Маслоу, В. Моляко, К. Роджерс, А. Роу, С. Рубінштейн, І. Рудик, К. Спірмен, Е. Торренс, Е. Фромм та ін.).

Відтак, для згаданих учених проблема креативності набувала

надзвичайної ваги з огляду на важливе завдання, що гостро постало перед суспільством на сучасному етапі його розвитку, а саме: розробки та формування нових наукових підходів до організації та здійснення різноманітних форм навчання й виховання, становлення і формування гармонійних творчих особистостей, спроможних до креативної діяльності у різних сферах життя.

Загалом, у більшості наукових досліджень креативність розглядалась як процес створення людиною чогось нового для суспільства або для себе з повною реалізацією ресурсів творчого мислення, інтелекту, інтуїції, уяви та творчих здібностей.

Нині існує чимало визначень креативності, як певної протилежності стандартності, конформності та звичайності. Серед них привертають увагу такі тлумачення, як: креативність – особливий різновид творчого мислення; креативність – спроможність створювати щось нове, оригінальне та незвичайне; креативність – відкритість до нового життєвого чи іншого досвіду, особистісна незалежність, оригінальність, самобутність; креативність – здатність продуктивно діяти у невизначених, проблемних ситуаціях, в яких відсутні підказки, інструкції та якісь гарантії успіху.

Водночас найбільш розповсюдженою стала думка, що креативністю слід вважати власне творчі здібності індивіду, якому притаманна готовність до створення принципово нових ідей, об'єктів чи предметів, котрі певною мірою не схожі на традиційні або усталені зразки, а також здатність особистості вирішувати проблеми, котрі виникають у середині статичних схем. Або, як справедливо підкреслював засновник гуманістичної психології – А. Маслоу, креативність – це творча спрямованість особистості, дарована їй від природи, але нерідко не збережена нею під впливом обставин або оточення. Окрім того, саме цей вчений, визначаючи зміст поняття «креативність» як прагнення до творчості, називав її «...неодмінним атрибутом самоактуалізації, котру можна називати власне творчим ставленням до життя» [2].

Отже, у визначенні сутності креативності сьогочасні учені акцентують

увагу на творчих якостях особистості, виділяючи два основних підходи. Так, для першого з них – характерною визнається концептуальна спрямованість даного феномену, зокрема, обґрунтування закономірностей та механізмів реалізації, а для іншого – його експериментально-емпірична дослідженість, яка передбачає виявлення, опис та систематизацію власне творчих якостей особистості та її продуктивних здібностей відносно творчої діяльності. Зокрема, такі здібності дослідники називають креативними і ще відносять до них – уяву, асоціативність та фантазію.

Важливо наголосити й на тому, що ключ до розуміння окресленої ситуації закладено у тому, що в сучасній психолого-педагогічній науці креативність розглядається, передусім, як особистісна категорія в аспектах: а) прояву дивергентного мислення; б) актуалізації інтелектуальної активності; в) інтегрованої якості особистості. Однак, уявляється слушним зауважити, що поняття «креативний» і «творчий», маючи спільну сутнісну основу, все ж відрізняються одне від одного. Це зумовлено різницею у широті сфери творчого мислення, різноманітності форм актуалізації творчого потенціалу особистості та рівнем сформованості її мотивації відносно творчих актів.

Неабиякий інтерес у даному аспекті викликає погляд вченого – Е. Торренса, який визначав сутність креативності у виникненні особливого сприйняття проблем, пов'язаних з недостатнім рівнем знаннєвого ресурсу, ідентифікацією труднощів, процесом висування припущень та формуванням гіпотез. Іншими словами, на його думку, креативність складається із підвищеної чуттєвості: до дефіциту або суперечності наявних знань; до виявлення певних проблем; до пошуку їх вирішення шляхом висунення відповідних гіпотез; до визначення дій щодо їх вирішення; до перевірки та зміни попередніх гіпотез; до остаточного формулювання результатів вирішення цих проблем.

Наслідком здійснених цим ученим досліджень креативності стала розробка найвідомішого у світовій психологічній практиці – «Теста Е. Торренса» [7]. Й саме завдяки цьому тесту багато десятиріч поспіль існує

психологічний «інструмент» вимірювання креативного мислення особистості, що дозволяє з'ясувати наявність та рівні розвиненості: вербальної креативності; образної креативності; окремих креативних здібностей (гнучкість, побігливість, оригінальність, спроможність бачити суть проблеми та протистояти стереотипам та інше).

У вітчизняній психологічній теорії активне й продуктивне вивчення феномену креативності пов'язується з іменем такого відомого вченого, як: В. Моляко, який досліджував засоби формування та реалізації творчої обдарованості в діяльностях у сфері техніки [3].

У контексті викладеного вбачається доцільним зазначити, що з-поміж значної кількості типологічних характеристик креативної особистості на особливу увагу заслуговує оригінальний варіант щодо їх визначення, який розробив сучасний учений-психолог С. Девіс [5]. Так, на думку цього дослідника, структура креативної особистості складається з тринадцяти основних якостей, серед яких: *Усвідомлення* – сприйняття самого себе як людини творчої, спроможної створювати щось нове. *Оригінальність* – гнучкість в ідеях та думках, винахідливість, готовність заперечувати певні пропозиції, діяти за принципом «А якщо?». *Незалежність* – впевненість у собі, управління власною поведінкою на основі внутрішніх цінностей та критеріїв, уміння протистояти зовнішнім вимогам. *Схильність до ризику* – готовність випробовувати щось нове, навіть якщо це може призвести до негативних наслідків, стійкість до невдач, оптимістичність. *Енергійність* – захопленість діями, заповзятливість, безпосередність. *Артистичність* – виразність, естетичні інтереси. *Зацікавленість* – широта інтересів, допитливість, схильність до експериментування й задавання запитань. *Почуття гумору* – грайливість.. *Потяг до складності* – інтерес до незрозумілого та таємничого, лояльність до неоднозначності, безладу, сумісності несумісного. *Неупередженість* – сприйнятливості нового, інших точок зору, ліберальність. *Потреба в усамітненні* – самоспоглядальність, рефлексивність (схильність до самоусвідомлення), спроможність працювати наодинці, наявність внутрішніх

потреб, котрі зазвичай не розкриваються для оточуючих. *Інтуїтивність* – проникливість, можливість бачити невидимі зв'язки та стосунки, спостережливість. *Ентелехія* – цілеспрямованість як дієва сила, перетворююча можливість у дійсність.

З цього приводу на увагу заслуговують також твердження сучасного дослідника-психолога А. Роу стосовно креативного мислення і креативної діяльності [4]. Зокрема, вчений називав креативне мислення «комбінацією особистісних якостей» людини, за допомогою яких вона сприймає оточуючий світ та реалізує різноманітні нестандартні можливості. Він виділив такі його основні типи, як: інтуїтивний, новаторський, образний, надихаючий. Таким чином, як креативну особистість учений трактував власне таку особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні у процесі актуалізації творчого потенціалу додаткові творчі якості, котрі сприяють досягненню високих результатів в одному чи декількох видах творчості або життєдіяльності.

Для згаданих дослідників проблема креативності набула надзвичайної ваги з огляду на важливі завдання, що нині гостро постали перед нашою країною на сучасному етапі її розвитку, а саме: розробки та формування нових наукових підходів до організації та здійснення різноманітних форм навчання й виховання, становлення і розвитку творчих особистостей, спроможних до креативної діяльності у різних царинах життя.

Отже, на підставі аналізу й узагальнення думок багатьох дослідників відносно феномену креативності, можна стверджувати, що у деяких аспектах вони дійшли спільних висновків щодо основних параметрів, котрі, безпосередньо, характеризують креативну особистість, серед яких: продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість творчого мислення, тобто мислення з ознаками миттєвих й оригінальних логічних міркувань та інтуїтивного проникнення у суть певного феномену; ґрунтовна загальна та естетична освіченість; наявність творчого потенціалу, активне сприйняття явищ життя та мистецтва; достатній рівень розвиненості емоційної чуттєвості,

потреба й усвідомлена мотивація стосовно творчої самореалізації у різноманітних сферах життєдіяльності.

У підсумку, повною мірою погоджуючись із наведеними поглядами різних дослідників стосовно набуття креативності особистістю, вбачається доцільним доповнити їх власною інтерпретацією сутності даного феномену, зазначивши, що під креативністю особистості, перш за все, варто мати на увазі високо розвинену спроможність особистості до цілісного акту творення у будь-якій без винятку царині людської життєдіяльності.

Література

1. Барнетт А. Род человеческий / Пер. с англ. И.В.Перевозчикова. Изд-во «Мир», 1968. 280 с.
2. Маслоу А. Психология бытия / Пер. с англ. Київ: «Ваклер», 1997. 304 с.
3. Моляко В. А. Творческая одарённость и воспитание творческой личности. Київ: Знание, 1991. 20 с.
4. Роу А. Дж. Креативное мышление. Как добиться успеха в новом веке / Пер. с англ. НТ Пресс, 2007. 176 с.
5. Devis C. A. Portrait of the Creative Person / The Education Forum Volume. 1995. Vol. 59-4.
6. Gilford J. P. Trait of Creativity / Ph.Vernon (ed.). / Creativity, 1972.
7. Torrance E. P. Education and Creative Potential. The University of Minnesota press, 1967.

*А.В. Корнієнко, м. Київ,
Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті викладено результати опитування педагогічних працівників закладів освіти, що було проведено з метою уточнення розробки необхідного матеріалу для впровадження у практичну діяльність закладів позашкільної освіти. Наголошено, що в умовах війни позашкільна освіта має значні переваги, зважаючи на її специфіку як то мобільність. В умовах воєнного часу педагоги закладів позашкільної освіти проводять просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організовують дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

Ключові слова: *заклад позашкільної освіти, навчальна програма, безпечна поведінка, надзвичайні ситуації, умови бойових дій, методичні рекомендації, освітній процес.*

За даними МОН України, станом на 11 квітня 2022 року частина закладів позашкільної освіти у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Київській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Миколаївській та Дніпропетровській областях припинили свою діяльність у зв'язку з бойовими діями або окупацією.

Не працюють заклади позашкільної освіти, які перебували або перебувають у зоні активних бойових дій у Київській та Донецькій областях. В результаті авіаударів та обстрілів пошкоджено деякі заклади позашкільної освіти у Миколаївській, Чернігівській, Луганській, Харківській та Київській областях. Зазнала руйнувань частина закладів позашкільної освіти на підконтрольній Україні території в Донецькій області [5].

У той же час в умовах збройної агресії російської федерації переважна більшість закладів позашкільної освіти продовжують активно працювати, організовуючи освітній процес, виховання, розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку. Залежно від безпекової ситуації освітній процес у закладах позашкільної освіти здійснюється за дистанційною та змішаною формами навчання.

Для забезпечення організації діяльності закладів позашкільної освіти на інформаційних ресурсах Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, державних центрів позашкільної освіти щотижнево висвітлюється розклад дистанційних занять з позашкільної освіти та відповідні навчальні матеріали, для проведення дистанційного навчання керівники гуртків та педагогічні працівники закладів позашкільної освіти можуть скористатися рекомендаціями та електронним банком науково-методичної літератури, розміщеними на сайті МОН України. З метою популяризації та обміну кращого досвіду педагогів закладів позашкільної освіти, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» створено електронну сторінку «Позашкілля: скарбничка досвіду» та ін.

Також було розроблено ряд нормативно-правових документів: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»; листи МОН від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій»; від 18.03.2022 № 1\3544-22 «Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану»; від 19.03.2022 № 1/3556-22 «Закладам освіти, установам, які

вимушені змінити місце розташування у зв'язку з проведенням в місцях їх розташування бойових дій або тимчасовою окупацією території України, необхідно перейти на обслуговування до органів казначейства за новою адресою розташування»; від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану», від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» та ін.

До дослідження було залучено педагогічних працівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти м. Києва, Кіровоградської, Житомирської, Сумської, Чернігівської, Дніпропетровської областей (загалом 17 областей).

Серед проблем у здійсненні освітнього процесу, які виникають у педагогів закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану, – «недостатньо інформації щодо організації роботи закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану» (60,8 %), а також педагоги зазначили про проблеми режиму роботи та оплати праці (оплата 2/3) - (5,1 %); неможливість налагодження комунікації з усіма учнями; психологічні проблеми, коли заняття переривалися повітряними тривогами та інші (21 %).

За умов сьогодення 74,6 % педагогічних працівників вносили корективи у зміст навчальної програми. 15,3 % педагогічних працівників у своїх навчальних програмах зробили скорочення годин, 39% змінили зміст занять, 44,0 % розширили тематику занять, 1,7 % респондентів зазначили, що чітко виконують навчальну програму відповідно до навчально-тематичного плану.

Серед головних завдань позашкільної освіти в умовах воєнного стану більшість учасників опитування обрали варіант «надання учням психологічної підтримки та адаптації до змін» (84,68 %); на другій позиції – «формування гнучких навичок (критичне мислення, уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики та приймати рішення тощо) (77,7 %); 66,1 % вважають, що важливим є «надання актуальної інформації щодо безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях тощо»; на четвертій позиції –

«створення можливостей для творчої самореалізації» (63,4 %); 50,9 % – «надання знань, формування компетентностей», а також учасники запропонували власні варіанти: «неформальне спілкування, соціалізація дітей»; «намагатися відволікти дітей, переключити їх увагу від жахливих реалій» тощо.

На питання «Яку допомогу щодо організації освітнього процесу у закладі позашкільної освіти Ви бажали б отримати?» розподілилися відповіді таким чином: 75,7 % методичні рекомендації забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану; 40,5% готову до впровадження навчальну програму першої медичної допомоги, поводження з небезпечними предметами, безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях тощо; 15% адаптація освітніх платформ для позашкілля; 5,1 % надати можливість закладу здійснювати освітню діяльність; 5,1 % методичну допомогу з організації освітнього процесу закладів позашкільної освіти в дистанційному режимі через руйнування місцевої інфраструктури; 5,1 % допомога в організації дистанційних занять з дошкільниками.

Відповіді об'єднуються змістом того, що вихованцям необхідно надати «навички безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях». Але при цьому виділяється бажання мати щось готове для впровадження у практичну діяльність.

Тому співробітниками лабораторії позашкільної освіти розроблено наскрізну навчальну програму з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» [1], а також методичні рекомендації [2] до неї.

Зміст методичних рекомендацій повністю розкриває теми навчально-тематичного плану програми: умови війни: правила та поради; хімічна небезпека; радіаційна аварія; рани та їх обробка; пов'язки та їх накладання; перша допомога при опіках, перегріванні, обмороженні; тести на виявлення ознак життя.

Мета наскрізної навчальної програми: навчити правилам збереженню здоров'я та життя свого та оточуючих людей в умовах бойових дій.

Завдання наскрізної навчальної програми: ознайомити з правилами поведінки у зоні бойових дій; навчити обробляти рани та робити перев'язки; навчити надавати першу медичну допомогу при опіках, перегріванні, обмороженні; навчити найпростішим тестам на виявлення ознак життя.

Наскрізна навчальна програма розрахована на 18 годин і може бути реалізована на заняттях гуртків усіх напрямів позашкільної освіти. Відповідно до цього, вона може бути використана в повному обсязі або за окремими темами для посилення основної навчальної програми відповідно до напрямку.

Форми і методи навчання: навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою; використовуються наступні методи: бесіда, лекція, індивідуальні та колективні вправи.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, ураховуючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

У результаті вивчення навчальної програми вихованці мають знати: правила поведінки під час повітряної тривоги, обстрілів, комендантської години; правила поведінки при хімічній небезпеці; тести на виявлення ознак життя. Вихованці мають уміти: впоратися зі стресом під час війни; накладати пов'язки на різні частини тіла. Вихованці мають набути досвід: накладання пов'язок на різні частини тіла.

Впровадження розробленого матеріалу у практичну діяльність закладів освіти збільшить шанси на виживання кожного, хто в умовах і на території військових дій наражається високому ризику, особливо в ситуаціях, пов'язаних зі збройними протистояннями, для яких характерна велика кількість жертв, пов'язаних з нерозбірливістю у веденні бойових дій і з інших причин, у результаті яких цивільні особи стають об'єктами безпосереднього нападу. І хоча цивільні не в змозі контролювати воєнні дії, вони можуть адаптувати свою поведінку, щоб не постраждати від цих дій, або вжити адекватних заходів, за потреби.

Література

1. Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Мачуський В. В. Наскрізна навчальна програма

з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Prohrama.pozashk.Osnovy.bezp.zhyttyedyal.v.umovakh.boyoovykh.diy.01.04.22.pdf>

2. Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Мачуський В. В. Методичні рекомендації для позашкільної освіти «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Metod.rekom.do.prohramy.pozashk.Osnovy.bezp.zhyttyedyal.v.umovakh.boyoovykh.diy.01.04.22.pdf>

3. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / [А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко; за ред. В. В. Мачуського]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

4. Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Jb4h3mXOQWoQU8fCdqvRTn0rSZjOGxYP/view>

5. Про організацію роботи закладів позашкільної освіти, МОН № 1/4142-22 від 14.04.2022. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid-14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-roboty-zakladiv-pozashkil-noi-osvity/>

6. Про організацію освітнього процесу, МОН № 1/3371-22 від 06.03.2022. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/

*Т.Ю. Куниця, м. Київ,
Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В статті розглянуті основні течії взаємозв'язку соціальної педагогіки та соціальної роботи властиві для європейських країн. Для Німеччини характерним є об'єднання обох дисциплін, в Британії існує чітка диференціація, при чому соціальна педагогіка тут знаходиться на етапі формування. У Франції соціальна педагогіка взагалі не виділена в окрему галузь, а є педагогічною складовою психоаналітичних теорій та гуманістичної психології. Для країн Центральної та Східної Європи характерною є інтеграція обох дисциплін із збереженням їхньої повної незалежності.

Ключові слова: соціальна педагогіка, соціальна робота, європейський досвід.

Глобалізаційні процеси в світі розширили можливості для фахівців різних галузей щодо ознайомлення з науковими напрацюваннями та досвідом роботи в різних країнах. Соціальна педагогіка та соціальна робота не є виключенням в цьому процесі. На сьогодні в Україні активно йде реформування освітньої галузі, відбувається стандартизація спеціальностей підготовки фахівців, змінюються підходи до інституційного виховання дітей та розробляються принципи роботи з вразливими категоріями клієнтів, яких ще донедавна не було в країні тощо. Тому зарубіжний, зокрема європейський досвід може стати

у нагоді для усієї соціальної та соціально-педагогічної сфери. У той же час в Україні є ґрунтовні наукові дослідження в галузях соціальної педагогіки та соціальної роботи та практичний досвід їх реалізації, який може стати у нагоді для науковців та практиків із інших країн.

На початку ХХ ст. сформувалися три основні течії взаємозв'язку соціальної педагогіки та соціальної роботи: 1) об'єднання обох дисциплін; 2) чітка диференціація, за умови наявності соціальної педагогіки як такої; 3) інтеграція, за умови збереження певної незалежності обох дисциплін.

Перший підхід властивий для німецьких вчених та дослідників. Зокрема, на думку Гуперца і Шинцлера діяльність соціального характеру властива обом галузям, а межі між ними встановлюються штучно [8].

В Німеччині соціальна педагогіка виникла як академічна наука, в якій теорія і практика розвиваються динамічно та рефлексивно. Соціальну педагогіку можна описати як соціальну науку, орієнтовану на дію, що займається практичними або соціальними питаннями, посиляючись на теоретичні знання за даною дисципліною [14]. Для німецької течії характерним було об'єднання двох дисциплін на засадах теоретико-філософського осмислення причин та шляхів подолання дитячої та юнацької дезадаптації. В університетах Німеччини в другій половині ХХ ст. соціальна педагогіка розглядалась як субдисципліна в рамках педагогічних та освітніх наук. Навіть ті вчені, які заклали підвалини німецької соціальної педагогіки як академічної дисципліни, сумніваються у доцільності її академізації.

Другій напрям властивий в першу чергу Великій Британії. Соціальна робота тут має глибоку історичну традицію, яка орієнтована на незаможні верстви населення. У 1601 р. був прийнятий «Закон про бідних», який на триста років встановив стандарт державної допомоги під контролем Уряду Великої Британії. Цей закон містить ряд тверджень, які вплинули на подальше формування теорії соціальної роботи в Об'єднаному Королівстві. Зокрема, держава зобов'язана надавати допомогу нужденним; муніципальна відповідальність за добробут (жебраки, які здатні працювати, мають

повернутися в місія свого народження і там шукати допомоги); диференціації бідних за принципом достойні-недостойні (достойні – це працездатні, недостойні – діти, старі, хворі); сімейні зобов'язання щодо надання допомоги утриманцям (діти, батьки, бабусі та дідусі) [13]. Підвалини сучасної соціальної роботи в Британії заклав Беверіджа 1942 р., в якому проаналізовано закони про бідних 1601, 1834, 1909 та 1942 років. Пропозиції, розроблені Беверіджем полягали в тому, що кожен британець має бути соціально захищений, соціальне страхування на випадок втрати працездатності має бути обов'язковим з фіксованою ставкою та виплатами незалежно від доходів страхувальника [5]. В 60-х роках ХХ ст. розпочався процес фахової підготовки соціальних працівників. Англо-саксонська течія соціальної педагогіки ґрунтується на твердженні, що ціла сукупність наук, таких як біологія, психології, антропологія, філософія економіка та соціологія, поміж багатьох інших, будуть науками, що відповідають за дослідження явищ освіти та виховання. В англійських країнах теоретичні питання освіти і виховання розглядаються в контексті соціології або психології, тому термін «соціальна педагогіка» зустрічається досить нечасто. Загалом, у Великій Британії увагу соціальній педагогіці почали приділяти лише останні 20-30 років. Петрі пояснює це географічною відірваністю країни від материкової Європи, історичними та політичними особливостями та більшою закритістю до європейських філософських та освітніх досягнень [10]. Певною мірою така ситуація зберігається й дотепер. Наприкінці 1990-х років на державному рівні в Британії виникає інтерес до соціальної педагогіки. Це було пов'язано з виявленням випадків жорстокого поводження з дітьми в інтернатних закладах. Департаментом охорони здоров'я було оприлюднено дані інспекції інтернатних закладів, за якими визначено, що діти, які мали досвід перебування під державною опікою частіше: виключаються зі школи; не отримують професійну кваліфікацію; здійснюють правопорушення; мають високий рівень підліткової вагітності; стають безробітними та безпритульними. Саме тому на державному рівні було прийнято рішення про необхідність вивчення теорії і практики

європейської соціальної педагогіки, а також залучення іноземних фахівців до проведення соціально-педагогічної роботи в дитячих будинках та інтернатах [10]. Камерон і Петрі розглядають соціальну педагогіку як основу виховної та патронажної роботи з дітьми та молоддю. Вони виділяють чотири основні галузі, в яких застосовується соціальна педагогіка: теорія виховання в оточуючому середовищі, освітня політика, соціальна та виховна робота з дітьми та молоддю і освіта соціальних працівників [11]. На сучасному етапі у Великій Британії відсутня чітка автентична теорія соціальної педагогіки на відміну від теорії освіти або соціальної роботи. На рівні університетів соціальна педагогіка ще не отримала достатнього визнання і це гальмує процес розроблення такої теорії.

У Франції соціальна педагогіка розглядається не як окрема наука, а як педагогічна складова в поєднанні з психоаналітичними теоріями та гуманістичною психологією для вирішення важливих соціальних проблем. Також соціально-педагогічні теми включені до програм професійної підготовки педагогів, соціальних та культурних аніматорів і соціальних працівників [4].

В Швеції соціальна педагогіка також розглядається не як окрема дисципліна, а як важлива теоретична концепція соціальної роботи. На думку фінського вченого Хямляйна соціальна педагогіка є метатеорією соціальної роботи. Перспектива соціальної педагогіки ґрунтується на спробах знайти виховні рішення соціальних проблем. Він вважає, що соціальні працівники мають володіти знаннями та навичками з соціальної педагогіки, соціальної мобілізації та соціального розвитку особистості [6].

В Данії соціальна педагогіка визнана окремою академічною дисципліною, метою якої є розвиток особистості і набуття нею навичок життя у сучасному суспільстві. Соціальна педагогіка встановлює пріоритетні форми соціальної роботи, зокрема, допомога в інтеграції у суспільство, допомога у навчанні, а також використовується у виховній роботі соціальних працівників та педагогів, які працюють у дитячих та молодіжних середовищах, у підтримці сімей, людей похилого віку та інших соціально незахищених груп [9].

Третій тип взаємозв'язку властивий для країн Центральної та Східної Європи. Так польський вчений Радзевич-Виницки стверджує, що соціальна педагогіка створює теоретичну та філософську основу для соціальної роботи та привносить освітній аспект у соціальну роботу [12].

В словацькій республіці дослідники Гронцова, Худекова и Матулаєва розглядають соціальну педагогіку, як теоретичну і загальну науку, яка визначає соціально-педагогічні аспекти у відносинах з людиною, що опинилася в складних життєвих обставинах, а також допомагає попередити дисфункціональні процеси в житті людини шляхом цілеспрямованого втручання у його життя [7].

Становлення соціальної педагогіки як окремого наукового напрямку та спеціальності в Україні почалось у 90-х роках ХХ ст. Проаналізувавши різні підходи до предмету та понятійного апарату соціальної педагогіки О. Беспалько визначає, що предметом соціальної педагогіки є педагогічні аспекти соціалізації та соціального розвитку особистості, процеси соціального виховання, підтримки досягнутих і відновлення втрачених соціальних характеристик особистості, а базовими поняттями – соціалізацію, соціальне виховання, соціальне середовище, адаптацію, соціальний розвиток, корекцію, соціально-педагогічну профілактику, реабілітацію, соціально-педагогічну підтримку, соціальний супровід [1].

Становлення соціальної роботи як наукової галузі також бере свій початок у 90-х роках ХХ ст. Один із перших в Україні дослідник В. Сидоров. Він визначив соціальну роботу як «професійну роботу з надання допомоги особі, сім'ї, різним віковим і соціальним групам (клієнтам) у розв'язанні їхніх психолого-педагогічних, медичних, правових, економічних та інших проблем»; вона реалізується у взаємодії клієнта та спеціалістів «з метою поліпшення чи відновлення здатності перших до життєдіяльності» [3].

За визначення М. Лукашевич та Т. Семігіної предметом соціальної роботи як науки є соціальні відносини, що виникають у процесі взаємодії людей, спільнот, організація соціальних інститутів щодо подолання труднощів і

надання соціальної допомоги особистості. З цього логічно випливає розуміння соціальної роботи як науки про закономірності та принципи функціонування й розвитку конкретних соціальних процесів, явищ, відносин, їх динаміку під цілеспрямованим впливом організаційних, психолого-педагогічних та управлінських чинників у захисті громадянських прав і свобод особи в суспільстві [2]. Основними поняттями соціальної роботи є соціальний захист, соціальна політика, соціальна допомога, соціальне обслуговування, соціальні послуги, соціальний патронаж, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід.

Узагальнено: провідним у соціальній педагогіці є соціальний розвиток особистості та цілеспрямований педагогічний вплив на нього різних факторів та видів соціального середовища, тоді яка соціальна робота зорієнтована на соціальний захист та створення умов для соціальних та особистісних змін з метою вирішення проблем окремої людини, соціальної групи чи суспільства в цілому. Протягом тридцяти років соціальна педагогіка в Україні була виділена як окрема галузь педагогічної науки, мала шифр наукової спеціальності. В той час, як соціальна робота не була внесена до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти і була складовою частиною такої галузі як «соціальне забезпечення». 2015 року ситуація змінилася. Соціальна робота була виокремлена в окрему наукову галузь, а соціальна педагогіка стала її складовою частиною. У науково-педагогічних колах до сьогодні відбувається обговорення доцільності таких змін. На наш погляд соціальна педагогіка має унікальний науковий доробок, який варто зберегти та розвивати.

Таким чином, на сьогодні у європейській науці немає єдиного підходу щодо принципів взаємозв'язку соціальної педагогіки та соціальної роботи. Кожен із представлених підходів має свої позитивні та негативні риси. В той же час саме наявність плюралізму в позиціях сприяє збагаченню обох галузей незалежно від того, який підхід властивий тій чи іншій країні, дозволяє їм розвиватися та вдосконалюватися використовуючи досвід інших.

Література

1. Беспалько О.В. Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі. *Освітологічний дискурс*, 2011. № 1(3). С. 103-111.
2. Лукашевич М.П., Семігіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ: Каравела, 2009. 368 с.
3. Сидоров В. Ролі та функції соціальних працівників // Соціальна робота в Україні : перші кроки / ред. В. Полтавець. Київ: КМ «Academia», 2000. - С. 46-86.
4. Von, C. (2009). Social pedagogy in France. In J. Kornbeck, & R. Rosendal Jensen (Eds.), *The diversity of social pedagogy in Europe: Vol. VII: Studies in comparative social pedagogies and international social work and social policy* (pp. 34-45). Bremen: Europäischer Hochschulverlag. doi:10.1080/13691457.2012.750501
5. Brian Abel-Smith, "The Beveridge report: Its origins and outcomes. *International Social Security Review* (1992) 45#1–2 pp. 5–16.
6. Hämäläinen, J. (1989). Social pedagogy as a meta-theory of social work education. *International Journal of Social Work*, 32(2), 117–128. doi:10.1177/002087288903200206
7. Hroncová, J., Hudecová, A., & Matulayová, T. (2001). *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: PF UMB.
8. Huppertz, N., & Schinzler, E. (1995). *Grundfragen der Pädagogik*. Köln-München: Stam Verlag.
9. Madsen, B. (2006). *Sosialpedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
10. Petrie, P. (2013). Social Pedagogy in the UK: Gaining a firm foothold? *Education Policy Analysis Archives*, 21 (37). Retrieved [date], from <http://epaa.asu.edu/ojs/article/view/1339>.
11. Petrie, P., & Cameron, C. (2009). Importing social pedagogy? In J. Kornbeck, & R. Rosendal Jensen (Eds.), *The diversity of social pedagogy in Europe: Vol. VII: Studies in comparative social pedagogies and international social work and social policy* (pp. 145–168). Bremen: Europäischer Hochschulverlag. doi:10.1080/13691457.2012.750501
12. Radziewicz-Winnicki, A. (2008). *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne
13. Ravi Kishan History of Social Work in the United Kingdom <https://www-socialworkin-com.translate.goog/2022/01/history-of-social-work-in-united-kingdom.html? x tr sl=en& x tr tl=ru& x tr hl=ru& x tr pto=sc>
14. Staub-Bernasconi, S. (2007): *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*, UTB/Haupt, Bern/Stuttgart/Wien. 533 p.

*Н.М. Кучинська, м. Київ,
Україна*

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ З БАТЬКАМИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розкрито важливість партнерської взаємодії педагогів з батьками у формуванні соціальної успішності дошкільників. Висвітлено погляди на успішність особистості науковців, що досліджували цей феномен з точки зору психолого-педагогічної науки. Окреслено форми та методи взаємодії педагогів з батьками дошкільників в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти.

Ключові слова: партнерська взаємодія, заклад позашкільної освіти, соціальна успішність особистості, дошкільники..

Актуальність дослідження феномену соціальної успішності дошкільників пов'язана з ціннісними змінами в українському суспільстві, що зазнало культурної, економічної та соціально-політичної трансформації протягом останніх десятиліть. Це привернуло увагу дослідників до необхідності усвідомлення витоків успіху, окреслення механізмів його здобуття, розроблення умов досягнення успішності у різних сферах життєдіяльності людини [2, с. 104].

Питання, пов'язані з успішністю особистості досліджують науковці, що працюють в галузі філософії, соціології, психології та педагогіки. Соціологічні дослідження, які присвячені проблемі формування соціальної успішності підтверджують «прямий зв'язок феномену соціальної успішності з цінностями, що визначають спосіб існування людини в соціумі» [3, с. 7].

Зокрема, у педагогіці проблеми успіху й перспективи розвитку соціальної успішності особистості розглядаються в роботах І. Бега, І. Зязюна, О. Коберника, А. Мудрика, Л. Пасечнікової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Р. Шаміонова тощо [2, с. 104].

У своїй роботі ми спираємось на думку В. Кириченко, В. Нечерди, що «соціальна успішність – це внутрішня якість особистості, що пов'язана з переживаннями почуття задоволеності досягнутими результатами, соціальним визнанням у колективі, упевненістю й цілеспрямованістю в діяльності» [2, с. 106].

Стан соціальної успішності є важливим на усіх етапах життя людини, однак формування особистості починається в ранньому дитинстві в родині, в якій зростає дитина. Першими її вихователями є батьки, які здійснюють істотний вплив на самоактуалізацію потенційних можливостей зростаючої особистості як у позитивному, так і негативному напрямках. У дошкільному віці, в процесі сімейного виховання закладається основа життєвих цінностей та спрямувань зростаючої особистості. Це період початкової соціалізації дошкільників, залучення їх до світу культури, загально людських цінностей, час встановлення початкових відношень зі світом людей, світом природи і з

власним внутрішнім світом.

Як зазначає І. Бех, саме дошкільний вік є базовим етапом фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини [1]. Не всі батьки дошкільників володіють спеціальними знаннями, навичками, вміннями, щоб правильно здійснювати виховання, розвиток дитини в умовах сім'ї, допомогу у цьому процесі батькам мають надати педагоги.

Партнерська взаємодія педагогів і батьків дошкільників, як спеціально організований процес в освітньому просторі Центру позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва, є важливим засобом у формуванні соціальної успішності дошкільників. У закладі заснована Школа розвитку дитини «АБВГДЕЙКА», в освітньому процесі якої особлива увага приділена навчанню батьків дошкільників. Навчання відбувається шляхом реалізації авторської тренінгової програми «Компетентнісне батьківство», яка покликана допомогти батькам дошкільників ознайомитися з цінностями відповідального і компетентнісного батьківства:

- «Дошкільне дитинство, його роль в формуванні особистості дитини та її життєвого сценарію»;
- «Педагогічна культура, компетентність батьків – запорука успішного виховання дитини»;
- «Мистецтво спілкування: вчимося слухати і чути дитину»;
- «Права і обов'язки дитини в сім'ї»;
- «Розвиток творчого мислення дітей» тощо.

Партнерство з батьками, також реалізується завдяки консультаційній роботі та їх інформаційному забезпеченню з питань виховання, розвитку, соціалізації, формування соціальної успішності дошкільників.

Резюмуючи, вищевикладене, зазначимо, що:

- метою партнерської взаємодії педагогів та батьків у формуванні соціальної успішності дошкільників є сприяння особистісному зростанню кожного дошкільника; розвитку його компетентностей, самоповаги, потреби досягнення успіхів; формуванню адекватної самооцінки;

● до основи партнерської взаємодії педагогів та батьків дошкільників мають закладатися єдність устремлінь та поглядів на освітній процес, спільно вироблені цілі, виховні завдання та шляхи досягнення окреслених результатів.

Література:

1. Бех І. Д. Дошкільна освіта: трансформаційні орієнтири. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*. 2020. С. 7-20

2. Кириченко В. І., Нечерда В. Б. Партнерська взаємодія як засіб примноження ресурсів формування соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 рік. Вип. 8. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. С. 104–108.

3. Митник О. Я., Стрижак А. Є. Психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів/ок у процесі навчання. URL: <https://cutt.ly/7H85Tb9>

В.В. Литвин, м. Київ,
Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкриваються результати констатувального етапу педагогічного експерименту щодо діагностування рівнів математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку за трьома критеріями: емоційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісним. Презентовано кількісні та якісні показники отриманих результатів за чотирма рівнями: високим, оптимальним, середнім та недостатнім.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, математичний розвиток.

Актуальність досліджень проблеми математичного розвитку дітей зумовлена посиленням значення математики в різних галузях науки, економіки й виробництва. Проблема математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку не є новою, предметом дослідження в різні часи були такі аспекти: використання наочного моделювання в процесі навчання розв'язання арифметичних задач (Н. Непомняща); особливості пізнання дітьми кількісних і функціональних залежностей (Л. Бондаренко, Р. Непомняща, О. Кирилова та ін.); розвиток здібностей до наочного моделювання в засвоєнні просторових відношень (Р. Говорова, О. Дьяченко, Т. Лаврентьєва, Л. Халізева та ін.); зміст і прийоми освоєння просторово-часових відносин (Т. Мусейібова, К. Назаренко, Т. Рихтерман, О. Фунтікова та ін.); методи і прийоми математичного розвитку дітей за допомогою гри (Л. Артемова, Т. Ігнатова, З. Михайлова,

А. Смоленцева, І. Щербиніна та ін.).

Ідеї елементарної математичної підготовки дошкільників реалізовані в працях А. Столяра. Пошук шляхів удосконалення методики навчання дітей математики активно здійснювався й у країнах Західної Європи в напрямку розвитку уявлень про числа в процесі практичних дій з множинами (Д. Альхауз, Е. Дум, М. Фідлер та ін.); розвитку поняття числа й арифметичних дій як основи для розуміння дітьми кількісних відношень на конкретних множинах (Р. Грин і В. Лаксон) та ін.

Починаючи з 90-х років ХХ століття українські науковці досліджували математичну підготовку дітей дошкільного віку в різноаспектному плані: вивчались особливості часових уявлень за допомогою моделей часу (О. Фунтікова); дидактичні методи, форми, засоби формування математичних знань (Л. Гайдаржийська, М. Машовець, Л. Плетеницька та ін.); індивідуально-диференційований підхід до формування математичних уявлень у дітей (Н. Баглаєва, Т. Степанова); пізнавальна активність як фактор математичного розвитку старших дошкільників (О. Брежнєва, К. Щербакова); досліджувались теоретико-методологічні засади науково-практичного оволодіння старшими дошкільниками природно-предметного довкілля, потенціал індивідуалізованого математичного розвитку дитини (Л. Зайцева); вивчались особливості формування математичних понять у процесі пізнавальної діяльності (С. Татарінова); особливості організації природничо-математичної освіти дітей (А. Сазонова); комп'ютерні технології як засоби навчання старших дошкільників лічби (Т. Павлюк) та ін. Незважаючи на досить широку палітру досліджень математичної підготовки дошкільників, більшість з них розглядали лише окремі аспекти математичного розвитку дітей. Крім того, значна кількість аналізованих наукових праць стосуються тільки старшого дошкільного віку. Утім відчувається нагальна потреба в комплексному дослідженні, присвяченому не окремим питанням навчання дошкільників основ математики, а стратегії й тактиці математичної підготовки, спрямованої на розвиток математичних здібностей. Проте, зважаючи на потребу в системній організації

роботи з математичного розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти і технологічною нерозробленістю процесу математичної підготовки дітей якісно нового рівня вимагають докладніше вивчити цю проблему.

Для виявлення особливостей математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку було здійснено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 200 дітей старшого дошкільного віку (ЕГ – 100 осіб; КГ – 100 осіб). Мета констатувального етапу експерименту полягала у визначенні особливостей їх ставлення до ігор математичного змісту та визначення рівнів їхнього математичного розвитку.

Для визначення особливостей математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку за когнітивним критерієм математичного розвитку було застосовано діагностичну методику, яка містила вправи ігрової спрямованості, що дозволило оцінити ступінь глибини і повноти розуміння старшими дошкільниками математичного змісту, пояснити особливості освоєння і відтворення дітьми математичних понять (кількісні відношення, навички лічби, величина, геометрична форма, час). За результатами виконання завдань діагностичної методики отримано низькі показники в більш ніж половини обстежуваних дошкільників. Так, в ЕГ 57 % і у КГ 59 % дітей слабо зорієнтувалися у пропорованих запитаннях. До високого рівня віднесено дітей, які зрозуміли суть запитань, самостійно звертали увагу на якісні відмінності між елементами множини. Таких дітей в ЕГ 11 % і в КГ 10 %. До оптимального рівня віднесли дітей, що сприймали й розуміли суть запитань лише після повторної пропозиції експериментатора із його коментарем: ЕГ – 24 % і в КГ 22 % дітей. До середнього рівня було віднесено дітей, які загалом володіють кількісною лічбою, вміють установлювати відмінності між елементами множини, але не сприймають завдання на логіку, не володіють операціями аналізу, синтезу, групування ознак, бачать лише другорядні ознаки кількісної множини: в ЕГ таких дітей 8 % і в КГ 9 %.

Дані розподілу дітей за рівнями математичного розвитку наведено у таблиці 1.

За емоційно-ціннісним критерієм старшим дошкільникам пропонувалося виконати три завдання, а головним показником, за яким ми оцінювали результати вибору дітей, був ступінь усвідомленості дошкільнятами важливості діяльності і знаряддя для цієї діяльності.

Узагальнення даних за результати обстеження дітей старшого дошкільного віку за цим критерієм дозволило визначити рівні математичного розвитку. Як бачимо, високий рівень емоційно-ціннісного ставлення дітей до пізнавальної діяльності виявлений у 4 % дітей ЕГ і 5 % КГ.

Таблиця 1.

Розподіл рівнів математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, %

Критерії	ЕГ (N = 100)				КГ (N = 100)			
	Рівні				Рівні			
	Високий	Оптимальний	Середній	Недостатній	Високий	Оптимальний	Середній	Недостатній
Когнітивний	11	24	8	57	10	22	9	59
Емоційно-ціннісний	4	50	34	12	5	50	36	9
Діяльнісний	5	9	35	51	6	8	37	50

Майже половина старших дошкільників мають оптимальний рівень емоційно-ціннісного ставлення до пізнавальної діяльності (по 50 % в ЕГ і КГ), їхній вибір найчастіше пов'язаний із пізнавальною мотивацією, водночас у них відсутнє постійне прагнення розв'язувати складні завдання, витримувати розумове навантаження тривалий час. Середній рівень визначено у 34 % дітей ЕГ і 36 % КГ. Недостатній рівень емоційно-ціннісного ставлення констатовано у 12 % ЕГ і 9 % КГ.

Аналіз результатів обстеження дітей старшого дошкільного віку за діяльнісним критерієм дозволив умовно розподілити дітей за рівнями: до високого рівня віднесено 5 % дітей ЕГ і 6 % КГ; до оптимального рівня – 9 % ЕГ і 8 % КГ; середній рівень виявлений у 35 % дітей ЕГ і 37 % КГ; до недостатнього віднесено 51 % ЕГ і 50 % КГ. Як видно з таблиці, більше чверті старших дошкільників показали оптимальний рівень математичного розвитку.

Такі результати отримані завдяки когнітивному компоненту математичного розвитку, у межах якого діти виявили знання і вміння оперувати математичними поняттями за програмовими вимогами: вміють лічити в прямому і зворотному порядку, добре розрізняють і називають геометричні фігури, визначають величину предметів за трьома параметрами.

Проте, аналіз процесів розуміння і оперування змістом цих понять доводить, що в дітей недостатньо сформовані здатності застосовувати різні аналізатори, сенсорну систему у відтворенні багатоканальних зв'язків, утворюваних досліджуванним об'єктом. Це підтверджується кількісними показниками: у більш ніж третини старших дошкільників (34,2 % ЕГ і 32,6 % КГ) констатовано зниження показників математичного розвитку, яке відбулося через низький розвиток діяльнісного компонента математичного розвитку, що вплинуло на розподіл дітей за рівнями.

Таким чином, у результаті проведеного експериментального дослідження визначено особливості математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, схарактеризовано рівні їх математичного розвитку. Так, за когнітивним критерієм математичного розвитку виявлено, що діти старшого дошкільного віку здатні впізнавати та називати об'єкт, що сприймається, як відомий на основі наявного досвіду; розпізнавати об'єкти та здійснювати характеристики їх на основі термінів і позначень близькими за смислом словами, образами.

Виявлено, що в старших дошкільників визначено достатній рівень емоційно-ціннісного ставлення до пізнавальної діяльності, що пов'язано із пізнавальною мотивацією, проте у них відсутнє постійне прагнення розв'язувати складні завдання, їм важко витримувати розумове навантаження тривалий час (за емоційно-ціннісним критерієм).

Встановлено, що у дітей переважають асоціативні зв'язки зі звичними для них завданнями, які їм найчастіше пропонують вихователі під час традиційного навчання; виявлена недостатня сформованість уміння сприймати завдання, чути його і виділяти головні ознаки; їм важко дотримуватися інструкції; виділяти способи розв'язування завдань; вони мають певні труднощі у розумінні

математичного матеріалу (за когнітивним критерієм).

Доведено, що в діти старшого дошкільного віку частково намагаються пояснити, узагальнити ознаки досліджуваного математичного поняття, але об'єднати елементи зрозумілого у єдиний фрейм вони не здатні (за діяльнісним критерієм).

Література

1. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОРМ» ФІренець В.Б., 2020. 44 с.

*О.В. Литовченко, м. Київ,
Україна*

АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Метою публікації є представити актуальні вектори освітньої діяльності закладів позашкільної освіти в умовах війни та післявоєнного відновлення країни. Акцентовано, що специфічні особливості позашкільної освіти зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни. Успішній реалізації найбільш актуальних векторів освітньої діяльності сприяють специфічні особливості позашкільної освіти: мобільність, варіативність змісту, форм та технологій, добровільність вибору творчої діяльності, відповідність інтересам учнів та учениць, запитам дітей та їх батьків.

***Ключові слова:** позашкільна освіта; заклади позашкільної освіти; національно-патріотичне виховання; євроінтеграція України; готовність до післявоєнного відновлення країни.*

Освіта є соціальним інститутом, який не лише надає знань, формує компетентності, але також чинить вплив на світогляд, цінності дітей та молоді. Серед цінностей, які є особливо важливими у час війни та післявоєнного відновлення країни, – національна ідентичність, готовність відстоювати українські цінності та сприяти розвитку України, а також усвідомлення приналежності до європейської спільноти, сприйняття прогресивних цінностей європейських країн.

Позашкільна освіта України має значний потенціал у такому контексті. Становлення незалежної української держави створило можливості для розвитку позашкільної освіти як невід'ємного складника системи освіти України, утвердження її як соціального інституту, який виконує соціально

значущі функції освіти, виховання, соціального становлення дітей та молоді. Заклади позашкільної освіти створюють умови для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку учнів, соціального захисту та організації змістовного дозвілля; забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації, підготовку до активної професійної та громадської діяльності [1].

Серед найбільш важливих векторів освітньої діяльності закладів позашкільної освіти в умовах воєнного часу, які наскрізно стосуються різних напрямів та освітніх програм, такі: *формування національної свідомості дітей та молоді, відновлення історичної пам'яті та підтримка сучасних борців за незалежність України; утвердження спільних європейських цінностей в умовах євроінтеграції України, а також готовність до післявоєнного відновлення країни та інші.*

Успішній реалізації актуальних векторів освітньої діяльності сприяють специфічні особливості позашкільної освіти як то мобільність, варіативність змісту, форм та технологій, добровільність вибору творчої діяльності, відповідність інтересам учнів та учениць, запитам дітей та їх батьків.

У часи воєнної загрози незалежності України та період відновлення держави підвищується роль позашкільної освіти, яка має значний потенціал формування національної свідомості дітей та молоді, утвердження патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді було одним із завдань позашкільних навчальних закладів протягом всього становлення цієї ланки освіти у незалежній Україні, втім, нового значення набуло у період Революції Гідності, окупації Криму, вторгнення рф в Україну і початку війни у 2014 році. Широкомасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 року створило умови для національної консолідації, зумовило ще більшу актуалізацію національно-патріотичного виховання, потребу єднання українців навколо спільних цінностей.

Форми і методи роботи з національно-патріотичного виховання дітей та молоді різноманітні. Наприклад, серед проєктів, які об'єднали позашкільля України в умовах повномасштабної війни з РФ: проєкти і флешмоби на тему цінності України, єднання українців, віри в Перемогу, підтримки наших захисників («Генетичний код нації», «Молитва без слів», «Вишиваю Перемогу», «Земле наша – Україно!»); Всеукраїнські мистецькі марафони до Дня народження Т. Шевченка та «Віримо у Перемогу!», флешмоб «Єднаймося заради миру!»; акції «Напиши солдату листа», «Подарунок бійцю» та багато інших).

До Дня Незалежності України, Дня захисників і захисниць України та інших важливих подій вихованці закладів позашкільньої освіти проводять акції, флешмоби, патріотичні проєкти (всеукраїнська акція «Віримо! Пишаємось! Підтримуємо!»); урочисті програми «Серцем і думками – разом із захисниками» (Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості); благодійний концерт «Слава Україні! Героям слава! Уклін доземний Вам, захисники!» (хореографічний ансамбль «Час Пік») та багато інших.

Важливим напрямом наразі є військово-патріотичне виховання, формування оборонної свідомості дітей та учнівської молоді, що передбачає формування національної (громадянської) ідентичності, готовності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, збереження духовних та моральних цінностей Українського народу, сформованих на історичних героїчних прикладах; готовності відстоювати українські цінності.

Зміст позашкільньої освіти у такому контексті вкрай актуальний. Приклад: Київський Палац дітей та юнацтва; гурток «Оператор безпілотних літальних апаратів». Зміст навчання містить практичну частину: базові вправи на симуляторі; польоти на відкритій місцевості та основні вправи з керуванням; автоматичні режими та функції, створення маршрутів та місій.

Серед важливих чинників, що наближають Перемогу, - реалізація європейських прагнень України, різнобічна міжнародна підтримка. Наразі євроінтеграційна тематика є частиною змісту багатьох творчих об'єднань

різних напрямів позашкільної освіти. Особливо слід звернути увагу на діяльність євроклубів у складі закладів позашкільної освіти України.

Наприклад, у структурі Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості діє відомий в Україні Євроклуб «Надія» (вік вихованців – 12-21 рік). Основна мета євроклубу – активне пропагування ідеї європейської й світової єдності, активної громадянської позиції в місцевому середовищі. Досягненнями колективу є організація й проведення регіонального проєкту «Європа без кордонів», «Демократична школа», «Почни творить добро», «Толерантність як обличчя сучасного світу», етапу Міжнародного конкурсу «Безпечна Україна. Безпечна Європа. Безпечний світ», організація роботи Ради євроклубів м. Кропивницького й області, робота з європейської та євроатлантичної тематики з колективами міста, області, країни та зарубіжжя, участь у семінарах, тренінгах, міжнародних зустрічах [2].

Специфічні особливості позашкільної освіти зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни.

Література

1. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості. URL: <http://ocdut.kr.ua/>

*О.В. Литовченко, м. Київ,
Україна*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ПІДТРИМКА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Метою публікації є стислий аналіз відгуку міжнародних організацій соціальної роботи на війну в Україні, визначення основних напрямів міжнародної підтримки у соціальній сфері.

За результатами аналізу публікацій, висвітлених на офіційному порталі IFSW, можливо узагальнити наступні основні напрями підтримки: підтримка України у боротьбі «за власну націю, ідентичність та свободу від панування»; підтримка соціальних працівників в Україні, інших країнах; підтримка у вирішенні проблеми допомоги біженцям із України та інші.

Ключові слова: війна в Україні; соціальна робота; міжнародна соціальна робота; міжнародні організації соціальної роботи; напрями міжнародної підтримки.

В умовах широкомасштабної війни в Україні особливої значущості набуває питання реакції соціальної роботи на виклики у соціальній, соціально-економічній, соціально-культурній сферах. Водночас, серед важливих чинників, що підтримують Україну на шляху до перемоги, – різнобічна міжнародна підтримка.

Відтак *метою* статті є стислий аналіз реакції міжнародних організацій соціальної роботи на війну в Україні, визначення основних напрямів міжнародної підтримки у соціальній сфері.

Теоретичну основу дослідження становлять праці, присвячені концептуальним засадам соціальної роботи в Україні (О. Безпалько, І. Зверєва, І. Іванова, Г. Лактіонова, В. Панок, Н. Сейко, Н. Чернуха, В. Шахрай, С. Харченко, Т. Федорченко та ін.); дослідження зарубіжних учених та фахівців соціальної сфери (G. Eichsteller, L. Eriksson, R. Hugman, K. Kendall, M. Hokenstad, J. Midgley та ін.). Серед українських дослідників міжнародної соціальної роботи слід відзначити М. Лукашевича, Т. Семигіну, Ж. Петрочко, Т. Федорченко та ін.

Дослідження базується на положеннях міжнародних документів (Global Definition of Social Work (2014) та інші). Актуальними у межах проблеми є також міжнародні документи щодо Глобального порядку денного соціальної роботи та соціального розвитку на 2020-2030 роки: The Global Agenda for Social Work; Social Development: Extending the Influence of Social Work та The Global Agenda: Commitments to Action.

Соціальна робота України є частиною міжнародної соціальної роботи, сприймає міжнародні етичні принципи та європейські цінності соціальної роботи, приєднується до глобального визначення соціальної роботи: «Соціальна робота – це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями

соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та підвищення добробуту» [2]. Національна специфіка та сучасний практичний досвід соціальної роботи України значною мірою зумовлений воєнним станом.

Міжнародна підтримка України в соціальній сфері дуже відчутна і вкрай необхідна наразі. Міжнародна соціальна робота, спільнота фахівців, Міжнародні організації соціальної роботи, насамперед Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) – всіляко підтримують боротьбу українців за власну державу, за незалежність, реалізують значну кількість заходів на підтримку людей, які потребують тимчасового захисту за кордоном, а також соціальних працівників в Україні, надають гуманітарну допомогу тощо.

За результатами аналізу публікацій, висвітлених на офіційному порталі IFSW, можливо узагальнити наступні основні напрями підтримки:

- Підтримка України у боротьбі «за власну націю, ідентичність та свободу від панування» [3].
- Підтримка соціальних працівників в Україні, а також працівників соціальної сфери тих країн, які сприяють у вирішенні проблеми біженців, інших гуманітарних питань; реалізація проєктів на підтримку соціальних працівників [1].
- Підтримка у вирішенні проблеми допомоги біженцям із України. («IFSW Europe організувала координацію та реагування громади на потреби біженців, які тікають з України. Крім того, вони надають допомогу людям, які залишаються в країні») [3].

Утім, наявне невірне розуміння і трактування представниками Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW) співвідношення впливу війни на цивільних громадян України та росії, зокрема, викладені таким текстом: «IFSW підтримує всіх людей, які постраждали від цієї кризи. Ми стоїмо разом з народом України ... Ми підтримуємо людей Росії, які голодують і піддаються значному ризику від режиму, який запровадив драконівські

закони, намагаючись перешкодити їм виступати за мир. Ця криза торкається всіх людей» [3].

В умовах війни актуальним є вивчення та упровадження прогресивного досвіду міжнародної соціальної роботи, зокрема європейських країн. Водночас, досвід українських фахівців соціальної сфери в умовах воєнного часу є цінним ресурсом для міжнародної соціальної роботи.

Література

1. Call to support social workers! URL: <https://www.ifsw.org/call-to-support-social-workers/>
2. Global Definition of Social Work / IFSW, IASSW. 2014. URL: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
3. IFSW action on Ukraine crisis. URL: <https://www.ifsw.org/ifsw-action-on-ukraine-crisis/>

*В.О. Луценко, м. Київ,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СТОСУНКІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті розкриваються особливості стосунків дітей дошкільного віку, способи спілкування дошкільників з ровесниками та дорослими людьми.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, стосунки, спілкування.

Дошкільне дитинство найбільш важливий період психічного розвитку, вік початкового фактичного утворення особистості. У цей період формуються психічні функції, складні види діяльності (гра, спілкування з дорослими та ровесниками), самооцінка, волюва регуляція, з'являються моральні прояви в поведінці, формується розуміння та прийняття своєї статевої належності, усвідомлення її незмінності. Дитина інтенсивно опановує мовленням, культурою людського спілкування, бо поза спілкуванням неможливий розвиток специфічно людських психічних функцій, особистісне становлення. Розвиток дитини безпосередньо пов'язаний з вихованням і багато в чому виникає завдяки взаємодії із соціальним середовищем, ставленням до інших людей і взаєминами із ними [1, с. 16].

Досвід перших стосунків як з дорослими, так і з однолітками закладає підвалини для подальшого розвитку особистості дитини. Цей досвід значним

чином зумовлює особливості самосвідомості дитини, її ставлення до оточуючого світу, її поведінку та самопочуття в людському оточенні. В дошкільному віці поряд з дитиною з'являються інші діти – однолітки, і між ними розгортається складна й часто навіть драматична палітра стосунків. Вони дружать, сваряться, миряться, ображаються, виявляють ревності, допомагають, а інколи й капостять один одному. Усі ці прояви стосунків гостро ними переживаються і мають різне емоційне забарвлення. Емоційна напруга та конфліктність у царині дитячих відносин значно вищі, ніж у спілкуванні з дорослими.

Досвід перших стосунків з однолітками є тим фундаментом, на якому вибудовується подальший розвиток особистості дитини. Спілкування дошкільників з ровесниками має свої особливості. Вони по-іншому розмовляють, по-іншому сприймають один на одного, інакше поведуться. Процес дитячого спілкування має надзвичайно яскраве емоційне забарвлення. Малюки галасують, сміються, бігають, лякають один одного, перебуваючи при цьому в неймовірному захваті. У спілкуванні однолітків спостерігається приблизно вдсятеро більше яскравих, експресивно-мімічних проявів, що виражають найрізноманітніші емоційні стани: від шаленого невдоволення до бурхливих радощів, від ніжності й співчуття до бійки.

Однією з найяскравіших особливостей в життєдіяльності дошкільників є нестандартність їхньої поведінки, відсутність будь-яких правил і етичних норм. Якщо в спілкуванні з дорослими малюки дотримуються (чи намагаються дотримуватися) певних поведінкових норм, то під час взаємодії з однолітками використовують неочікувані та непередбачувані звуки й рухи. Вони можуть скакати, кривлятися, передражнювати один одного, видавати різноманітні звуки, слова тощо. Дорослих така поведінка дітей дратує, і вони намагаються швидко зупинити подібне свавілля. Здається, що така поведінка лише заважає і не впливає на розвиток дитини. Однак, якщо діти дошкільного віку за найменшої можливості знову і знову повторюють кривляння й передражнювання, то значить їм це потрібно.

Подібна свобода, нерегламентованість спілкування дітей дає можливість їм проявити свою ініціативу, оригінальність, самобутнє начало. Дуже важливо, щоб інші діти швидко та із задоволенням підхопили цю ініціативу, примножили її і в перетвореному вигляді повернули. Наприклад, одна дитина вигукнула, інша вигукнула та підскочила, і вже обоє радісно сміються та скачуть. Однакові та незвичайні дії приносять малюкові впевненість в собі та радісні емоції. У подібних контактах маленькі діти переживають яскраві відчуття своєї подібності з іншими. Як відзначають дослідники Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, С. Ладивир, та легкість, з якою 3-річні діти діляться з однолітками та поступаються їм іграшками, чергою в грі тощо, свідчить про особливу спільність, що виявляється в однакових або подібних реакціях чи діях. Дитина, «вдивляючись в однолітка», ніби об'єктивує себе, виділяє в собі певні конкретні якості. Однак, ця спільність носить лише зовнішній, процесуальний і ситуативний характер [2, с. 22].

Завдяки такій спільності, пізнаючи себе в одноліткові, дитина випробовує та стверджує себе. Якщо дорослий є для дитини взірцем культурно-нормативних зразків поведінки, то ровесник створює умови для індивідуальних, ненормованих, вільних проявів. З часом контакти дітей все більш підкорюються загальноприйнятим правилам поведінки. Однак, особлива розкутість, використання непередбачуваних та нестандартних засобів залишається характерним для дитячого спілкування до завершення дошкільного віку.

У дошкільному віці дитина чекає від однолітка співучасті у своїх забавах і прагне до самовираження. Їй необхідно й достатньо, щоб одноліток приєднався до її забав, підсилив веселий стан. Кожен учасник такого спілкування піклується, здебільш про те, щоб привернути увагу до себе й отримати емоційний відгук партнера. Спілкування малюків цілком залежить від конкретних обставин, в яких відбувається взаємодія, від того, що робить інша дитина і що в неї в руках.

Введення привабливого предмету (наприклад, іграшки, солодоців тощо)

у ситуацію спілкування дітей може порушити їх взаємодію: діти переключають увагу від однолітка до предмету, навіть можуть затіяти тяганину, а то й бійку через нього. Адже загально відомі «розбірки», коли два малюки починають відбирати один в одного одну іграшку, не бажаючи поступитися, галасують, бо кожному з них потрібна ця іграшка саме зараз. Це пояснюється тим, що грати разом з іграшками вони ще не вміють. Їхнє спілкування поки ще не пов'язано з предметами та обопільною грою з ними. Нова цікава іграшка для молодшого дошкільника поки ще більш приваблива, ніж одноліток. Тому предмет (в даному випадку – іграшка) ніби затуляє собою іншу дитину. Його увага прикута до іграшки, а одноліток сприймається як завада до володіння нею.

Для більшості дошкільників характерним є індиферентне ставлення до іншої дитини. Вони, як правило, байдужі до успіхів однолітка. У цьому віці більш важливою є підтримка та визнання дитини дорослим, ніж однолітком. Дитина ніби не помічає дій та станів свого однолітка, він часто не запам'ятовує його ім'я та як він виглядає. Йому майже байдуже, з ким гратися, бігати, стрибати, головне, щоб партнер по спільній грі був таким же, діяв і переживав так само [2, с. 36].

Таким чином, одноліток для молодшого дошкільника ще не відіграє суттєвої ролі в його житті. У той же час його присутність підвищує загальну емоційність та активність дитини, що виявляється, перш за все, в радісному, захоплюючому бажанні повторювати дії, звуки однолітків, намаганні бути поряд з собі подібними. Легкість, що притаманна дитині четвертого року життя в сприйнятті загального емоційного стану, свідчить про особливу спільність, що виникає між дітьми цього віку. Вони відчують свою схожість, свою приналежність до спільноти, що виявляється ще й в тому, що діти охоче відшукують схожість один в одному: однакові штанці, однакові олівці, пензлики, однакові звуки тощо.

Такі відчуття спільності зв'язку з іншими дуже важливі для розвитку спілкування й самоусвідомлення дитини. Вони створюють базу стосунків дитини до інших людей, відчуття причетності до інших, що в подальшому

впливатиме на соціальний статус дитини в колективі. Окрім того, таке спілкування з іншими допомагає дитині краще виокремити та усвідомити саму себе. Повторюючи ті ж самі рухи, звуки, діти ніби віддзеркалюють один одного, тобто, бачать самого себе в іншому. Дитина через ровесника бачить у собі свої конкретні дії та якості. Це свідчить, що емоційне спілкування з однолітками в молодшому дошкільному віці дуже потрібне для самоствердження, усвідомлення власного Я та пізнання колективної взаємодії.

Відтак, зрозуміло, що в старшому дошкільному віці відбувається глибока якісна перебудова стосунків дитини з однолітками. Інша дитина стає предметом постійного порівняння з собою, що спрямовано не на пошук спільності, а на протиставлення себе однолітку. Кожному намагається показати, що він кращий за іншого – краще малює, краще стрибає, має кращі іграшки тощо. Таке порівняння відображає, перш за все, зміни в самосвідомості дитини. Через нього вона оцінює і стверджує себе як носія певних якостей, достоїнств, важливих не для себе, а щоб побачити це «в очах іншого». Все це породжує численні конфлікти між дітьми і такі явища, як вихваляння, демонстративність, конкурентність. Деякі діти буквально «заглиблюються» в негативні переживання, страждають від того, якщо їх хтось в чомусь переважає. Подібні переживання в подальшому можуть стати джерелом багатьох серйозних проблем, ось чому дуже важливо вчасно «загальмувати» шквал злості, ревнощів, вихвалянь. У дошкільному дитинстві це можна зробити через спільну діяльність дітей, і, найперше, через гру. Робимо наголос на сюжетно-рольових іграх, бо в них немає потреби змагатися і конкурувати, адже на всіх учасників покладена спільна справа, розписані ролі, виконуючи які досягається бажане. Дітям вже не так важливо стверджуватися в очах однолітка, оскільки набагато важливіше грати разом задля того, щоб вийшла цікава гра.

Література

1. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОП ФЕронець В.Б.», 2020. 44 с.
2. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Київ – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розглядається проблема формування соціально-громадянської компетентності дітей із загальним недорозвиненням мовлення з використанням методу проєктів. Наголошено на його важливих особливостях – наявності або суб'єктно значущої, або соціально значущої проблеми, що особливо важливо для соціального становлення дітей та формування їхньої соціально-громадянської компетентності.

***Ключові слова:** соціально-громадянська компетентність, діти старшого дошкільного віку, загальне недорозвинення мовлення, метод проєктів.*

На сучасному етапі розвитку освіти особлива увага як науковців, так і практиків приділяється переосмисленню організації та змісту освітнього процесу в закладах дошкільної освіти на засадах інноваційних технологій, одним із яких є метод проєктів. Термін «проєкт» походить від латинського «proiectum», що утворилося із слів «pro» й «jacere» і означає «закинутий уперед». Науковці вважають, що витоки поняття «проєкт» походять із давньогрецької культури, де воно означає «перешкоду», «задачу», «запитання». В українському педагогічному словнику знаходимо таке тлумачення методу проєктів: «організація навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проєктів» [2, с. 205].

На переконання Є. Полат, проєкт – «це об'єднана навчально-пізнавальна творча діяльність учнів-партнерів, які мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгодженні методи, спрямовані на досягнення загального результату спільної діяльності» [5, с. 10]. Як бачимо з наведених вище визначень поняття «проєкт», найважливішими складовими його тлумачення є чітка орієнтація на досягнення конкретних цілей, результативність заходів, необхідність їх досягнення у визначений проміжок часу в результаті виконання взаємопов'язаних дій в умовах обмеженості ресурсного забезпечення та часу. Дослідники наголошують та тому, що проєкти є однією з інноваційних технологій навчання і виховання, яка поєднує теоретичні знання та їх практичне застосування для розв'язання конкретних життєвих чи професійних

проблем. Таке акцентування існує у трактуванні Л. Мартинець, яка вважає, що «проект – це інноваційна форма організації індивідуальної, групової, колективної діяльності учнів, спрямованої на створення певного творчого продукту/продукції, реального об'єкта» [4, с. 11].

Дослідники наголошують на розмаїтті цілей і завдань методу проєктів, засвідчують його поліфункціональність, що забезпечується дидактичною, пізнавальною, виховною, соціалізаційною та розвивальною його функціями. Опираючись на дослідження науковців, О. Тадеуш формулює їх таким чином: «дидактична функція проєктування передбачає розвиток у студентів вміння конструювати свої знання, презентувати результати своєї роботи, формує навички самоорганізації, забезпечує ознайомлення їх з різними способами опрацювання інформації. Пізнавальна функція сприяє підвищенню мотивації до отримання нових знань, розвитку вміннь продукувати, аргументувати та доводити свої ідеї. Розвивальна функція проєктування передбачає розвиток творчих і дослідницьких здібностей, формування комунікативних умінь та навичок, розвиток критичного мислення, навичок аналізу та рефлексії. Виховна функція забезпечує усвідомлення власних дій щодо самодисципліни та відповідальності, сприяє формуванню загальнолюдських цінностей. Соціалізаційна функція передбачає розвиток навичок спілкування у соціумі, самостійного погляду на події та явища, осмислення своїх можливостей та усвідомлення власної ролі під час роботи у команді [7].

Метод проєктів, як вважає О. Войний, передбачає використання вчителем особистісно зорієнтованого підходу до навчального процесу, що підтримується такими дидактичними принципами:

- дитиноцентризм – у центрі творчої діяльності знаходиться учень, який проявляє свою активність; у разі використання проєктного навчання у нього є всі можливості для самореалізації;
- кооперація – у процесі розв'язання проблемних завдань здійснюється взаємодія між учнями і вчителем або ж учнів між собою у проєктних групах; передбачається залучення консультантів з різних сфер діяльності;

- опора на суб'єктивний досвід учня – кожен школяр має можливість застосовувати наявні у нього знання і досвід;
- індивідуальність – урахування інтересів учнів до певного виду діяльності, темпу роботи, рівня розвитку творчо-технічних здібностей;
- вільний вибір – самостійний вибір теми проєкту, мети, партнерів, джерел і способів одержання інформації, методів досягнення результатів та форму їх подання;
- зв'язок діяльності і реального життя – відбувається поєднання теоретичних знань та практичних дій; проєктна діяльність певною мірою спрямована на поліпшення сприйняття навколишнього світу; проєкт передбачає результат [1, с. 7].

Щодо використання методу проєктів у закладах дошкільної освіти, то сучасні науковці, звертаючись до цієї проблематики, вважають, що «метод проєктів – це спосіб організації педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти, який ґрунтується на партнерській взаємодії дошкільних педагогів, вихованців і батьків, у спеціально створеному розвивальному середовищі, поетапна практична діяльність дорослих і дітей для реалізації особистісно-орієнтованого підходу». На переконання Н. Рогальської, «використання методу проєктів у дошкільній освіті як одного з методів інтерактивного навчання дітей дозволяє: значно підвищити самостійну активність дошкільників, розвивати їхнє креативне мислення, уміння самостійно за допомогою різноманітних засобів знаходити інформацію про предмет або явище, використовуючи згодом ці знання для створення нових об'єктів дійсності; метод проєктів можна вважати механізмом забезпечення партнерства та співпраці, діалогу сім'ї та ЗДО, адже батьки можуть стати не тільки джерелом інформації, реальної допомоги та підтримки дитини і педагога у процесі роботи над проєктом, а й бути учасниками педагогічного процесу, збагатити свій педагогічний досвід та отримати задоволення від успіхів дитини; упровадження в освітній процес методу проєктів сприяє розвитку творчої особистості як дитини, так і вихователя, що відповідає соціальному замовленню держави на сучасному

етапі її розвитку [6].

На переконання С. Жиєнбаєвої, «метод проєктів – це педагогічна технологія, стрижнем якої є самостійна діяльність дітей – дослідницька, пізнавальна, продуктивна, в процесі якої дитина пізнає довкілля і втілює нові знання в реальні продукти». Дослідниця вважає, що «сутність “методу проєктів” полягає в такій організації освітнього процесу, коли діти набувають знання і вміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до дійсності в процесі планування і виконання завдань, проєктів, які постійно ускладнюються, та мають не тільки пізнавальну, але і прагматичну цінність» [3, с. 190-191].

Важливими особливостями методу проєктів, на переконання науковців, є наявність або суб'єктно значущої або соціально значущої проблеми, що особливо важливо для формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

По-перше, проєктна діяльність містить важливий для соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення освітній, соціальний та інтеграційний потенціал, що сприяє налагодженню особистісно-зорієнтованої взаємодії, під час якої діти мають змогу засвоювати способи взаємодії у колективі однолітків, оволодівати досвідом налагодження і організації спільної з іншими діяльності.

По-друге, залучення до проєктної діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення з метою формування їхньої соціально-громадянської компетентності вимагає використання широкого спектру різноманітної дитячої діяльності – ігрової, пізнавальної, предметної, трудової, зображувальної, комунікативної тощо. Усі ці види діяльності, в яких діти об'єднуються для вирішення різноманітних особистісних і соціальних проблем, сприяють формуванню уявлень про суспільне довкілля, розумінню дітьми основ суспільного життя, стосунків між людьми, формуванню здатності розуміти потреби інших людей, враховувати їх побажання, інтереси, встановлювати тривалі і результативні контакти з однолітками, виявляти своє ставлення до подій.

По-третє, використання проєктної діяльності в освітньому процесі сприяє формуванню комунікативної компетентності дітей із загальним недорозвиненням мовлення, оскільки у роботі над кожним із видів проєктів присутній такий вид діяльності, як спілкування. Наголосимо: спілкування відбувається на кожному етапі проєктної діяльності, що сприяє розвитку особистісних рис (спрямованість на іншу людину, емпатійність, відповідальність, здатність до рефлексії, емотивність), які утворюють комунікативний потенціал особистості дитини дошкільного віку. Під час спілкування у проєктній діяльності регулюються відносини між її суб'єктами на основі спільних цілей, вирішення яких вимагає активного залучення кожної дитини та мотивує використання різних форм спілкування.

Література

1. Войний О. Зміст проєктної діяльності учнів. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2007. №4. С. 7-9.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ, Либідь, 1997. 374 с.
3. Жиенбаева С., Сыздыкбаева А. Проектная деятельность – как инновационный феномен в дошкольном образовании. *Сибирский педагогический журнал*. № 2. 2013 С. 189-193.
4. Мартинець Л. Проєктна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 3(34). 03. 2015. С. 10-13.
5. Полат Е. Метод проєктів: типологія и структура. *Лучшие страницы педагогической прессы*. 2004. № 1. С. 9-17.
6. Рогальська Н.В. Використання методу проєктів у професійній підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 37. С. 131-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2013_37_30
7. Тадеуш О.М. Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/Tadeush>

В.В. Мачуський, м. Київ,
Україна

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ КРАЇН ЄВРОПИ

Стаття присвячена проблемі екологічного виховання у неформальній освіті країн Європи. З'ясовано, що країни Європи за роки свого розвитку здобули значний досвід у галузі освіти. Нині вони мають одну з найдосконаліших у світі систем освіти, зокрема в сфері неформальної екологічної освіти. Основна мета статті у здійсненні аналізу організаційно-методичних особливостей екологічного виховання у неформальній освіті країн Європи на основі порівняльного аналізу.

Ключові слова: неформальна освіта Європейських країн, екологічне виховання,

сталій розвиток, позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти.

Екологічне виховання зумовлене перманентною світовою екологічною кризою, причина якої криється у практичній діяльності людини. Основи свідомості ставлення особистості до світу природи закладаються в дитинстві, що підтверджує актуальність використання цього періоду формування підростаючої особистості для її екологічного виховання.

Неформальна освіта згідно з Міжнародним стандартом класифікації освіти, розробленим ЮНЕСКО визначається як будь-яка організована систематична освітня діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення окремих підгруп населення обраними видами навчання [6].

Неформальна освіта відбувається за межами формальної освітньої системи та є добровільною. Вона охоплює широкий спектр навчальних напрямів та має менш структурований навчальний план та менші повноваження у видачі офіційних документів про закінчення навчання [7].

У вирішенні проблеми екологічного виховання майбутніх поколінь у позашкільній діяльності Україна має спиратися на досвід провідних країн світу. Особливу увагу привертають Європейські країни, які вирізняються високим економічним, культурним і екологічним розвитком.

Активний розвиток екологічного виховання у Європейських країнах розпочався з утворенням Кооперації діяльності з питань культури. Основою освітньої роботи у галузі навколишнього середовища став норвезький проєкт, у якому визначена мета екологічної освіти: учні мають поважати і цінувати життя в усіх його проявах; розуміти залежність людини від навколишнього середовища і природних ресурсів; мати чітку уяву про проблеми природи сьогодення; знати права і обов'язки кожного громадянина і всього суспільства загалом відносно навколишнього середовища; набувати знань, умінь, навичок, щоб робити свій внесок у вирішення нагальних проблем охорони природи.

У Польщі діють центри неформальної освіти, що належать до Національної ради неформальної освіти та до Польської асоціації неформальної

освіти. Неформальна освіта дає дітям унікальну можливість розкрити й розвинути свої таланти та здібності, формує навички й уміння. Варто наголосити на важливості екологічної діяльності польських молодіжних екологічних громадських організацій, які здійснюють виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи з дітьми та молоддю. Сюди належать: Скаутський рух з охорони навколишнього середовища, Зелена бригада, Природниче товариство [8].

У Чеській Республіці неформальна освіта здійснюється поза формальною системою освіти. Ідеться про організований освітнього процес поза межами встановленої офіційної шкільної системи. Таке навчання є добровільним; його організаторами виступають об'єднання дітей і молоді, шкільні організації освіти за інтересами – у першу чергу, центри вільного часу, освітні агентства, клуби, заклади культури [5].

Молодіжні організації відіграють значну роль у позакласній екологічній діяльності Британії. Серед них особливо слід відзначити організацію скаутів. Організація використовує власну програму виховання, що передбачає залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності. Навчити молодь гуманному ставленню до навколишнього середовища й всього живого є пріоритетним завданням подібних організацій. Виховання скаута означає постійний контакт з природою, яка є не тільки об'єктом вивчення, але й засобом освітнього процесу [2].

Зміст екологічної освіти у Німеччині розробляється у відповідності до сучасних підходів розуміння як проблем навколишнього середовища, так і актуальних завдань підготовки підростаючого покоління до життя. Значний вплив на емоційно-вольову сферу особистості дитини мають такі методи неформальної екологічної освіти, як: екскурсії, польові практикуми, вечори, вікторини, рольові ігри, практична діяльність з охорони рослин та тварин, благоустрій та озеленення шкільного двору, території селища, міського району тощо, переважно в районі проживання школяра, польові практикуми, що формують у підлітків відповідальне ставлення до природи [4].

У таких Скандинавських країнах як Норвегія і Фінляндія велика увага приділяється екологічному вихованню дітей молодшого шкільного віку. Наприклад, у Норвегії більшу частину часу відводять для спостережень за явищами природи у різні пори року як на природі, так і в приміщенні, а також для проведення одноденних екскурсій. Педагоги проходять спеціальну підготовку, вивчають екологію, навколишнє природне середовище і ресурси. Під час польових занять вихованці здобувають знання про фотосинтез, взаємозв'язки між рослинами і тваринами, енергію, харчові ланцюги, кругообіг речовин у природі і роль людини в навколишньому середовищі.

У Фінляндії неформальну освіту з питань навколишнього середовища діти здобувають у спеціальних центрах, на одноденних заняттях. Програма таких занять передбачає вивчення предметів і явищ навколишнього середовища, зокрема: відомості про рослини, тварин, людей, кругообіг води у природі, зміни пір року, охорону довкілля. Педагоги використовують різні методи навчання, проводять екскурсії на природу, застосовують ділові та імітаційні ігри, заохочують творчу ініціативу дітей [3].

У екологічному вихованні учнів беруть участь різні громадські організації. Це виявляється у плануванні короткострокових екологічних курсів, проєктів, спеціальних тематичних днів, змагань і таборів. Вони можуть проводитися як у навчальний час, так і позанавчальний. Наприклад, Ліга природи є відповідальною за неформальні екологічні клуби, Фінська асоціація з Рекреаційного спорту організовує серії природних стежок для дошкільнят, учнів початкової та середньої школи [11].

Швеція за роки свого розвитку як незалежна європейська держава здобула значний досвід в сфері неформальної екологічної освіти. Сталий розвиток суспільства, взаємозв'язок людини та навколишнього середовища, а також їх існування є важливою складовою неформальної освіти Швеції. Недержавний рівень передбачає безпосередню участь недержавних організацій у формуванні екологічної діяльності учнів. Серед них необхідно відмітити: педагогіка Friluftsliv, організація скаутів, Лісові школи та Школи природи,

проект SPRING, організація «Природа та молодь Швеції», «Залишимо Швецію чистою» [1].

Ми переконалися у вагомому впливі неформальної освіти на екологічне виховання учнів у Європейських країнах. Їх досвід доводить, що ці країни мають багато спільних і відмінних рис у екологічному вихованні учнів. Спільною ознакою в організації неформальної екологічної діяльності цих країн є розуміння необхідності співпраці у галузі неформальної екологічної освіти між державою, приватним сектором і громадянським суспільством.

За результатами дослідження зроблені висновки про те, що досвід екологічного виховання у неформальній освіті Європейських країн може бути впроваджений у практику роботи позашкільної освіти України.

Література

1. Колодько І. М. Форми і методи екологічного виховання учнів середнього ступеня навчання у неформальній освіті Королівства Швеції. *Розвиток людини в інформаційному суспільстві та у суспільстві знань: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2019. С. 92-101.

2. Марченко Г.В. Історія виникнення і розвитку екологічної освіти школярів у Великій Британії. *Гуманітарні науки*. 2005. № 1. С. 97-106.

3. Швед М. Тенденції розвитку зарубіжної екологічної освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2003. Вип. 17. С. 172- 173.

4. Шульженко А. К. Развитие эколого-эстетической культуры личности в современной Германии. *Педагогика*, 2003. № 1. С. 94-97.

5. Informal country report. Czech Republic. URL: www.unesco.org

6. International standard classification of education, ISCED 1997. URL: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm

7. Manuela du Bois-Reymond Study on the links between formal and non-formal education. – Directorate of Youth & Sport. - Strasburg, March 2003, p. 32.

8. Polski Klub Ekologiczny. URL: <http://pke-om.most.org.pl/>

*Л.П. Міронець, м. Суми,
Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті схарактеризовано деякі онлайн-ресурси, які можуть бути цікаві вчителю під час організації дистанційного навчання. Для організації онлайн-зустрічей, чатів і спільної роботи доречно використовувати платформи *Google Classroom* чи *Teams*. Для створення дидактичного матеріалу екологічного змісту варто звернути увагу на такі ресурси як *Wordwall*, *Classtools*, *Learning apps*.

Ключові слова: екологічна компетентність здобувачів освіти, онлайн-ресурси, дистанційне навчання.

Стрімкий перехід закладів освіти на дистанційну форму навчання гостро ставить питання, чи здатні нині цифрові технології запропонувати адекватні інструменти, ресурси та сервіси для організації зручної та продуктивної роботи в цифровому середовищі та забезпечити в ньому реалізацію повноцінного освітнього процесу.

Застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, як зазначають науковці [3; 4; 5], підвищує наочність, полегшує сприйняття матеріалу. Це сприятливо впливає мотивацію учнів і загальну ефективність освітнього процесу.

В умовах повномасштабної війни в Україні, яку розв'язала росія, більшість закладів освіти працює онлайн або у змішаному режимі. Тому вчителі використовують інформаційно-комунікаційні технології для дистанційного навчання, на уроках та позакласній діяльності, а також у методичній роботі. При цьому реалізуються певні задачі: отримання оперативної інформації, миттєва комунікація із здобувачами освіти (відбувається оптимізація часу освітнього процесу), поширення власного досвіду, підвищення кваліфікації, ознайомлення із передовим досвідом вчителів.

Схарактеризуємо деякі онлайн-ресурси, які можна використовувати для формування екологічної компетентності здобувачів освіти.

Google Classroom – платформа від Гугл, що дозволяє взаємодіяти між учнями та вчителем. Одна із наймасовіших платформ у сільських школах – завдяки україномовності, простому інтерфейсу та можливості виставляти оцінки прямо на платформі, з можливістю конфіденційного налаштування, задля забезпечення стабільності психічного стану учнів. Адже підлітки, які зазвичай порівнюють себе з іншими однокласниками, можуть відчувати зверхність з огляду на свої високі бали або, навпаки, почуватися пригнічено через низьку оцінку.

Google-classroom – платформа, що подобається більшості вчителів і хоча

функціонал самої платформи обмежений додаванням файлів на курс та створенням тестів у Google Forms, вчитель може, як і на попередній платформі, відстежувати прогрес учня і оцінювати його роботи на самій платформі.

Для екологічної освіти має безліч можливостей: додавання зображень, створення прямих посилань на Гугл диск з проектною роботою здобувача освіти, можливість під'єднання PDF-версії підручника у вигляді посилання, скріншотів чи картинок.

Teams – платформа для чату, онлайн-зустрічей і спільної роботи, інтегрована з програмним забезпеченням Microsoft Office. Має дуже схожі можливості з платформою Google classroom. Утім ця платформа має 2 значних недоліки:

1. Ускладнену реєстрацію та вхід через необхідність багаторазово підтвердження особистості.

2. Складну з точки зору технічного обладнання систему, яка не розрахована на мобільні телефони. Смартфони часто виснуть або взагалі виходять з ладу. Єдині смартфони, що адекватно реагують на цю платформу, ті, що працюють на операційній системі Windows. Але вони є морально застарілими та здебільшого не використовуються молоддю.

Для створення дидактичного матеріалу екологічного змісту варто звернути увагу на такі ресурси, як Wordwall, Classtools, Learning apps.

Найбільш легкий інтерфейс у програми Wordwall, і це є перевагою над іншими сервісами. Найбільшим недоліком ресурсу є обмеженість безкоштовних шаблонів для створення ігор. Але кількість редагувань цих ігор необмежена, тому вчитель може щоразу по-різному редагувати ігри і зберігати посилання на них чи розсилати їх у за стосунки для дітей.

Wordwall – платформа для створення навчальних простих ігор з рейтинговою статистикою. Швидко створення вікторин, запитань, аркадних ігор (за типом гри Пакмен), анаграм, кросвордів скорочує підготовку вчителя до уроку біології чи природознавства [2]. Перейти на головну сторінку можна за посиланням <https://wordwall.net/>

Classtools англomовний сервіс з системою платної реєстрації, але Classtools є цікавішим для екологічної освіти саме через те, що тут діти можуть не лише вивчити визначення, а й попрацювати творчо з грою Фейкбук, створивши можливий портрет вченого у популярній мережі Facebook, а разом з тим вивчити його відкриття та дати цих відкриттів.

Classtools – це онлайн-ресурс, який дозволяє створювати різні інтерактивні завдання для закріплення, повторення і самостійного вивчення матеріалу. Однією із найбільших переваг використання ресурсу є можливість створення QR-коду для сканування телефонами. Більшість учнів використовує саме смартфони для навчання, адже вони надають мобільність, функціонал програм навчання для телефонів не менший ніж у ПК, але інтерфейс програми більш зрозумілий і зручний. Саме використання мобільного пристрою дозволяє учню користуватися не тільки Zoom, а й, наприклад Google Search, під час уроку. Учень може проходити гру і при цьому залишатися на зв'язку з учителем. Якщо в учнів з'являються якісь питання у ході виконання завдань, то вони можуть їх поставити викладачу одразу ж, і миттєво отримати відповідь.

Платформа має безліч заготовок для різних предметів, в тому числі й екології, тому вчитель може просто обрати якусь із моделей ігор, змінити кілька складників чи завдань і отримати нову цікаву гру, для взаємодії з учнями та закріплення нового матеріалу.

Єдиним недоліком для закладів освіти є те, що здебільшого всі заготовки англomовні. Втім, якщо це мовна школа (з нахилом до англійської), то тоді такі ігри не тільки розвиватимуть екологічні знання учнів, а й закріплюватимуть мовні навички на практиці. Головна сторінка сервісу – <https://classtools.net/>

LearningApps – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати найрізноманітніші інтерактивні вправи. Однією з цілей цього Конструктор LEARNING APPS призначений для розробки та зберігання дидактичних мультимедійних інтерактивних завдань, за допомогою яких в ігровій формі вчитель може закріпити та перевірити здобуті знання учнів, що сприяє формуванню пізнавального інтересу, мотивації до навчання [1].

Для Learning apps не потрібно знати англійську чи російську. У цьому ресурсі вчителі можуть обрати вже готовий матеріал за темами. Досить зручно на цій платформі те, що весь курс біології розміщений за тегами: Бактерії, Ботаніка, Біохімія, Генетика, Гриби, Екологія, Загальна біологія, Зоологія, Клітини, Охорона природи, зоологія, птахи, Анатомія людини [5].

Виділяють такі переваги роботи з Learning Apps:

- багато можливостей для створення різноманітних дидактичних завдань;
- розширення можливостей у використанні наочно-ілюстративних додатків;
- під час виконання вправ є можливість не тільки перевіряти, але й виправляти помилки;
- вправи гарно використовуються для тренування уваги та пам'яті учнів;
- не потрібно друкувати матеріал на аркушах паперу, достатньо надіслати до персонального акаунту здобувачів освіти в телефоні;
- велика кількість зручних шаблонів, які легкі та доступні у використанні;
- можливість перегляду статистики успішності здобувачів освіти та контролю їхніх знань;
- доступ до вправи можна здійснити за спеціальним QR-кодом, що полегшує здобувачам освіти доступ до вправи та економить час на занятті;
- інтернет-ресурс є повністю безкоштовним;
- можливість створення завдань українською мовою;
- можливе ознайомлення з вправами з різних країн, які вже раніше розробляли інші викладачі та використання їх у власній роботі;
- наявність використання відео, аудіо та графічних матеріалів;
- використання інтернет-ресурсу легке та значно економить час на уроці та при перевірці завдань вчителем;
- зручне користування програмою під час віддаленої роботи;
- завжди можна змінити, удосконалити, розширити та диференціювати уже створенні завдання вчителем;

● інтернет-ресурс зручний у використанні для самостійної роботи учнів та опанування додаткового матеріалу.

Розпочинати роботу варто з головної сторінки за посиланням <https://learningapps.org/>

Вище зазначені онлайн-ресурси цікаві для організації як урочної, так і позакласної роботи учнів з екологічної освіти та виховання. За допомогою цих ресурсів можна організувати індивідуальну, парну, групову чи колективну роботу.

Література

1. Електронні соціальні мережі як інструменти сучасного навчального середовища: глосарій (видання 2-ге доповнене та перероблене) / Ю. М. Богачков, О. Ю. Буров, Н. П. Дементієвська та ін.; за заг. ред. О. П. Пінчук. Київ: ПТНЗ НАПН України, 2017. 43 с.

2. Ічанська Н. В. Оптимальний вибір методів організації інтернетресурсів. *Системи управління, навігації та зв'язку* : зб. наук. пр. Полтава: ПНТУ, 2019. Т. 2(54). С. 83–87.

3. Толочко С.В., Бордюг Н.С., Міронець Л.П. Знаю. Вмію. Дію : навч.-метод. посіб. для формування екологічної компетентності школярів. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 121 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732064>

4. Толочко С.В., Бордюг Н.С., Міронець Л.П. Знаю. Вмію. Дію : навч. програма для формування екологічної компетентності школярів. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 30 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732065>

5. Stepanyuk, A., Mironets, L., Olendr, T., Tsidylo, I., Kormer, M. Integrated Use of the LearningApps.org Resource and Information Devices in the Process of Biology School Course Studying. In Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology. 2022.Vol. 2: AET, ISBN 978-989-758-558-6, pages 452-465. DOI: 10.5220/0010932800003364 <https://www.scitepress.org/PublicationsDetail.aspx?ID=6oF7+DT1XME=&t=1>

*О.Л. Морін, м. Київ,
Україна*

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ІГРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

У статті розглянуто основні чинники ефективності процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів. Зокрема з'ясовано, що посилення його дієвості обумовлено широким застосуванням традиційних форм і методів профорієнтаційної діяльності, наприклад профорієнтаційної гри.

Ключові слова. *Учні, професійно-ціннісні орієнтації, педагогічна технологія, профорієнтаційна гра.*

Розв'язання проблеми розвитку ціннісної сфери особистості значним чином залежить від формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів. Саме тому актуальності набуває створення педагогічної технології забезпечення

означеного процесу.

У період 2020-2022 рр. співробітниками лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання Інституту проблем виховання НАПН України досліджувалася тема, присвячена розгляду аспектів проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. За результатами реалізації теми було розроблено технологію означеного процесу.

Серед учнів, які входили до складу експериментальної групи найбільш дієвими формами і методами роботи було визначено профорієнтаційні ігри (профорієнтаційні курси 8,8 %, професіографічна діяльність 5,1 %, профорієнтаційні проекти 10,4 %, профорієнтаційні тренінги 11,7 %, профорієнтаційні ігри 17,2 %, ярмарки професій і тематичні вечори 13,5 %, зустрічі із представниками різних професій 12,4 %, професіографічні екскурсії 9,6 %, робота з інформаційними джерелами 2,1 %, виховні години профорієнтаційного спрямування 3,8 %, інші 5,4 %).

Розглянемо профорієнтаційні ігри як елемент означеної технології.

Профорієнтаційні ігри, які отримали найбільш позитивну оцінку учнів експериментальних груп, є одним з важливих елементів профорієнтаційної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій особистості. Профорієнтаційні ігри і тренінги самі по собі охоплюють досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу [1].

Місце і роль ігрової технології в освітньому процесі, поєднання елементів гри і навчання, багато в чому залежать від розуміння педагогом функцій педагогічних ігор. У першу чергу слід розділити ігри за видами діяльності на фізичні (рухові), інтелектуальні (розумові), трудові, соціальні й психологічні [5].

Профорієнтаційні ігри є різновидом психологічних ігор, що спрямовані на формування уявлення особи про характер і особливості різних професій, на певному рівні відтворюють елементи професійних дій відповідної професійної сфери. Це сприяє обґрунтованості і об'єктивності майбутнього життєвого і професійного вибору особистості.

Метою профорієнтаційної гри є:

- розширення і поглиблення знань про світ професій;
- розвиток здібностей до самопізнання, саморозвитку і самовдосконалення;
- забезпечення учнів когнітивним і практичним матеріалом, необхідним в процесі професійного самовизначення;
- розвиток розуміння особистих особливостей, своїх потреб, з метою визначення відповідності своїх можливостей з вимогами професії до людини;
- формування толерантного ставлення до представників різних професій;
- розвиток мотивації до практичних досягнень та інтересу до трудової діяльності загалом [3].

У грі учень виступає не пасивним споживачем профорієнтаційних знань, а активним їх здобувачем. Участь учнів у профорієнтаційній грі, опосередковано підвищує також загальну мотивацію до освітньої діяльності, їх пізнавальну активність, реалізує ті загальні аспекти діяльності, які не знаходять застосування і розвитку у повсякденному житті.

Крім того, набувається досвід спільної діяльності, колективних дій, виникає відчуття товариської підтримки, взаємної поваги, співпраці, без якої неможлива будь-яка ефективна професійна діяльність. Це опосередковано стимулює потребу у набутті нових знань, сприяє вдосконаленню умінь і навичок, необхідних у практичній діяльності, розвивається здатність безпосереднього застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань.

Профорієнтаційна гра як складова профорієнтаційної технології, має спиратися на педагогічне керівництво означеною діяльністю. Керівництво може розглядатися як спосіб досягнення мети конкретної гри і передбачає застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням самої гри та спрямованих на задоволення актуальних потреб особистості та реалізацію її особистісного потенціалу.

Крім того, варто зазначити, для учнем гра розглядається як важлива

царина реалізації самого себе як особистості. Саме тому для нього важливим є сам процес гри, ситуація виникнення конкуренції під час неї, а не її результат, чи досягнення будь-якої мети. Тому доцільним є педагогічне керівництво самою грою, визначення способів взаємодії суб'єктів процесу, зумовленого грою, що забезпечить реалізацію її задач і цілей.

Педагог має виступати модератором гри як колективної форми діяльності, керувати нею, передбачати її результати, забезпечувати позитивний вплив на особистісний розвиток кожного учасника гри, що у результаті розкриває і розширює усі основні сфери особистості учня (мислення, діяльність, суб'єктний досвід, тощо).

Профорієнтаційні ігри, серед усього різноманіття видів ігор, найкращим чином відповідають саме дидактичним іграм. Дидактичні ігри характеризуються чітко визначеною дидактичною метою, ціннісною і цільовою спрямованістю завдань, реалізація яких дозволяє підвищити рівень мотивації учнів до набуття сукупності певних знань. Дидактичні ігри спираються на усвідомлену учнями потребу в засвоєнні знань і умінь, на сформовані їх основні ставлення, що як наслідок впливає на загальну результативність практичної діяльності [4].

Зазначимо, що дидактична гра – це форма організації освіти і розвитку особистості, яка здійснюється педагогом на основі цілеспрямовано організованої діяльності учнів за спеціально розробленим ігровим сценарієм, спираючись на їхню максимальну самоорганізацію при моделюванні досвіду людської реальності [4].

Дидактичні ігри класифікують за навчальним змістом, ігровими діями і правилами, організацією учнів, роллю вчителя тощо.

Проведення дидактичної гри та реалізація ігрових прийомів і ситуацій під час її здійснення, відбувається за таких основних умов: перед учнями ставиться певна мета у формі ігрової задачі; освітня діяльність підкоряється заздалегідь визначеним, чітким правилам; навчальний матеріал використовується в якості її засобів [5].

Дидактична гра містить обов'язкові компоненти: дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, правила гри, ігрові дії, підбиття підсумків. Специфічними ознаками дидактичної гри є заздалегідь продумана форма проведення, наявність навчальних цілей і передбачуваного результату [6].

До переваг використання дидактичної гри віднесено: безпосередній вплив на формування навчальної мотивації учнів; стимулювання ініціативи та творчого мислення; включення у навчальну діяльність практично всіх учнів; набуття ними досвіду співробітництва; встановлення міжпредметних зав'язків; створення неформального середовища учіння та сприятливих передумов для формування різноманітних стратегій розв'язання завдань; прояв учнями вольових зусиль при розв'язанні поставлених завдань; структурування знань, які можуть застосовуватися в різноманітних галузях; об'єднання розрізнених уявлень у складну та збалансовану картину світу тощо [6].

Гра виступає як засіб соціалізації учня, що включає в себе як соціально контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на становлення особистості, засвоєння знань, духовно-моральних цінностей суспільства, так і інші, іноді спонтанні процеси [7].

Варто зазначити, у ігровому спілкуванні проявляється толерантність, яка позначає готовність надавати іншій людині допомогу, поважати її права, захищати свободу думки і дії. Навчальна гра учнів виконує також функцію самоорганізації колективу, що у наслідку забезпечує продуктивність особистісного розвитку кожного, реалізується у самоствердженні і самореалізації особистості кожного учня.

Література

1. Бондаренко В. В., Ланских М. В., Бондаренко Ю. В. Современные педагогические технологии как объективная потребность: учебно-методическое пособие. Харьков: ХНАДУ, 2011. 146 с.
2. Гапонова О. Профорієнтаційні ігри. *Психолог*. 2007. № 23-24. С. 9-16
3. Гаврилюк О. І. Профорієнтаційні ігри для старшокласників. URL: <https://vseosvita.ua/library/proforientacijni-igri-dla-starsoklasnikiv-278298.html> (дата звернення: 19.09.2022).
4. Салань Н. В. Застосування ігрових технологій на уроках математики та інформатики у початковій школі. *Фізико-математична освіта*. Вип. 4. 2016. С. 108-111.
5. Стерчо І. П. Вплив ігрових методів навчання на пізнавальну активність і якість знань учнів при вивченні неорганічної хімії в школі. Науковий вісник Ужгородського

університету. Серія: Хімія. Вип. 1. 2015. С. 93-96.

6. Толмачова І. М. Дидактична гра як засіб формування математичної компетентності у молодших школярів. Матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика». Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. С. 81-83.

7. Miloradova, N. & Savina, E Problem of Professional Personality Orientation Formation of a Future Builder and Architect (2015). International scientific conference urban civil engineering and municipal facilities (SPBUCEMF-2015). 117, 252-257.

*В.Б. Нечерда, м. Київ,
Україна*

ЕСЕ ТА СТОРІТЕЛЛІНГ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

Розглянуто такі нарративні методи, як есе і сторітеллінг, наголошено на їх педагогічному потенціалі у формуванні соціально успішної особистості старшокласника. В центрі уваги різновиди нарративних методів, їх ефективність у вихованні учнів та особливості застосування, а також досвід упровадження есе і сторітеллінгу в освітній процес експериментальних закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: *нарратив, метод, старшокласник, есе, сторітеллінг.*

У сучасній системі освіти важливого значення набуває виховання старшокласника, здатного найбільш повно проявити свої знання й навички під час подальшого навчання, реалізувати себе у професійному самовизначенні, вдало досягати поставлених цілей, бути конкурентоздатним, цілеспрямованим і мобільним, готовим долати труднощі й адаптуватися до різноманітних суспільних змін у складних реаліях сьогодення. Відтак, формування соціально успішної особистості учня старшої школи наразі є нагальним завданням закладу загальної середньої освіти, яке в освітньому середовищі вирішується шляхом упровадження в роботу із старшокласниками різних педагогічних методів, зокрема, нарративних – есе та сторітеллінгу.

На даний час нарратив має широке визначення як метафора різноманітних форм життєпису, що не припускає систематичних методів аналізу й детального запису, та водночас має більш вузьке визначення, згідно з яким є історією про специфічні події минулого. Нарратив «фіксує процес самореалізації як спосіб буття розповідного тексту, найважливішою атрибутивною характеристикою якого є його самобутність» [3, с. 37]. У нашому дослідженні під «нарративом» ми розуміємо мовний акт або вербальний виклад, що є фактично описом певних

життєвих подій у такій послідовності, яка створює єдину логічну розповідь. *Необхідними умовами наративу є діючі особи й розгорнутий у часі сюжет.*

Поділяємо наукову позицію зарубіжних вчених, які вважають наратив потужним засобом виховання конкурентоспроможної особистості, що вмє ставити цілі і бачити перспективу [5; 6]. Дослідники розглядають наративізацію як механізм, що дозволяє трансформувати зовнішні події у внутрішній досвід людини шляхом їхнього впорядкування згідно з ознаками наративного тексту. Необхідність упровадження наративних методів в освітній процес закладів загальної середньої освіти зумовлена потребою учнів у самопізнанні на шляху становлення, в усвідомленні своїх інтелектуальних і духовних ресурсів. На важливості розвитку в учнів процесів самопізнання і самоусвідомлення наголошує академік І. Бех: «Зростаюча особистість має бути здатною до розуміння як внутрішнього світу іншої людини, так і світу власного, до простеження своїх душевних порухів» [2, с. 46].

У формуванні соціально успішної особистості старшокласника сучасні педагоги послуговуються наступними наративними методами: усна історія; історія з життя; метод наративного інтерв'ю; сторітеллінг; літературні і фольклорні історії; побутові оповідки; історичні, філософські і релігійні тексти; біографії, автобіографії і мемуари видатних особистостей; есе та ін. При цьому «до основи педагогічної взаємодії покладаються життєві приклади, сюжети, замальовки, історії, які вихованці пізнають, аналізують, оцінюють, приміряють на себе, тим самим переосмислюючи власний досвід і моделюючи нову практику життєздійснення» [4, с. 41].

Зазначимо, що при застосуванні наративних методів в освітньому процесі експериментальних закладів загальної середньої освіти основна увага вчителя має бути зосереджена на розвиткові критичного й варіативного мислення учня старшої школи, його вмінь побудови логічного й естетичного усного і письмового тексту, адекватної оцінки побаченого чи прочитаного з позиції загальнолюдських цінностей. За результатами узагальнювально-впроваджувального етапу дослідження лабораторії фізичного розвитку та

здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, найбільшою популярністю у старшокласників користуються такі нарративні методи, як есе та сторітеллінг.

Есе є індивідуальною роботою учня, яка дає можливість продемонструвати нестандартне творче розуміння старшокласником певних ситуацій і явищ. Есе можна трактувати як розмову вголос із вираженням емоцій і використанням образів. У нашому дослідженні під *есе* ми розуміємо невеликий твір-роздум щодо конкретного питання чи проблеми, який містить елементи ідей і концепцій з різних областей науки чи суспільного життя, а також власний досвід, емоції і враження автора. Ознаками «якісного» есе вважаємо особистісний характер сприйняття й осмислення проблеми; внутрішню смислову єдність; невимушеність розповіді; парадоксальність.

На думку зарубіжних дослідників, есе є ефективним методом розвитку навичок структурувати інформацію та систематизувати свої ідеї [5, с. 5]. Цей метод забезпечує розвиток креативності й аналітичного, логічного й варіативного мислення, активізує в учнів процеси рефлексії і самопізнання [6, с. 24]. З цього приводу академік Бех зауважує, що формування у зростаючої особистості готовності до особистісної рефлексії стосовно будь-яких ситуацій, у яких вона перебуває, має бути важливим фактором сучасного виховання [1, с. 40].

Необхідною умовою успішності впровадження методу есе в освітній процес закладів загальної середньої освіти є цікава й актуальна для учнів тема. Бажаним є формулювання теми есе як афоризму, яскравого висловлювання, парадоксального твердження філософа, письменника, відомого діяча, вченого; тема має бути проблемною, тобто її зміст повинен передбачати можливість неоднозначної інтерпретації та оцінки. Під час формувального експерименту старшокласники працювали над есе за темою «Немає шляху до успіху. Успіх є шлях».

Критеріями оцінки есе стали: логіка викладення матеріалу, об'єктивність аргументів, вміння виокремити головну думку, моделювати ситуації, проводити

оцінку своєї діяльності, критично і креативно мислити, а також наявність власного стилю. Після презентації успішних есе відбувалось обговорення заявленої теми. Старшокласниками було зроблено наступні висновки: ключ до успіху – у кожного свій, немає універсального «рецепту» успіху, різними також є шляхи його досягнення; успіх може бути пов'язаним із везінням, проте успішність неодмінно є результатом наполегливої тривалої праці. Також учні зазначили, що в кожній людині є ті риси, які заважають досягти успіху, зокрема, низька самооцінка й невпевненість у власних силах, та ті якості, що сприяють життєвій і соціальній успішності, – самовладання, сумлінність, дисциплінованість.

У підсумках роботи старшокласників за методом есе учням було запропоновано сторітеллінг «Історії успіху». *Сторітеллінг* є вихованням через повчальні розповіді і фактично являє собою виховну бесіду – один із найбільш традиційних варіантів здійснення виховного впливу засобами наративу.

Методика проведення сторітеллінгу передбачає дотримання наступних вимог для того, щоб виховання через повчальні розповіді не перетворилось на монолог за своєю формою: використання цікавої для даної вікової категорії учнів інформації; чітка логічна структура бесіди та ефектна презентація матеріалу за допомогою яскравих емоційних образів; дотримання принципів гуманізації й демократизації взаємин учнів і вчителя; відбір таких питань для обговорення, що можуть спровокувати учнів бути відвертими і щирими під час дискусії; використання особистісно-орієнтованого підходу з метою зробити зміст бесіди особистісно значущим для кожного учня; поєднання діалогів та імітаційно-ігрових видів діяльності; можливість пов'язати матеріал сторітеллінгу з реальними проблемами старшокласників.

Сторітеллінг «Історії успіху» мав на меті показати за допомогою сучасних цифрових ресурсів історії життя видатних особистостей, що, незважаючи на численні невдачі, досягли всесвітньої слави й визнання (Томас Едісон, Джордж Сорос, Стівен Кінг, Стів Джобс, Дональд Трамп та ін.). Презентація кожної історії завершувалась рефлексією учнів та проведенням

паралелей між історією успіху відомої особистості та реальними випадками з життя старшокласників. Висновками сторітеллінгу стало наступне твердження учнів: життєві кризи мають бути не поштовхом до зневіри у своїх силах, а рушійною силою нових звершень на шляху до успіху.

Відтак, упровадження есе та сторітеллінгу у практику закладів загальної середньої освіти дозволяє зробити освітній процес модерним і цікавим для старшокласників, створює сприятливі умови для обговорення різних складних і важливих для них життєвих ситуацій та ефективної взаємодії учнів з оточуючими, розширює їх можливості роботи з інформацією, активізує в учнів старшої школи процеси самовиховання і самовдосконалення, необхідні для життєвого й соціального успіху.

У формуванні соціально успішної особистості старшокласника наративні методи есе та сторітеллінг дозволяють учням отримати можливість вивчити й узагальнити власний життєвий досвід, пережити і зробити висновки з різних життєвих історій, здобути навички критичної рефлексії, а також сприяють усвідомленню учнями важливості для особистісного зростання таких якостей, як наполегливість, відповідальність, цілеспрямованість, допомагають розвитку в учнів навичок самостійного формулювання висновків, вмінь бачити «позитивну перспективу» й вибудовувати власну покрокову стратегію успіху.

Література

1. Бех І. Д. Духовне призначення як сутнісна міра особистості, яка зростає. *Управління освітою*. 2019. № 3(411). С. 36-43.
2. Бех І. Д. Життя особистості у смислоціннісному поступі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 3(96). С. 44-57.
3. Ісак Н. Ю. Наратив як засіб ідентифікації особистості. *Філософський альманах*. 2006. № 52. С. 35–40.
4. Кириченко В. І. (ред.), Нечерда В. Б., Гарбузюк І. В., Тарасова Т. В. Зміст, форми і методи формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій в закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 96 с.
5. Nafees S. N. The Five-Paragraph Essay: An In-Depth Exploration of the Genre and its Limitations in Writing Pedagogy. *Honors College Theses*. 2018. № 42. p. 2-25.
6. Opaliuk T. L. Method of writing discursive essays on social and pedagogical topics. *World Science*. 2020. № 3(55). p. 23-30.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОСТІ ЗМІСТУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті акцентується увага на необхідності перегляду змісту естетичного виховання - як важливого чинника впливу на становлення особистості - з позицій україноцентричності. Одним із джерел збагачення змісту мистецького навчання й естетичного виховання є мистецтво української діаспори, досі маловідоме в Україні. Більш активне його використання в освітньо-виховних технологіях сприятиме формуванню у школярів пріоритетного ставлення до української культури та уявлення про її єдність.

Ключові слова: *естетичне виховання, освіта, національна культура, україноцентричність, патріотизм, діаспора, мистецтво, архітектура*

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, змусила українське суспільство нарешті скинути рожеві окуляри, переосмислити реалії багатьох сфер життя, в тому числі – освіти. Однією з негативних тенденцій, які начебто непомітно, але системно сприяли ослабленню національного духу, а отже й державної міці, була надмірна увага до полікультурності, міжкультурних і кроскультурних комунікацій тощо. Українській культурі поблажливо «дозволялося» займати скромне місце в ряду культур інших національностей, аби не викликати підозр у посяганні на толерантність, розуміння і повагу іншого, а головне – у націоналізмі.

Академік Г. Г. Філіпчук, який протягом багатьох років у своїх численних виступах і публікаціях «бив у набат» з приводу упослідження української культури в Українській державі й пов'язаних з цим загроз, охарактеризував спотворене розуміння долучення нашої освіти до європейських цінностей: «Свідомо, а також за усталеною інерцією, бюрократія почала сприймати європейські стандарти, зокрема і освітній «болонський процес», лише як фетишизацію і домінування інтернаціональних, полікультурних, технологічних, універсальних ідей та підходів, забуваючи при цьому зберігати, захищати, розвивати індивідуальне національне обличчя нації, своєрідність культури, її інтереси, світовідчуття й ментальність. Адже розвиток національних культур і культурної своєрідності освітніх систем, цінність природовідповідності Людини залишається пріоритетом для європейської політики...» [5, с. 211].

Українська національна культура є потужним чинником виховання

патріотизму, а відчуття причетності до неї – один з найважливіших компонентів патріотизму. В умовах викликів сьогодення, коли наша Батьківщина перебуває у стані війни, коли їй доводиться протистояти загрозі знищення, необхідно робити все можливе для консолідації суспільства, зміцнення духовного стрижня нації. В освітній системі потрібно цілеспрямовано і поглиблено використовувати величезний потенціал естетичного виховання у його світоглядно-ціннісному, зокрема, національно-консолідуєчому значенні. Передусім має бути переглянутий і переоцінений його зміст з позицій україноцентричності, що означає пріоритетність «свого» – творів, художніх явищ, персоналій саме українського мистецтва, які використовуються як засоби естетичного виховання.

Одним із джерел збагачення змісту мистецького навчання й естетичного виховання є мистецтво української діаспори. Воно було недоступне для українців в УРСР, а після здобуття Незалежності в 1991 р. почало поступово входити в наш культурний та освітній простір, в тому числі – в підручники й навчальні посібники. Втім, і тепер, через тридцять років, його потенціал далеко не вичерпаний, точніше – недостатньо використаний. «...Усвідомлення справжньої сили українського культурного потенціалу в його найширшому контексті уможливиться передусім тоді, коли відбуватиметься велика синергія єднання українства на материзні і поза його межами. В національній освіті (і не тільки!) має нарешті бути зреалізована парадигма – «збір цвіту по всьому світу», щоби презентувати насамперед для себе нашу цивілізаційну тяглість буття, утверджувати в душах українців особисту, національну, державну Гідність, а універсальні здобутки культури формуватимуть реальну суб'єктність України на міжнародній арені» [4, с. 73].

Загалом, українська діаспора дала світові багатьох чудових мистців: музикантів, художників, скульпторів, зодчих, майстрів сакрального живопису. Вони дарували натхнення і гуртували українців, які опинялися, народжувалися і зростали в чужих краях. Їхній доробок надзвичайно збагатив сукупну українську культуру, на весь світ декларуючи про неї, підтримуючи її в часи,

коли Україну і світ розділяла нав'язана московією ідеологічна завіса.

У культурному просторі української діаспори, що охоплює всі існуючі види й жанри мистецтва, є багато імен, які поки-що маловідомі в Україні, але заслуговують на те, щоб про них знали українці, починаючи зі школярів. Зокрема, це імена архітекторів Пилипа Ру, Любомира Жука, Зенона Мазуркевича, Юрія Новосільського, Юліана Ястрембського, Тита Геврика та ін. Вони мають увійти в зміст мистецького навчання та естетичного виховання, адже наділені високими художніми якостями, здобули визнання у світі. Їм властива вірність національній традиції, поєднана з вільним творчим летом, сміливим експериментом. Вивчення їхнього доробку є необхідним і важливим з огляду на близьку перспективу відбудовування зруйнованих рашистами українських міст і сіл, тож творчий досвід архітекторів української діаспори допомагатиме вирішувати важливі питання, зокрема – вираження національного духу в сучасних архітектурних формах за допомогою новітніх технологій.

Цей культурний пласт ще чекає на ґрунтовні фахові дослідження. Але й та нечисленна кількість доступних наукових, науково-популярних публікацій, художніх видань, інтернет-джерел дає змогу формувати і поглиблювати контент знань про нього, використовувати їх в мистецькому навчанні, естетичному і патріотичному вихованні. Більш активне застосування в естетичному вихованні мистецтва української діаспори сприятиме формуванню в учнів такого необхідного уявлення про цілісність культури нашого народу – як в Україні, так і за її межами (у світовому масштабі).

Питання про цілісність української культури винесене в суспільну площину Іваном Дзюбою ще в далекому 1988 р., коли в газеті «Культура і життя» була опублікована його стаття «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?» [1]. Згадуючи цю статтю, в знаковому для сучасної української історії 2013 р. М. Рябчук писав: «...мусимо визнати, що українська культура за своїм соціальним статусом так і не стала за роки незалежності культурою суверенної нації – себто культурою, що функціонує на всій національній

території, охоплює тою чи тою мірою все населення й опирається на зрозумілі для більшості населення культурні коди та органічно вживану ним у повсякденному житті мову» [3]. Актуальність цих слів зберігається досі.

Після 24 лютого цього року зазначені питання постали особливо гостро як такі, що вимагають швидкого і принципового вирішення. В суспільстві активізувалися обговорення освітніх проблем, зокрема дерусифікації й україноцентричності. В цьому контексті заслуговує на увагу розробка концептуального бачення викладання мистецтва в українській школі, здійснена львівськими науковцями, вчителями та викладачами мистецьких закладів освіти. Зокрема, в ній йдеться про: «формування цілісності світогляду особистості через взаємодію мистецької галузі з іншими галузями для виховання громадянської позиції, усвідомленої ідентичності українця та істинного, неформального патріотизму»; «негативний вплив постколоніального статусу України на формування культурно-мистецьких уподобань молоді»; необхідність «визнати мистецьку галузь як провідну у сфері оновлення суспільного ідеалу освіченості сучасної людини», «використання культурно-мистецької спадщини людства як джерела для пізнання загальнолюдських цінностей, а також для збереження й утвердження національної ідентичності в контексті цілісної національної ідеї», «наповнити існуючі модельні програми пропорційно і врівноважено україноцентричним і світовим контентом», «орієнтувати мистецькі заняття на естетично-виховні та світоглядно-інформативні установки» та ін. [2].

Вирішенню окреслених проблем і задач сприятиме використання величезного потенціалу естетичного виховання у його світоглядно-ціннісному значенні. Ціннісне ставлення до українського мистецтва несе в собі індивідуально забарвлене почуття любові, відчуття власної причетності до національної культури, підтримуване знаннями і діями/вчинками. На основі знань виникає усвідомлення того, за що слід цінувати національне мистецтво, зокрема архітектуру: за те, що вона в нас є, вона – наша; у ній відображена наша історія і культура; вона має художньо-естетичну цінність і безпосередньо

пов'язана з усіма іншими мистецтвами; вона своєрідна, вирізняє нас з-поміж інших народів; вона – наша опора, культурне підґрунтя, платформа, на якій ми стоїмо і на якій будуємо своє майбутнє.

Виховання ціннісного ставлення школярів до національної архітектури й інших видів мистецтва передбачає довільне застосування різноманітних методів, прийомів, підходів, залежно від потреб і можливостей конкретної ситуації. Обов'язковою умовою такого виховання є продуманий відбір високохудожніх творів минулого і сучасності, визначних історико-культурних пам'яток. Особливе значення тут посідає краєзнавча компонента, архітектура рідного краю, міста, села. Ще одна важлива умова - використання прикладів не лише українського, а й зарубіжного мистецтва, співставлення, порівняння художніх творів, культурних надбань різних країн і народів, різних епох. В основу відбору має бути покладений принцип поєднання зразків вітчизняної і зарубіжної культури на основі пріоритетності вітчизняної.

Саме у такій парадигмі, на нашу думку, повинне відбуватися становлення нової генерації українців, наділених високими людськими якостями, з належним рівнем національної гідності, здатних приймати і долати виклики, сприяючи тим суспільному розвитку і зміцненню держави.

Література

1. Дзюба І. М. Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність? *Культура і життя*. 1988. № 4.
2. Реформа шкільної гуманітарної освіти: як викладати мистецтво. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/school/reform/87652/> (Дата звернення: 30.10.2022).
3. Рябчук М. Українська культура після комунізму: між постколоніальним визволенням та неокolonіальним поневоленням. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2013. URL: http://www.jimagazine.lviv.ua/diskusija/2013/Ryabchuk_URL:_kultura_pislya_komunizmu.htm (Дата звернення: 14.10.2022).
4. Філіпчук Г. Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2016. 304 с.
5. Філіпчук Г. Г. Українськість: витоки, виклики, відповіді. Київ: Майстер книг, 2018. 448 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті окреслено особливості діяльності організацій громадянського суспільства в умовах воєнного стану. Конкретизовано досвід організацій громадянського суспільства, зокрема дитячих та молодіжних громадських організацій у протидії російській збройній агресії, боротьбі українського народу у виборюванні своєї незалежності, суверенітету та територіальної цілісності.

***Ключові слова:** організації громадянського суспільства, воєнний стан, особливості діяльності.*

Розвиток громадянського суспільства та його інститутів є ключовим елементом забезпечення стійкої демократії та суспільного розвитку. Результати соціологічних досліджень від початку російської збройної агресії засвідчують, що 64 % респондентів визначають демократію як ключовий тип державного устрою для України.

Повномасштабна російська агресія призвела до окупації частини територій в 6 областях України, чисельних втрат серед військових, цивільного населення, та зокрема дітей, появи великої кількості внутрішньо переміщених громадян та біженців, знищення значної кількості цивільної та енергетичної структури України. У горнілі війни народилися суспільна реальність відчайдушного спротиву та єднання українського народу, розгорнулося системне партнерство органів державної влади та організацій громадянського суспільства (ОГС) у боротьбі проти віроломного ворога.

За результатами соціологічного опитування, що проводилося Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною службою Центру Разумкова з 5 по 12 серпня 2022 року, серед українців зріс баланс довіри до всіх державних органів та соціальних інститутів, які були включені в опитування (як виняток низька довіра до політичних партій). Зростання суспільної довіри свідчить про високий рівень соціальної згуртованості громадян у порівнянні з попереднім дослідженням (серпень 2021 року), окрема довіра до ОГС зросла до 64,5 % у порівнянні з 47 %, а волонтерських організацій до 84,5 % у порівнянні з 63, 6 % [1].

Метою статті, в межах заданого обсягу, є окреслення особливостей діяльності організацій громадянського суспільства ОГС в умовах воєнного стану.

Особливості діяльності ОГС насамперед стосувалися зміни формату звичної діяльності, неможливості зібрань та проведення заходів, реалізації запланованих проєктів. За даними Мінмолодьспорту України, внаслідок збройної російської агресії постраждало близько 40% молоді в Україні, 68 % молодіжних працівників та працівниць вимушені були виїхати зі своїх регіонів і лише 37,6 % мають можливість здійснювати роботу серед молоді.

На перший план у діяльності ОГС вишли військові потреби, гуманітарні, інформаційні, які потребували оптимізації партнерських зв'язків між стейкхолдерами. Цілком закономірно, що волонтерська діяльність стала провідним видом діяльності для ОГС.

В умовах воєнного стану ОГС в Україні продемонстрували унікальний вид солідарності та сподвижництва, що мобілізувало мільйони людей, від місцевого до глобального рівня, на боротьбу з російською збройною агресією в Україні, спонукало до благодійництва. За даними дослідження Zagoriy Foundation «Благодійність у часи війни», 86 % мешканців України впродовж останнього року відчували нагальну потребу в допомозі і готовності її надання, кожен третій українець займався волонтерською діяльністю (у 2021 р. цей показник становив 5 %) [6].

Частина ОГС, які діяли на територіях, що були окупованими, здійснили релокацію в умовно безпечні райони України та поза її межами і включилися у волонтерську діяльність у форматі коаліцій ОГС. Прикладом такого партнерства є спільна діяльність між коаліцією ОГС «На лінії зіткнення» (діяли в Луганській і Донецькій областях) з ГО «Молода Просвіта Прикарпаття». Релокація торкнулася значної кількості осередків дитячих та молодіжних громадських організацій.

Важливим елементом активної громадської діяльності в умовах військового часу стала «диджиталізація» - в Україні було створено офіційну

платформу для об'єднання волонтерських та державних ініціатив з гуманітарної допомоги в час війни – «СпівДія» (spivdiia.org.ua). У рамках діяльності платформи «СпівДія» Мінмолодьспортом було розгорнуто діяльність 23 Співдія-хабів у 18 регіонах України (Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській, Запорізькій областях та м. Києві).

Діяльність гуманітарних хабів передбачала оптимізацію ресурсів з комплексної допомоги населенню, містила оперативну інформацію щодо необхідної допомоги цивільному населенню, військовим ЗСУ та територіальної оборони, добровольцям, установам, що приймають ВПО, шелтерам.

Охарактеризуємо особливості діяльності ОГС:

- *військова допомога ЗСУ* – матеріально-технічне та продовольче забезпечення підрозділів ЗСУ, Сил територіальної оборони; збір коштів для придбання дронів, вантажних авто, обладнання, що потребують військові;

- *допомога місцевим органам влади та територіальним громадам з надання соціальних послуг*: з евакуації з небезпечних територій, тимчасового розміщення громадян зі східних, південних та північних областей України регіонах з відносно безпечним перебуванням; забезпечення правового захисту та юридичного представництва для громадян, які опинилися в кризових ситуаціях; працевлаштування громадян, які втратили роботу через війну, підтримка молодих підприємців в Україні для відновлення економіки; створення дитячого простору для розвитку неформальної освіти серед дітей та молоді, організація дитячих таборів, центрів, форм організації дозвілля для дітей переселенців, залучення дітей до волонтерської діяльності; проведення онлайн-занять, зокрема тренінгів з безпеки життєдіяльності для дітей та учнівської молоді та їх батьків; надання допомоги дітям, батьки яких загинули внаслідок бойових дій, пошук родичів дітей, які опинилися без батьківського піклування; пошук житла і розміщення для людей, що втратили житло та ВПО, надання гуманітарної допомоги ВПО, мешканцям зони воєнних дій,

деокупованим громадам, забезпечення роботи кар'єрних консультантів для допомоги молодим людям адаптуватися в нових умовах та знайти роботу в Україні;

- *медична допомога та соціальна реабілітація*: надання допомоги хворим і пораненим, що перебувають у лікарнях; волонтерська медична допомога безпосередньо в зоні бойових дій, постачання лікарських засобів в громади в зонах бойових дій, евакуація поранених військовослужбовців, збір коштів для карет «швидкої допомоги» та реанімобілів для фронту, допомога в реабілітації військовослужбовців після поранень, відкриття центрів медико-психологічної та соціальної реабілітації учасників бойових дій; медико-психологічна допомога жертвам сексуального насильства в регіонах, що були тимчасово окуповані, надання психологічної допомоги ВПО, зокрема дітям;

- *інформаційний спротив та документування злочинів*: участь у здійсненні інформаційного спротиву, розгортання масмедійних центрів з протидії дезінформації з боку агресора, допомога у документуванні фактів воєнних злочинів та злочинів проти людяності; пошук людей, які зникли безвісти, документування злочинів з примусової депортації українських громадян та дітей, примусового всиновлення в родинях росіян.

Дитячі та молодіжні громадські організації активно включилися у волонтерський рух. Зокрема, у Національній скаутській організації України (НСОУ) «ПЛАСТ» у перші дні війни було створено команду Національного штабу з пластунів з Києва, Львова, Тернополя, Ужгорода та команди Крайової пластової старшини. Осередки ПЛАСТУ було переформатовано у штаби збору гуманітарної допомоги та збору коштів для придбання військової амуніції. Лише за жовтень 2022 року осередки ПЛАСТУ надали допомогу 3025 захисникам і захисницям України. Серед військової допомоги 6 дронів, 76 одиниць тактичного спорядження, 17 комплектів термоодягу, 36 турнікетів та інше спорядження. Штаб ПЛАСТУ у Львові за 8 місяців війни допоміг 257000 сімей по всій Україні. Виховники ПЛАСТУ відновили виховну діяльність, адаптуючись до нових реалій. Зокрема, стали проводитися сходи у форматі

спільного волонтерства та у форматі онлайн, організовано табори, вишколи на територіях безпечних для їх проведення. Лише за липень 2022 року було організовано 50 пластових таборів в Україні, Польщі, Чехії, Словаччині, Італії та Австрії для майже 1400 дітей [4].

Національна Організація Скаутів України (НОСУ) спрямувала зусилля на допомогу ВПО у різних куточках України за підтримки Всесвітньої організації Скаутів World Organization of the Scout Movement.

Скаути НОСУ доставляють необхідні ліки, продукти та предмети гігієни для переселенців у Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Донецькій, Дніпропетровській областях. Різними формами допомоги (медикаменти, одяг, засоби гігієни, каремати, розкладачки, термобілизна) було охоплено 12610 українців. З метою допомоги дітям подолати небезпечні наслідки, які виникли через військову агресію, досвідченими СКАУТ лідерами НОСУ в рамках проекту UAст розроблено програму для підлітків та молоді з метою подолання емоційних та психологічних проблем [4], у дитячій громадській організації «Екологічна варта» розроблено програму «Психологічна реабілітація у Природі для сімей, батьків та дітей, які постраждали від воєнних дій». Осередки ГО ВДГР «Школа безпеки» у партнерстві з представниками підрозділів ДСНС розгорнули роботу для ВПО щодо надання знань і навичок з культури протимінної безпеки та ризиків від вибухонебезпечних предметів, надання першої медичної допомоги, пожежної безпеки [5].

Запорізька обласна військова адміністрація у партнерстві з Всеукраїнською молодіжною громадською організацією «Соціальний вектор» за підтримки Міністерства соціальної політики України здійснює комплексну роботу у Центрі надання гуманітарної допомоги ВПО у Логістичному хабі «Козак Палац». ОГС Запорізької області перебувають у складній ситуації, де залишаються тимчасово окупованими 4 з 5 районів області, у трьох з них проходять активні бойові дії. Тим не менш, за весь період через пункти прийому біженців в обласному центрі пройшло майже 250 тисяч осіб, з них 120 тисяч осіб отримали статус ВПО та залишилися в м. Запоріжжя. Активістами

ВМГО «Соціальній вектор» для підтримки населення, дітей з окупованих територій надається психологічна допомога відповідно до їхніх запитів, реалізуються різні формати неформальної освіти.

Українські ОГС своєю активною діяльністю наближають час великої Перемоги українського народу над російськими загарбниками, серед чисельної кількості організацій є ті, що по праву заслужили велику пошану в суспільстві: «Veteran Hub», Благодійний фонд «Повернись живим», «Армія SOS», Медичний батальйон «Госпітальєри», «Українська біржа благодійності», Фонд «СВОЇ», Фонд «Голоси Дітей», Благодійний фонд «Солом'янські котики», Фонд Сергія Притули та багато інших.

Література

1. Електронний ресурс: https://dif.org.ua/article/dovira-do-derzhavi-yak-zberegti-natsionalnu-ednist-zaradi-peremogi?fbclid=IwAR3w6VYPYWk6n6Iy9Rowdr-vRM9ApV4zNp-hk7D622No4Kj196LxPF_QEaw
2. Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85>
3. Електронний ресурс: <https://www.plast.org.ua/pidsumky-chetvertogo-misyatsya-vijny/>
4. Електронний ресурс : <https://ukrscout.org/>
5. Електронний ресурс: www.facebook.com/groups/190865479891800
6. Електронний ресурс: <https://zagoriy.foundation/publications/blagodijnist-u-chasi-vijni-kilkisne-doslidzhennya/>

*О.І. Остапенко, м. Київ
Україна*

РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розкриваються доцільність реформування військово-патріотичного виховання учнів старших класів в умовах воєнного стану; шляхи реформування військово-патріотичного виховання учнів старших класів в процесі вивчення предмета «Захист України»; оновлення змісту навчальної програми учнів старшої школи предмета «Захист України. Рівень стандарту» новими розділами.

Ключові слова: учні старших класів, воєнний стан, реформування військово-патріотичного виховання.

Доцільність дослідження проблеми військово-патріотичного виховання учнів старших класів покликане широкомасштабною війною російської

федерації проти України і вимагає реформування системи військово-патріотичного виховання старшокласників з метою підвищення ефективності цього процесу в умовах воєнного стану.

Державний курс України на євроатлантичну інтеграцію, реформування Збройних Сил України згідно зі стандартами країн НАТО, виклики щодо збереження цілісності й державності України, окупація частини території України російською федерацією, завдання консолідації суспільства для захисту України від збройної агресії з боку російської федерації – фактори, що зумовлюють запит суспільства на підвищення ефективності військово-патріотичного виховання учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти з метою виховання громадянина-патріота, захисника України, готового зі зброєю в руках надійно захищати територіальну цілісність країни.

Аналіз теоретичних узагальнень та актуального стану діяльності закладів загальної середньої освіти щодо військово-патріотичне виховання старшокласників виявив низку суперечностей між суспільним запитом на військово-патріотичне виховання патріота-захисника готового зі зброєю в руках надійно боронити Україну і недостатньою теоретичною розробленістю даної проблеми; високим потенціалом військово-патріотичного виховання учнів старших класів у процесі вивчення предмета «Захист України у закладах загальної середньої освіти та недосконалістю навчально-методичної бази щодо його забезпечення; зростанням вимог щодо рівня професійної підготовки викладачів предмета «Захист України» та низьким рівнем їхньої професійної підготовки щодо викладання предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти.

В основу дослідження покладені концептуальні положення, сутність яких полягає в розумінні військово-патріотичного виховання учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти як системи, що водночас є елементом загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання молоді згідно документа «Про Стратегію воєнної безпеки України», затвердженого Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. Його зміст

екстраполює до необхідності створення в країні загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання, яка передбачає охоплення цим процесом не тільки учнівської молоді допризовного віку, а й молоді до 45 років.

Реформування військово-патріотичного виховання учнів старших класів закладів загальної середньої освіти доречно здійснювати комплексно, охоплюючи всі складники освіти, стандарти освіти, заклади освіти, інститути громадянського суспільства та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органи управління у сфері освіти, а також нормативно-правові акти, що регулюють цей процес [1; 2; 3; 4; 5; 6].

На першому етапі необхідно забезпечити військово-патріотичне виховання учнів 10–11-х класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу та занять фізичною культурою шляхом:

- оновлення освітніх програм та підручників предметів гуманітарного циклу та занять фізичною культурою, зміст яких спрямований на військово-патріотичне виховання учнів старших класів у процесі вивчення цих предметів;
- забезпечення підвищення рівня військово-патріотичного виховання, початкової військової та фізичної підготовки на заняттях предмета «Захист України» через оновлення змісту навчальної програми предмета «Захист України. Рівень стандарту» для учнів старшої школи новими розділами та темами: «Основи національної безпеки України» («Національний спротив в системі національної безпеки України», «Роль військово-патріотичного виховання у формуванні оборонної свідомості громадян»); «Цифрова безпека та кібервійни» («Стратегія та тактика інформаційної війни», «Основи цифрової безпеки у соціальних медіа та соціальних мережах», «Базові прийоми та інструменти протидії інформаційній дезінформації у соціальних он-лайн мережах», «Сучасні інноваційні засоби ведення гібридних війн», «Правила поведіння в умовах інформаційної блокади»); «Підготовка до Національного спротиву в Україні» («Система військово-патріотичного виховання старшокласників у підготовці до національного спротиву», «Рух опору», «Невійськові методи національного спротиву», «Правила життєдіяльності в

районах бойових дій та тимчасово окупованих територіях»).

- збільшення кількості навчальних годин, відведених на вивчення розділу «Вогнева підготовка» (до 23 годин) за рахунок додаткових тем («Тактико-технічна характеристика українського протитанкового ракетного комплексу (ПТРК) «Стугна-П», «Тактико-технічна характеристика американського протитанкового ракетного комплексу (ПТРК) «Джавелин» (англ. «Javelin»));

- збільшення кількості годин, відведених на вивчення розділу «Домедична допомога» (до 28 годин) за рахунок збільшення годин на військово-польові заняття з основ тактичної медицини та введення нової теми: «Догоспітальна допомога дітям;

- збільшення кількості годин (до 18 годин) на прикладну фізичну підготовку;

- оновлення змісту діючих освітніх програм предметів гуманітарного циклу та фізичної культури, який спрямований на військово-патріотичне старшокласників в процесі вивчення цих навчальних дисциплін.

На другому етапі (середньострокова перспектива) забезпечити військово-патріотичне виховання учнів 10–11-х класів шляхом:

- розроблення та впровадження у заклади загальної середньої освіти предмета «Захист України» (10–11 класи) нового покоління, згідно стандартів НАТО.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16–17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (інші збройні формування) і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самостійної діяльності під час уроків тематичного плану № 1, бажано використовувати

роботу в групах, схожих до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання для чого застосовують:

- вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;
- завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;
- завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;
- завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Література

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
2. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі : посіб. / уклад. М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, Б. Б. Шаповалов; З. М., Діхтяренко, І. П. Білоцерківець. Київ: «ПАЛІВОДА А. В.», 2016. 225 с.
3. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти метод. посіб. / [Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.
4. Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни : метод. рекомендації: метод. рекомендації. / [Зубалій М.Д. (ред.), Остапенко О.І., Тимчик М. В.] Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 72 с.
5. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: навчально-методичний посібник. / Остапенко О.І., (ред.), Тимчик М.В., Зубалій М.Д., Журба К.О., Бінецький Д.О., Касіч Н.П., Кузора І.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 165 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732074>.
6. Методика військово-патріотичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації. / Тимчик М. В. (ред.), Остапенко О. І., Бінецький Д. О., Касіч Н. П. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 91 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732066>.

ВЕКТОРИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

У статті окреслено проблеми з якими стикаються сучасні здобувачі освіти, обумовлені негативними зовнішніми факторами впливу на професійне самовизначення. Наведено результати діагностичного вивчення особливостей сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у учнів підліткового і старшого шкільного віку. Підкреслено важливість оновлення сучасної професійної орієнтації, як системи яка може задовольнити всі профорієнтаційні потреби здобувачів освіти.

***Ключові слова:** профорієнтація, професійно-ціннісні орієнтації, педагогічна технологія, професійне самовизначення, підлітки, старшокласники.*

Професійне самовизначення сучасних здобувачів освіти здійснюється в умовах воєнного стану, і, відповідно, ускладнене рядом несприятливих зовнішніх факторів: руйнація звичайних умов життя, вимушена міграція, кризовий стан освіти в деяких регіонах, нестабільність ринку праці, невизначеність змісту і умов праці багатьох сучасних професій. Зазначене провокує гострий й хронічний стрес у дітей, невпевненість у власному майбутньому, трансформацію професійно-ціннісних орієнтацій. З іншого боку, процес професійного самовизначення є об'єктивно обумовленим, після закінчення 9 або 11 класу учень має чітко визначитись з етапами власного професіогенезу.

Окрім цього, для відбудови держави потрібні фахівці, готові активно і швидко включитися в розбудову держави, а це означає, що професійне самовизначення має бути усвідомленим і ефективним. Відповідно, вже учні старшого підліткового віку і старшокласники мають володіти конкретними знаннями, вміннями й навичками, які допоможуть свідомо обирати власний професійний шлях.

Натомість, проведене нами дослідження особливостей формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів підліткового й старшого шкільного віку (брало участь 98 учнів 9-х класів і 86 учнів 11-х класів ЗЗСО м. Києва, Запорізької та Рівненської області) виявило, що 57 % учнів загалом мають поверхові та несистематичні знання про майбутню трудову діяльність.

Найбільш проблемною ділянкою для учнів є вміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії та потребою у представниках певних професій на ринку праці. Наймеш виявленими є мотиви служіння та стабільності місця проживання, при цьому у первинній сформованості мотивів до навчання і праці домінуючими є навчально-пізнавальні мотиви, а не вираженими є соціальні мотиви. Навчання і праця у частини учнів супроводжується погіршенням самопочуття, зниженням активності і настрою, що негативно позначається на результатах діяльності. В цілому учні позитивно ставляться до саморозвитку як до процесу. Але при цьому не володіють навичками саморозвитку, що унеможлиблює його реалізацію на практиці. Значна кількість учнів не докладає зусилля до подолання перешкод, розв'язання проблем і завдань, постійно сумнівається у власних потенціалах, що негативно позначається на професійному становленні особистості.

Найбільш оптимальним варіантом психолого-педагогічного супроводу особистості у процесі професійного самовизначення й професійного становлення є доступна, систематична, цілеспрямована професійна орієнтація, яка визначається як комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [3].

Натомість, аналіз стану забезпечення професійною орієнтацією закладів загальної середньої освіти засвідчує, що профорієнтаційними заходами охоплено від 4 % до 20 % здобувачів освіти (з яких 4 % професійні випробування, 20 % профорієнтаційна діагностика) [2]. Тобто, по суті здобувачі освіти практично не отримують профорієнтаційних послуг у повному обсязі.

Отже, наголосимо на необхідності впровадження професійної орієнтації в освітній процес як окремої ланки, однак інтегрованої з іншими навчальними дисциплінами, починаючи з молодшої школи.

Зазначене потребує переосмислення ролі професійної орієнтації в

професійному становленні підростаючої особистості. В першу чергу, слід визнати, що професійна орієнтація є науково обґрунтованою системою, зміст, мета, завдання, форми й методи якої дозволяють в повній мірі формувати компетенції важливі для успішної кар'єри, зокрема, виховання ставлення особистості до праці як до цінності (що в свою чергу позитивно впливає на формування особистісних якостей, самоцінності, забезпечує самовиховання і саморозвиток підростаючої особистості), формування потреби в праці, розуміння праці як засобу досягнення життєвого успіху та середовища самореалізації.

По друге, не менш важливим є осучаснення змісту, форм і методів професійної орієнтації. Зважаючи на цифровізацію, індивідуальні особливості сучасних учнів старшого підліткового й юнацького віку, вважаємо доцільними розроблення профорієнтаційних технологій як ефективних стратегій допомоги учню у професійному самовизначенні. Поняття стратегія ми розглядаємо, як певний прийом, напрям діяльності, який має мету, зміст і передбачуваний результат. Невід'ємною частиною профорієнтаційної технології є діагностичні процедури, що містять критерії, показники й інструментарій вимірювання результатів діяльності.

У профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Саме тому, інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

При доборі виховних ситуацій, зауважує І. Бех, слід зважати на те, що вони мають спонукати дитину до усвідомлення того, ким вона може і хоче стати. І це усвідомлення, що набуває втілення в певній ідеальній моделі, повинне бути реалістичним. Дитина має ставити перед собою мету створення

індивідуального фонду «можу» і «хочу». Причому ці утворення повинні виступати сумісно, підтримуючи одне одного і переходячи одне в одне. У практичному плані ця єдність проявляється в тому, що суб'єкт знає, чого він бажає, має в своєму розпорядженні відповідну схему дій, і, крім того, діє, а не просто мріє. Водночас слід зауважити, що означена ідеальна модель не повинна розглядатися як модель граничної досконалості. Вона має поставати як конкретна, реалістичну схему внутрішньої і зовнішньої життєдіяльності дитини, яка, проте, не є сталою [1].

Саме в такому випадку технологія набуде функції виховної, яка буде ґрунтуватися не на механізмах зовнішнього підкріплення (заохочення та покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах особистості.

Відповідно до викладеного вище, профорієнтаційна технологія має базуватися на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, якій складають форми, методи і прийоми, що відповідають таким вимогам як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення дитині необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів навчання і поведінки. Таким чином, профорієнтаційна технологія має спиратися на принципи: принцип гуманізації, принцип неперервності, принцип інтеграції, принцип системності, наступності і послідовності, принцип урізноманітнення форм і методів профорієнтаційної діяльності, принцип емоційної насиченості процесу професійного самовизначення, діяльнісний характер профорієнтації.

Підсумуємо, що професійне самовизначення здобувачів освіти надзвичайно складний, динамічний процес, якій триває весь період навчання учнів у закладах загальної середньої освіти. Зважаючи на те, що в умовах війни держава має економити свій ресурс, а особистість – професійний потенціал, на нашу думку надзвичайно гостро постає проблема ефективного професійного самовизначення здобувачів освіти. Зазначене доводить важливість упровадження у освітній процес цілеспрямованої, доступної, науково-

обґрунтованої системи професійної орієнтації з осучасненим змістом, формами й методами.

Окремо підкреслимо, що в умовах воєнного і поствоєнного стану надзвичайно зростає роль трудового виховання і профорієнтації в загальноосвітніх закладах середньої освіти, які можуть повною мірою задовольнити нагальні потреби дітей і надати ціннісний зміст сьогоденню й майбутньому, адже, система трудового виховання і профорієнтації є доволі дієвим засобом, який дозволяє здійснювати освітню, психотерапевтичну й профорієнтаційну функції.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Експертний звіт за аналізом національної системи підтримки розвитку кар'єри. ETF (Ed.). Geneva, 2022. 42 с.
3. Професійна орієнтація: підручник [для студентів] / Єгорова Є. В. та ін.; за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

*В.В. Рагозіна, м. Київ,
Україна*

ВИВЧЕННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВ У ЦИФРОВИХ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ З ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Розглянуто питання вивчення потреб батьків у цифрових дидактичних матеріалах, які можуть використовуватися ними з освітньо-розвивальною метою та сприяти загальному і художньо-естетичному розвитку дитини в умовах сімейного виховання. Розкрито два дослідницьких блоки (аналітичний і опитувальний) та їх педагогічний інструментарій.

***Ключові слова:** цифрове освітнє середовище, цифрові дидактичні матеріали, діти раннього і дошкільного віку, констатувальний експеримент, інструментарій дослідження.*

Розгортання освітнього процесу у дошкільній ланці системи освіти в Україні у період 2021-2022 рр. в цифровому середовищі (далі – ЦС) стало реальністю часу. Причинами цього виступають фактори як політичного і соціального характеру, так і необхідність запровадження дошкільної освіти на якісно новому рівні, – попри всі об'єктивні обставини (COVID-19, війна в Україні 2022 р.).

Цифровізація освіти має ряд позитивних характеристик; так, зокрема, учасники освітнього процесу можуть відстежувати зміни у часовій реальності, оскільки будь-яка інформація, зміст навчання і його результати знаходяться у відкритому доступі – згідно принципів прозорості, відкритості й доступності.

Про актуальність проблеми цифровізації освіти засвідчують низка важливих документів[1; 2; 3], – їх аналізу і реалізації основних ідей і настанов для використання в освіті присвячені статті [4, 5]. Відповідно, за різних умов і форм навчання (дистанційна, змішана) та режимів (синхронний, асинхронний, онлайн) вихователі закладів дошкільної освіти мають можливість запроваджувати освітній процес, використовуючи потенціал ЦС: різноманітні платформи, онлайн-сервіси та їхній контент.

Водночас, на дитину здійснюють вплив не тільки вихователі, але й більшою мірою батьки. Як показує практика 2021-2022 рр. батьки достатньо часто вимушені перебирати на себе функції вихователів, – що стосуються організації і здійснення навчання вдома. Для цього їм потрібні дидактичні матеріали. Оскільки професійні та сімейно-побутові справи не залишають часового і енергетичного ресурсу на створення таких дидактичних матеріалів, тож батьки звертаються до готових матеріалів у ЦС і використовують їх на свій розсуд. Проблема актуалізувалась в останні роки і до сьогодні не здійснювалися дослідження, в яких би було проаналізовано такий контент, застосування його батьками з різними цілями (що теж потребують вивчення), та результати такого використання.

Тож зазначимо необхідність констатації потреб батьків у цифрових дидактичних матеріалах, що використовуються ними для вирішення завдань загального і зокрема, художньо-естетичного розвитку своїх дітей в умовах сімейного виховання. Наявність таких даних і їх аналіз потрібний перед розробкою науковцями цифрового навчально-методичного забезпечення освіти і розвитку дошкільників. Відповідно виконання цього завдання потребує розробки педагогічного інструментарію, що уможлиблює здійснення констатації. Опис інструментарію констатувального експерименту і організація

роботи з ним складає мету даної статті.

У межах науково-дослідної роботи «Цифрове середовище для забезпечення батьків дітей раннього і дошкільного віку дидактичними матеріалами» (2022-2024 рр.) на базі лабораторії дошкільної освіти і виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України заплановано проведення констатувального етапу дослідження, що має на меті з'ясувати стан проблеми забезпечення батьків дітей раннього і дошкільного віку цифровими дидактичними матеріалами. Програмою констатувального експерименту (далі – КЕ) передбачено два дослідницьких блоки. Стисло опишемо їх та розроблений діагностичний інструментарій.

1) Аналіз цифрового контенту, представленого на широкий загальний батьків дітей раннього і дошкільного віку у ЦС. Передбачено використання методів аналізу цифрових освітніх порталів, платформ, онлайн-сервісів та інших навчально-освітніх і навчально-ігрових матеріалів на предмет виявлення їх освітньо-розвивального потенціалу – у наданні батькам вихованців змістовного, інтерактивного, відповідного віку контенту для занять з дітьми.

Аналіз матеріалів здійснюватиметься на основі таких показників як: відповідність віковим особливостям дитини, відповідність змісту матеріалів вимогам до розвитку й освіти дітей, інтерактивність (чи передбачає контент активні дії дитини, стимулює до участі у різноманітній діяльності та ін.), відповідність ілюстративних матеріалів особливостям сприймання дитини, відповідність тематики матеріалів запитам і потребам дітей зазначеного віку.

2) Опитування батьків дітей раннього і дошкільного віку з використанням спеціально розроблених анкет з можливістю їх заповнення батьками у цифровому форматі. До уваги батьків пропонується три анкети.

Анкета № 1 має на меті з'ясувати рівень усвідомлення батьками необхідності безпеки їх дітей у ЦС і вміння її забезпечити. З цим питання анкети дозволять досліднику визначити яку кількість часу дорослі надають дитині для доступу до ЦС в межах тижня і дня, які види цифрової продукції

пропонують дитині для перегляду чи діяльності, а також наскільки якісно використовують потенціал ЦС (чи спілкуються з дитиною щодо побаченого і почутого нею у ЦС), чи проводять час із дитиною у ЦС (переглядають, читають, виконують завдання тощо).

Анкета № 2 покликана визначити рівень опанування батьками ЦС і його використання з метою розвитку і освіти своїх дітей. Нас цікавило чи використовують батьки матеріали дитсадка-онлайн (розробленого для батьків і дітей за сприяння Міністерства освіти і науки України), чим ці матеріали їм подобаються; якщо ж не використовують, то важливо довідатися з яких причин: технічного характеру (недоступність інтернет, відсутність гаджетів та ін.), браку часу, або ж це свідомий вибір батьків (уникнення ЦС з міркувань безпеки дитини).

Анкета № 3 передбачає з'ясувати яким видам мистецької діяльності дітей батьки надають перевагу, які онлайн-сервіси використовують для цього та яких цифрових дидактичних матеріалів потребують (ігри, завдання, вправи, розмальовки, ілюстративний матеріал, завдання з художньо-творчої діяльності, мультфільми, книги (вірші) та ін. Нас цікавив запит батьків на педагогічний супровід їх впливів на дитину вдома, що може здійснюватися через форми зворотного зв'язку; найбільш прийнятні для них батьки мають зазначити (телефонні або відео-консультації; план активностей на тиждень/місяць; завдання для дитини з інструктажем для батьків; відео-майстер-класи; статті-методички; презентування успішного досвіду у соціальних групах, веб-сайті тощо).

Щоб розтлумачити батькам процедуру заповнення анкет у цифровому форматі, нами записано відео-інструктаж. Орієнтовний період проведення КЕ – листопад 2022 року. База КЕ – експериментальні майданчики лабораторії.

Застосування комплексного підходу у дослідженні стану забезпечення батьків дітей раннього і дошкільного віку цифровими дидактичними матеріалами із використанням методів аналізу і узагальнення цифрового освітньо-розвивального і освітньо-ігрового контенту, опитування батьків

шляхом запропонованих анкет у цифровому форматі дозволяє виявити наявну ситуацію, дослідити її і зробити висновки щодо пропозиції цифрових дидактичних матеріалів і попиту батьків щодо них. Аналіз цих матеріалів на предмет відповідності їх змісту віковим особливостям дітей раннього і дошкільного віку та освітнім вимогам до них (за розробленими показниками), що є одним із завдань КЕ, дозволить сформулювати вимоги до таких матеріалів та розробити сучасні й інноваційні цифрові матеріали для апробації батьками на етапі формування етапу дослідження. Це складає перспективу подальших дій у тематиці науково-дослідної роботи.

Література

1. Концепція виховання дітей та молоді у цифровому просторі. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsifrovomu-prostori.pdf>

2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuyedo-gromadskogo-obgovorennya>

3. Національна стратегія з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1w1nrWgnP0Miwb_-SxMU1TPNgZdn-rAFU/view

4. Рагозіна В. В. До проблеми методичного забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в процесі їх художньо-естетичного розвитку. *Інноваційні технології в дошкільній освіті – 2022: збірник наукових статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав, 14 – 15 квітня 2022 р.)* / за заг. ред. Л. О. Калмикової. Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2022. 142 с. (Електронний збірник). С. 142-146. URL: <https://preschool-conference.com/index.php/conference/article/view/124/92>

5. Рагозіна В. В. Реалізація якісної освіти дітей раннього та дошкільного віку в сучасному цифровому освітньому середовищі: огляд законодавчої бази. *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Рівне, 28 квітня 2022 р. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2022. С. 93-94.

*О.Д. Рейпольська, м. Київ,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті презентовано шляхи забезпечення доступності та якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану: цифрове освітнє середовище, орієнтир на здобувачів дошкільної освіти, фахова діяльність педагогічних працівників закладу освіти, управлінські процеси.

Ключові слова: *якість дошкільної освіти, цифрове освітнє-виховне середовище, здобувачі дошкільної освіти, педагогічні працівники закладу дошкільної освіти.*

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України спричинила значні збитки соціально-економічному устрою України. Страшних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких досить багато закладів освіти. Так, за оновленими оперативними даними, станом на 10 жовтня 2022 року зазнали пошкоджень 920 ЗДО. зокрема 85 закладів зруйновано, 835 пошкоджено. На жаль, ця цифра постійно зростає. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн. українських дітей. Частина закладів опинилася на тимчасово окупованих територіях Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської й Херсонської областей. Саме тому, робота ЗДО в умовах воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації та з урахуванням заходів і завдань, визначених військово- цивільною адміністрацією й засновником.

Проблемі підвищення якості освітнього процесу на державному та регіональному рівнях присвячені дослідження таких учених як В. Бегей, Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверева, Ю. Конаржевський, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, А. Субетто, Т. Шамовата ін. Дослідники погоджуються, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Реформування системи дошкільної освіти відповідно орієнтирів Концепції освіти дітей раннього і дошкільного віку передбачає запровадження сучасного освітньо-виховного середовища, що має відповідати сучасним тенденціям цифрового розвитку з метою успішної реалізації кожним здобувачем освіти свого потенціалу [2]. Потреба у цифровому освітньо-виховному середовищі загострюється унаслідок катаклізмів всеукраїнського і світового масштабів (війна в Україні 2022 р.), що зумовлює розробку нових підходів до організації і технологій реалізації якісної освіти дітей раннього і дошкільного віку за швидко змінюваних умов в глобалізованому суспільстві.

Проте, зараз ми живемо в нових реаліях – Україна перебуває в умовах запровадження воєнного стану, саме тому потребують розв’язання питання організації освітнього процесу з дітьми засобами цифрових технологій, які разом з батьками вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій і стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах, не мають можливості відвідувати заклади дошкільної освіти. Саме це актуалізує проблему теоретичного обґрунтування закономірностей та принципів освіти і виховання дітей в ранньому і дошкільному віці з використанням потенціалу цифрового освітньо-виховного середовища закладу дошкільної освіти, розробки і ефективного застосування відповідного науково-методичного забезпечення (зокрема, й цифрових ресурсів) з метою підвищення якості освітнього процесу у єдності зусиль і в партнерській взаємодії дітей, педагогів і батьків.

Шляхами забезпечення доступності та якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану вбачаємо:

1) Цифрове освітнє середовище. Зазначимо, що дитина від самого народження зростає в соціальному середовищі, що створює умови для її розвитку, освіти і виховання. Оточуючий дитину соціальний простір з його макро- і мікросередовищами складають зону її безпосередньої активності, найближчого розвитку та діяльності, завдяки чому дитина включається в культурні зв’язки суспільства. Саме у соціальному середовищі дитина пізнає природний, предметно-речовий світ, вибудовує комунікацію з людьми, присвоює суспільно-культурні цінності. Частиною соціокультурного простору є освітнє середовище, з складовими і елементами, навчальним матеріалом якого взаємодіють суб’єкти освітнього процесу – діти, педагоги і батьки.

Цифровий простір володіє потужним освітньо-виховним потенціалом, що відповідає потребам і запитам сучасної дитини у яскравих зовнішніх враженнях, спілкуванні й грі та дозволяє швидко накопичувати аудіовізуальну інформацію у необмеженому обсязі і долучатися до пізнання культурного різноманіття світу – це сприяє пришвидшенню соціального розвитку дитини-

дошкільника. З огляду на це слід вбачати у цифровій формі соціалізації дитини користь і використовувати дану перспективу у освіті і вихованні дитини – з метою розкриття її здібностей. Створення єдиного цифрового освітньо-виховного середовища ЗДО слугуватиме об'єднанню суб'єктів освітньої діяльності у забезпеченні єдиного простору для комунікації та обміну інформацією, розміщення необхідного якісного цифрового освітнього контенту та легкого доступу до навчального матеріалу для забезпечення здобуття освіти дітьми зазначеного віку, їх розвитку і вихованню.

2) *Орієнтир на здобувачів дошкільної освіти* – забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку, набуття ними життєвого соціального досвіду. Нагадаємо, орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт [1]. Всі заклади дошкільної освіти (як державної так й приватної форми власності) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом. З огляду на те, що зміст Базового компонента дошкільної освіти орієнтований на оцінку остаточного результату дошкільної освіти – відстеження динаміки особистісних досягнень старших дошкільників – є невідкладна потреба в розробленні нормативно-правових і науково-методичних засад моніторингу якості роботи груп раннього та дошкільного віку (молодший і середній дошкільний вік).

3) *Фахова діяльність педагогічних працівників закладу освіти*. Нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного з цінностями гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Це передбачає не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів, їхньої особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмільість створювати відповідне освітнє середовище, будувати взаємини з вихованцями на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, конкретної ситуації буття.

Відповідно посилюється необхідність запровадження науково-

методичного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти щодо роботи з дітьми раннього і дошкільного віку з використанням цифрових ресурсів, а також з батьками дітей у напрямі їх відповідного контролю, попередження і захисту від небажаної для дитини цифрової інформації, вибудовуванні стратегії розвитку і виховання дитини з використанням можливостей цифрового середовища, вибору його контенту за принципами доцільності, розвитку, інтегрованості – на користь дитини. Важливим є просвітницька і педагогічна робота педагогів з батьками з метою підвищення рівня їх компетентності, зокрема у доборі й використанні електронних дидактичних матеріалів в умовах родинного виховання.

Відповідно перспективними напрямками у забезпеченні освіти, розвитку і виховання дітей засобами цифрового освітньо-виховного середовища є колаборація педагогів і батьків дітей раннього і дошкільного віку – з усвідомленням їх обоюдної відповідальності за захист і здоров'я дітей у цифровому просторі, безпечне занурення дітей у цифровий простір, надання їм основ цифрової грамотності.

4) Управлінські процеси. Заклади дошкільної освіти зацікавлені у співпраці з громадськими організаціями, науковими установами згідно з політикою прозорості та інформаційної відкритості, які зможуть надати допомогу у відновленні й організації освітнього процесу в ЗДО, у т. ч. для дітей із числа ВПО та з ООП, із урахуванням фактора місця їх знаходження та спроможності закладу щодо надання освітніх послуг в умовах дії воєнного стану; створенні безпечного освітнього середовища в ЗДО для всіх учасників освітнього процесу (облаштування укриттів). Спільними зусиллями можна здійснити відбудову зруйнованих і ремонт пошкоджених ЗДО.

Таким чином, забезпечення якості дошкільної освіти – важливий чинник розвитку української освіти в цілому, який дозволить реалізувати її нові цінності, забезпечить гуманістичну спрямованість, створює передумови для розгортання творчих можливостей педагогічного колективу закладу дошкільної освіти. Дослідження триває, у подальших публікаціях буде висвітлено

методичні засади створення системи забезпечення якості освіти в ЗДО.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Т. О. Піроженко. 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОП ФЕронець В.Б.», 2020. 44 с.

*І.П. Рогальська-Яблонська, м. Николаїв,
Україна*

СУЧАСНА УЧНІВСЬКА МОЛОДЬ ТА ЇЇ ЦИФРОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ

У статті розглядається проблема цифрової соціалізації учнівської молоді, що виникає у зв'язку з прискореним розвитком цифровізації економіки, суспільного життя та освіти, оскільки в умовах цифрової трансформації виникає необхідність по-іншому соціалізуватися та вибудовувати стосунки в системі «людина-людина». Основну увагу приділено особливостям соціальної ситуації розвитку особистості в умовах цифрового середовища.

***Ключові слова:** соціалізація, цифрове покоління, цифрова соціалізація, цифрове середовище, цифрова трансформація, соціальна ситуація розвитку.*

Освіта як важливий чинник соціалізації учнівської молоді орієнтована насамперед на розвиток особистості, під яким у психологічній науці розуміють «складний і тривалий процес формування особистості як набування індивідом соціальної якості в спілкуванні і спільній діяльності з іншими людьми» [2, с. 305]. Розвиток, основні ознаки якого описали Л. Божович, Г. Балл, І. Бех, Х. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Максименко та ін., характеризується насамперед якісними змінами, виникненням новоутворень, нових механізмів, нових процесів, нових структур, нової соціальної ситуації розвитку.

У класичних та сучасних наукових працях психологів акцентовано, що соціальна ситуація розвитку, за визначенням Л. Виготського, є важливою істотною характеристикою кожного вікового етапу онтогенезу особистості та її соціального становлення. Саме вона визначає той спосіб життя, напрям, зміст і характер вікового розвитку особистості, очікування та вимоги соціуму до неї, її місце в системі соціальних стосунків.

Входження України в ЄС, швидке розповсюдження інформаційних технологій, цифровізація суспільства та середовища життєдіяльності призвели

до зміни соціальної ситуації розвитку сучасної учнівської молоді, підвищення вимог до суб'єктів соціалізації щодо формування інших моделей соціальної поведінки, здобуття особою цифрової освіти з використанням інформаційних ресурсів, діджиталізації процесів спілкування, дозвілля, навчання тощо. Це зумовило актуалізацію переосмислення й перегляду звичних настанов у соціалізації учнівської молоді. Традиційні форми оволодіння знаннями, набуття досвіду та засвоєння норм поведінки замінюються цифровою соціалізацією, що конкурує з традиційними інституціями соціалізації – родиною та закладом освіти. Цифрова соціалізація все більше розглядаються вченими як окреме явище, і як поняття починає входити в обіг у міжнародній фаховій спільноті, однак цей процес все ще не є достатньо дослідженим. Подальшого вивчення потребують як теоретичні аспекти проблеми, так і практичні елементи, пов'язані з впливом цифрового середовища на життєдіяльність учнівської молоді, зокрема дослідження ефективності такої діяльності та її результатів, а також пов'язаних з нею ризиків.

Зауважимо, що цифрова соціалізація не є абсолютно новим явищем, протягом останніх років воно активно досліджується психологами, соціологами, педагогами та ін. Так, у 2017 р. опублікована доповідь UNICEF щодо впливу цифрових технологій на психічне благополуччя, соціальні відносини та фізичну активність дітей. Результати численних досліджень, здійснених зарубіжними науковцями, доводять, що найбільш переконливою є U-подібна залежність між цими параметрами: надмірне використання негативно впливає на психологічне благополуччя, в той час як помірна присутність ІТ має позитивний ефект (в обох випадках вплив є незначним) [1, с. 93]. Погоджуємося з В. Бочелюком, який доходить висновку, що «саме по собі інформаційне цифрове середовище не може розглядатись як детермінанта розвитку психіки. Це засіб, знаряддя, інструмент, який має функціональні можливості для залучення людини до широкого кола діяльностей у певних соціокультурних умовах. Характер експлуатації цього засобу визначає психологічні наслідки. Якщо перебування з гаджетом відіймає час від

спілкування, фізичної активності, виконання домашніх завдань та інших атрибутів дитинства, воно позначається негативно. З іншого боку, якщо дитина помірно користується потенціалом пізнавальних передач та іншого корисного контенту, вона має переваги у когнітивному розвитку» [1, с. 93].

Сучасні вчені наголошують на «виникненні нового соціального та культурно-історичного феномену – цифрового дитинства як особливого історичного типу дитинства» [4, с. 72], у зв'язку з чим виникає «необхідність використання основних принципів методології оцінки соціальної ситуації розвитку та вивчення фундаментальних законів розвитку з урахуванням інфокомунікаційної координати» [4, с. 74]. Серед особливостей, що відрізняють представників цифрового покоління, найчастіше називають розсіяну увагу та труднощі довгого зосередження на певній діяльності; прагнення швидкого результату; фрагментарність мислення та обмеженість знань про світ; труднощі формування фізичної та соціальної ідентичності; емоційну пригніченість, недостатню соціальну компетентність, нездатність вирішувати конфлікти; затягнутий процес самовизначення; інтровертованість та «дитячий егоцентризм», акцент на зовнішньому успіху [3].

Дослідження, проведені сучасними вченими, дозволили дійти висновку про особливості соціальної ситуації розвитку особистості в умовах цифрового середовища, а саме: масове оволодіння сучасними персоналізованими мобільними електронними пристроями; збільшення тривалості перебування в онлайн контентах з негативним впливом на особистість; активне, самостійне і стихійне оволодіння і використання підлітками усіх доступних онлайн-ресурсів як джерела розвивального, навчального та дозвілєвого контенту; закріплення за соціальними мережами статусу найважливіших для підлітків платформ для самопрезентації, експериментування з ідентичністю і самореалізацією; значне розширення кола соціального капіталу підлітків за рахунок онлайн-контактів, зокрема зв'язків за рахунок «незнайомих друзів» з відсутнім досвідом реального спілкування; виклики широкого кола нових ризиків онлайн-середовища:

контентні, комунікаційні, споживацькі, а також ризики Інтернет-залежності; істотна різниця в просторово-часовій конфігурації користування Інтернетом у підлітків та їхніх батьків, девальвація універсальності особистості дорослого і його ролі у дитячо-батьківських взаєминах; недостатня цифрова компетентність дітей і батьків не дозволяє останнім визначати ефективність і безпечність використання цифрових технологій; невідповідність системи освіти змінам цифрового суспільства, незважаючи на готовність педагогів молодого і середнього віку до модернізації освітнього процесу [4].

В умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій в присутності мобільних пристроїв суттєво знижується кількість часу, відведеного на спілкування молоді з друзями та родиною, крім того – відмічається *деградація якості спілкування* [5], що радикально змінює її сутність та характер. Також важливою є проблема відпочинку та проведення дозвілля: сучасна молодь майже не нудьгує, оскільки перерви між різними видами діяльності заповнює взаємодія зі смартфоном. У свою чергу це віддаляє їх від реальності, звужує досвід неструктурованого вільного спостереження за довкіллям, соціумом, відключення від соціальних мереж та Інтернету на певний час сприймається молодим поколінням як справжнє випробування та виклик. Отже, завдяки діджиталізації виникли нові соціально-культурні умови, в яких розгортається формування особистості учнівської молоді та її соціальний розвиток як в особистісному, так і в соціальному аспектах.

В умовах сьогодення цифрове середовище є середовищем соціалізації, соціально-комунікативним простором, в якому відбувається самоідентифікація та самоздійснення учнівської молоді. Водночас, наукова спільнота та фахівці наголошують, що розвиток цифрових компетенцій в нашій країні розвивається фрагментарно, здійснюється хаотично та відірвано від академічної (формальної) освіти в усіх її сегментах. Тому процес соціалізації учнівської молоді в період діджиталізації потребує цілісного системного дослідження, яке передбачає виявлення теоретичних засад цифрової соціалізації сучасної молоді, типологізацію та систематизацію конкретних чинників та складових цифрового

середовища, що мають потенційний вплив на соціалізацію особистості та її соціальний розвиток, аналіз переваг та недоліків їх впливу на особистість, потенційних можливостей, ризиків та загроз на індивідуальному, інституційному та національному рівнях, що і становитиме перспективи подальших наукових пошуків.

Література

1. Бочелюк В. Діджиталізація як фактор формування когнітивної сфери. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2021. Вип. 62. С. 81-107.
2. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
3. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. № 1. 2018. С. 82-88.
4. Солдатова Г.У. Цифровая социализация в культурноисторической парадигме: изменяющийся ребенок в изменяющемся мире. *Социальная психология и общество*. № 9(3). 2018. С. 71-80.
5. Sobaihy M. Mobile Technology Effects on Human Affairs. *International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS)*. № 1(5). 2017. P. 110-125.

*Л. Платтс, м. Стокгольм,
Швеція
Л.М. Сокол, м Київ,
Україна*

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ШВЕДСЬКИЙ ДОСВІД

В статті розглянутий досвід та особливості використання гібридних технологій навчання у Європейських країнах, зокрема Швеції.

Ключові слова: *гібридне, змішане навчання, освітній процес.*

У зв'язку з реаліями війни та обумовленої нею необхідністю проводити навчальний процес в Україні онлайн або в змішаному форматі, доцільним буде розглянути досвід використання гібридних технологій навчання у країнах Європи.

Необхідно відмітити той факт, що цифрова трансформація як інтеграція цифрових технологій у всі сфери діяльності, удосконалення поточних і створення нових операційних процесів і забезпечення більшої цінності продукту (послуги) для клієнтів, являє собою культурний зсув до більш гнучких та більш інтелектуальних способів функціонування організацій, що базуються на таких технологіях, як передова аналітика та штучний інтелект

(ШІ) [5].

Згідно зі статистичними даними 2021 року, наданими міжнародною базою даних STATISTA (<https://www.statista.com/>), Швеція знаходиться на третьому місці в світі по рівню цифрової конкурентоспроможності (рис. 1).

Рейтинг цифрової конкурентоспроможності на рівні країни в усьому світі станом на 2021 рік

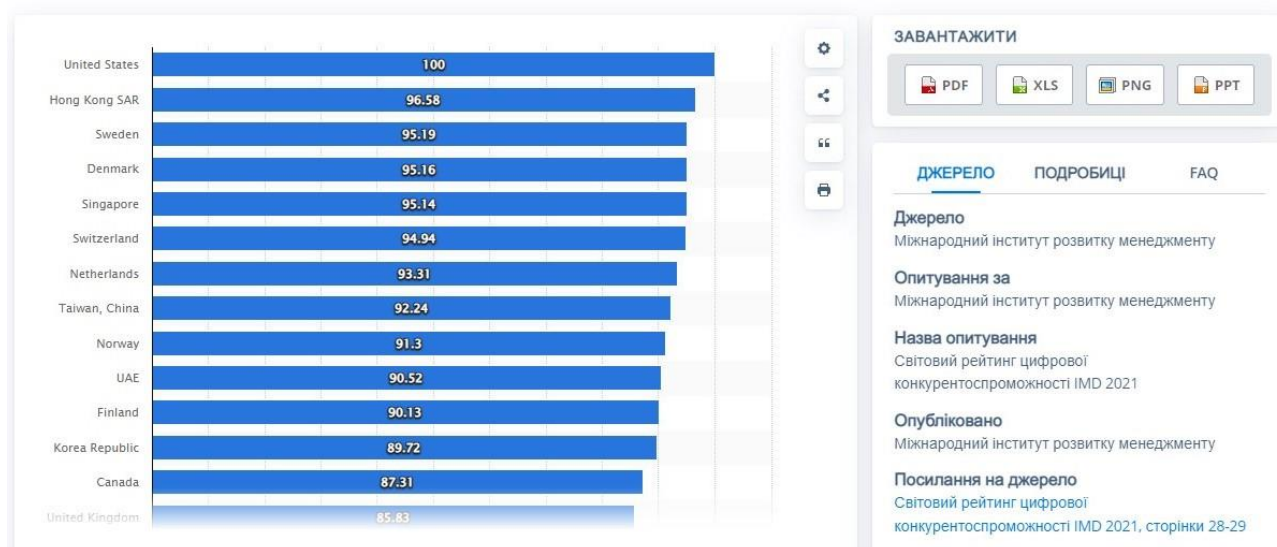

Рис. 1. Рейтинг цифрової конкурентоспроможності країн у 2021 році

Стратегічним напрямком державної політики Швеції є досягнення основної мети, а саме, щоб ця країна була найкращою у світі у використанні можливостей цифровізації. Цифрово компетентні та впевнені люди, на думку державних діячів Швеції, мають можливість стимулювати інновації, у яких цілеспрямоване управління та інфраструктура є важливими передумовами. (<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/digitaliseringsstrategin/>).

Для досягнення загальної мети стратегія містить п'ять підцілей щодо цифрової компетентності, цифрової безпеки, цифрових інновацій, цифрового управління та цифрової інфраструктури. Підцілі пояснюють, як цифровізація може сприяти позитивному соціальному розвитку. При цьому підкреслюючи той факт, що цифрова компетентність є лише інструментом для розвитку особистості.

Хоча за даними статистичних джерел (рис. 2) пріоритети застосування ІТ-технологій суттєво вирости у цілому світі протягом останніх двох років, для сфери освіти їх використання має деякі особливості.

Технології та телекомунікації > ІТ-послуги

ПРЕМІУМ +

Пріоритети ІТ-технологічних ініціатив у компаніях у всьому світі з 2020 по 2022 рік

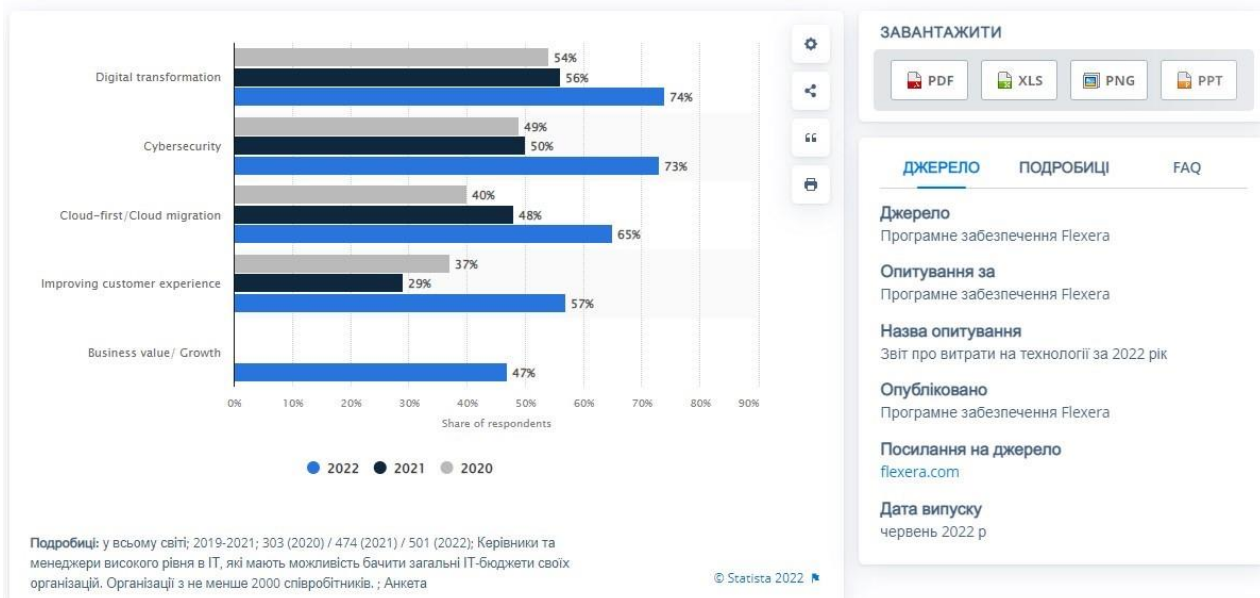

Рис. 2. Пріоритети ІТ-технологічних ініціатив у компаніях світу

З початком світової пандемії COVID-19 застосування цифрових технологій у навчанні значно зросло. Проте при оцінці позитивних та негативних наслідків, які нам вже відомі, а саме: збереження часу, доступність з будь-якого місця перебування тощо – з одного боку, та втратою контролю за процесом засвоєння знань, формалізації освіти – з іншого, існує ще економічний фактор, на який звертають увагу західні дослідники. Прогнозуючи майбутнє, вони задаються питанням, що відбудеться, якщо (коли-небудь) онлайн-альтернативи стануть для студентів настільки дешевшими, що вони не захочуть навчатися в традиційному університеті? Чи не призведе це до залишення на освітньому ринку лише основних гігантів та лідерів рейтингу навчальних закладів? Чи будуть студенти в короткостроковій перспективі платити за навчання, якщо заняття проводитимуться через Zoom, а не в

кампусі? Так, нам відомо, що з 20 травня Кембриджський університет оголосив, що всі його лекції у 2020/2021 навчальному році будуть проводитися онлайн, крім занять в невеликих групах, які були доступними в приміщенні університету [4].

Для подальшого аналізу новітніх освітніх ІТ-технологій звернемо увагу на різницю між змішаною та гібридною моделлю навчання. Так, на думку директора з питань освіти EIT Digital Роберто Прієто, в гібридній моделі учасники можуть вибрати фізичне відвідування занять частково або повністю, або стежити за учасникам на екрані з будь-якого місця також частково або повністю. «Гібридна модель – це поєднання очного та онлайн-навчання, що поєднує традиційні стилі викладання та навчання з онлайн-навчанням. Гібридне навчання прагне знайти баланс, який забезпечує найкращий досвід для потреб студентів за допомогою будь-якої можливої методики навчання».

З іншого боку, змішане навчання – це модель, розділена на онлайн-класи та реальні класи у співвідношенні 1 до 1. Змішаний курс повністю онлайн і повністю фізичний. «У змішаній моделі особиста взаємодія є ключовою частиною освіти, яку неможливо надати онлайн або за допомогою інших цифрових засобів». Зазвичай у змішаному навчанні інструкції надаються онлайн, щоб доповнити та оновити очні заняття. На відміну від гібридного навчання, змішане навчання не шкодить унікальним аспектам особистої взаємодії. У своїй презентації під назвою «Підвищення кваліфікації та перекваліфікація професіоналів: змішана та гібридна освіта» Прієто закликає до змішаної або гібридної професійної освіти, щоб зберегти інтерактивність. На його думку класне середовище залишається важливим у професійній освіті та за її межами [3].

Вдаючись до аналізу перспектив застосування ІТ-технологій, дослідники Martin Carlsson-Wall, Pär Mårtensson, приходять до висновку, що атмосфера в класі, інтерактивна динаміка та спілкування в кампусі виступають критично важливими аспектами, які відсутні в онлайн-освіті, й відсутність яких сильно погіршує загальний процес навчання [4].

Виграш у чемпіонському змаганні в освітньому процесі з метою стати глобальним брендом залежить як від фізичної присутності студентів, так і від комерційної могутності цифрових технологій. На думку дослідників, кожного дня, коли студенти Стокгольмської школи економіки (SSE) приходять у неокласичну головну будівлю у центрі Стокгольма, вони можуть побачити, почути, понюхати, спробувати й відчутти, що таке ця школа. Цей аспект навчання, який цифровізація не може запропонувати (принаймні, поки що). Однак, дослідники вважають, що при ретельному доповненні цифрових елементів, SSE може покращити реалізацію освітніх програм і, таким чином, покращити виконання освітньої місії.

Дослідники також звертають увагу на те, що у рамках бізнес-освіти зростання глобальних брендів уже давно стало тенденцією, на яку треба зважати. Досягається вона також і шляхом фізичного перебування особистості у певному просторі через те, що фізичні будівлі також відіграють тут важливу роль. Так, коли ви входите в кампус Гарвардської школи бізнесу (HBS), ви можете відчутти подих історії та спадщину того, що ви є частиною навчального закладу світового класу. Незважаючи на те, що ретельно опрацьована ідентичність «бізнес-школи для керівників» сильно відрізняється від інших закладів освіти, наявність фізичних будівель, що демонструють певну ідентичність, є важливою. Тому, на думку авторів, гібридна освітня основа буде залишатися провідною найближчим часом, так як вона дозволяє мобілізувати всі почуття.

Імовірно, що бізнес-школи розроблятимуть гібридні рішення. Освітні гібриди – поєднання технічних, організаційних та ідентифікаційних гібридів. Можна припустити, що через десять років Массачусетський технологічний інститут прийме в кампус не 1000 першокурсників, а привітає 10000 осіб. Це означає, що топ-20 університетів світу стануть ще сильнішими. Це також означає, що в університетах з рейтингом від 20-го по 50-й теж буде все гаразд. Але заклади, що мають рейтинг від 50 до 1000, будуть вимушені йти із освітнього бізнесу або ставати тінню самих себе. Не можна сказати, що освіта

буде винайдена заново, але вона буде кардинально іншою. Попри те, що цифрова освіта існує вже багато років, COVID-19 змусив як студентів, так і викладачів навчитися використовувати цифровий формат у більш витончений спосіб і в найближчій перспективі, ми можемо зіткнутися зі зростаючим домінуванням кількох світових брендів [2; 4].

Дана стаття не має можливості окреслити всі виклики, пов'язані з застосуванням іт-технологій у освітньому середовищі, тому на їх подальше дослідження буде звернута наша увага у майбутньому.

Література

1. Uppföljande undersökning om gymnasieelevers upplevelse av distansundervisning VT2020. URL: https://sverigeselevkarer.se/media/1927/sek_rapport_uoppfo-ljande-undersokning-distansundervisning_2020.pdf

2. Pisa-undersökningen 2018– arbetet med att säkerställa ett tillförlitligt elevdeltagande URL: https://www.riksrevisionen.se/download/18.4cb651881790d82c1eb2111a/1619525207429/RiR%202021_12%20Anpassad.pdf

3. What is the difference between hybrid and blended learning? URL: <https://www.eitdigital.eu/newsroom/news/2021/what-is-hybrid-and-blended-learning/>

4. Martin Carlsson-Wall Pär Mårtensson. Educational hybrids the future of education This is a preprint from the book “Sweden Through the Crisis”, to be published in the fall by SIR, Stockholm School of Economics Institute for Research. URL: <https://www.hhs.se/en/research/sweden-through-the-crisis/educational-hybrids/>

5. Міжнародна статистична база/ URL: https://www.statista.com/topics/6778/digital-transformation/#dossierContents_outerWrapper

*Т.В. Тарасова, м. Київ,
Україна*

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗЗСО ЯК СКЛАДОВОЇ ЇХНЬОГО ПРОФЕСІАНАЛІЗМУ

Висвітлено актуальність і особливості формування гендерної компетентності педагогів ЗЗСО як обов'язкової компоненти їх професійного розвитку і самовдосконалення. Розкрито структурні компоненти, умови, зміст, форми і методи формування гендерної компетентності педагогів.

Ключові слова: *гендерна компетентність, педагоги ЗЗСО, умови, зміст, форми і методи формування гендерної компетентності.*

Сучасне глобалізоване суспільство вимагає від педагогів набуття якісно нових знань, умінь, навичок, що передбачається реформуванням змісту освіти, покращенням діяльності різних суспільних інститутів. Актуальність розгляду компетентності як трансформації знань, умінь і навичок з її формування і цілі

освітньо-виховного процесу підкреслюється сучасним соціальним фоном: занепад духовно-моральних і сімейних цінностей, зростання кількості розлучень, відсутність умов для забезпечення розподілу влади, прав та обов'язків між чоловіком, жінкою, батьками та дітьми; гендерні відмінності у вихованні дітей; безробіття, існування, так званої, «скляної стелі», «липкої підлоги», що ускладнюють професійну самореалізацію жінок; «скляного ескалатора», «скляного підвалу» (М. Кімел) для чоловіків, що виконують найнебезпечнішу роботу; відкрита і прихована дискримінація у сфері освіти, науки, культури; «візуально і вербально забруднений культурно-інформаційний простір» (П. Віріліо) з гендерними стереотипами, упередженнями, що створюють труднощі у соціалізації та ресоціалізації особистості і породжують комплекси та психологічні проблеми; культивування сили, агресії, краси, багатства як найвищих життєвих цілей особистості, насильство у всіх його проявах, наслідки військових дій.

Закон України «Про освіту», розроблений на основі Концепції «Нова українська школа» проголосив курс на впровадження компетентнісного підходу до освіти. Словник-довідник визначає компетентність як психосоціальну якість, яка означає силу та впевненість, джерелом яких виступає відчуття власної успішності та корисності, ефективна взаємодія з оточенням [5, с. 97]. На відміну від європейських учених, вітчизняні науковці (М. Аузіна, А. Возна, О. Михайлов, І. Ящук) включають у компетентність соціальну зрілість та соціальну активність особистості (тобто зовнішній, поведінковий компонент).

Поділяємо висновки Н. Павлика, зроблені ним на основі аналізу визначень «компетентності»:

1. Від загальної суми знань, умінь та навичок компетентність відрізняється наявністю в своїй структурі переконань, емоційних ставлень, ставлень до середовища, ситуації і себе.

2. На відміну від світогляду чи освіченості, компетентності як надбанню людини обов'язково притаманні: а) активність, діяльність, динамічність (компетентність не є і не може бути статичною величиною, вона формується і

проявляється лише в діяльності); б) ефективність, результативність, успішність (компетентність оцінюється і розглядається з позицій кінцевого результату). Формується компетентність на основі оволодіння індивідуальним соціальним досвідом.

3. Обов'язкову внутрішню структуру компетентності складають: знання, уміння, пізнавальні та практичні навички, відношення (або ставлення), емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка [1].

Досягнення гендерного паритету у всіх сферах українського суспільного буття є європейським стандартом, який визначає напрями розвитку людства і слугує запорукою розбудови держави на засадах демократії. Тому розуміння необхідності формування гендерної компетентності є обов'язковою для педагога з точки зору професійного розвитку і самовдосконалення, самостійного прийняття важливих рішень, набуття ж учнем такої компетенції – основа успішної взаємодії з сучасним суспільством.

Науковці неоднозначні у трактуванні терміну «гендерні компетентності», але однакові в розумінні її як важливої складової професіоналізму педагога. Її розуміють як «здатність чоловіків і жінок помічати ситуації гендерної нерівності в навколишньому житті; протистояти сексистським, дискримінаційним діям і впливам; самим не створювати ситуації гендерної нерівності [4, с. 56], «інтегровану сукупність цінностей, настанов, знань, умінь, навичок щодо гендерної складової сфери прав людини, що набута у процесі навчання, та дає змогу ефективно впроваджувати принцип рівних прав і можливостей різних статей в усіх сферах життєдіяльності суспільства» [3, с. 229]. Аналіз наукової літератури з проблеми, аналіз методики «Незакінчених речень», бліц-опитування в ході занять програми з формування гендерної компетентності педагогів експериментальних закладів освіти зумовила визначення терміну як *«здатності особистості педагога до постійного професійного самовдосконалення і впровадження інноваційної діяльності з протидії гендерної нерівності, дискримінації, стереотипів заради впливу гендерної педагогіки на якість освітнього процесу»*.

Рефлексія наукової думки зумовила розуміння цілісності поняття «гендерна компетентність», що визначається єдністю її структурних компонентів: *мотиваційно-ціннісного* (особистісне, змістотворне ставлення до гендерних знань, успішність у виконанні гендерних ролей; засіб саморозвитку через соціальні проекти, творчі, проблемні (методи Сократа і Жакото) завдання). *когнітивного* (гендерні знання, володіння процедурами його добування) і *операційно-технологічного* (здатність застосовувати компетенції у професійній діяльності при вирішенні проблем через ділові, рольові ігри, справи, диспути) [6].

Безумовно, фундаментом гендерної компетенції виступає тріада: знання, уміння і навички, що допомагають педагогу усвідомлювати власну гендерну ідентичність і є важливим напрямом формування нових поглядів на статус жінки і чоловіка в суспільстві, критичного аналізу своєї професійної діяльності як представника певного гендера, побудови сучасних моделей взаємодії усіх її членів суспільства.

Відповідно в ході експериментального дослідження приділялась увага формуванню компонентів структури «гендерна компетентність». До прикладу, когнітивного компоненту з проекцією на професійне самовдосконалення через впровадження різних форм діяльності: тренінгів («Конституція України про рівні права чоловіків та жінок»); круглого столу («Егалітарність і становище чоловіків в Україні»); семінару-практикуму («Гендерна нерівність – шлях до насильства», «Віртуальна самопрезентація як стратегія успішності та гендерної рівності»), STEM-конструктор («Права людини і гендерна дискримінація»), форум («Чи залежить успіх людини від її статі?»), які сприяли підвищенню гендерних знань. Нормативно-правове забезпечення базувалося на опрацюванні ряду документів, зокрема: Загальна декларація прав людини (ООН, 1948) визначила одним із головних факторів стабільності у світі рівні права чоловіків та жінок.

Конституції більш ніж ста країн світу як і України визнають положення гендерного паритету, особливо ідеї гендерної рівності виписані в Європейській

Конституції (Євросоюз, 2004). Одночасно метою Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2006 із змінами і доповненнями) є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, реалізація забезпечення рівних прав та можливостей згідно законів України та Конституції України, ліквідація дискримінації за ознакою статі. Державою імплементовано також ряд міжнародних документів щодо рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Декларація Тисячоліття (2000), документи Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань гендерної рівності (2000), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (2006) та інші включно із ратифікацією Верховною Радою України Стамбульської конвенції – міжнародної угоди Ради Європи щодо запобігання та протидії насильству, захисту його жертв, переслідування та покарання кривдників (2022).

Педагоги пізнали новації Закону «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»: забезпечення правового захисту громадян незалежно від місця перебування від усіх видів насильства стосовно жінок та чоловіків (хлопців та дівчат), проявів дискримінації за ознакою статі (сексизм, ейджизм, лукізм, стереотипізація, мачизм тощо); активізація міжнародної й вітчизняної співпраці з громадськими та правоохоронними структурами; впровадження стратегії з попередження та запобігання насильству: *підвищення обізнаності* шляхом проведення відповідних кампаній та впровадження програми рівноправності; *пропагування принципів у системі освіти* через громадські центри, спортивні заклади, навчально-виховну діяльність [2].

Таким чином, результати аналізу наукових джерел, проведеного експериментального дослідження дозволили визначити ряд умов формування гендерної компетентності педагогів ЗЗСО, серед яких:

- розуміння педагогами стратегічних можливостей гендерної педагогіки для поліпшення якості освітнього процесу;
- інтеграція гендерних та психолого-педагогічних знань у змісті

самоосвіти, самовдосконаленні сучасного педагога;

- формування у педагогів усвідомлення власної гендерної ролі, критичний аналіз індивідуального гендерного стилю поведінки та толерантний вплив на становлення гендерних уявлень і цінностей у вихованців;

- ознайомлення і впровадження інноваційних педагогічних технологій формування гендерної компетентності в навчально-виховній діяльності;

- підвищення рівня володіння необхідними у сучасному освітньому середовищі м'якими навичками («soft skills»): критичне мислення, креативність, інформатизаційність й автоматизація;

- активізація взаємодії «ЗЗСО - громадська організація» для розробки

- діяльності і створення відповідного освітнього середовища, безпечного та дружнього до дитини.

Література

1. Павлик Н. П. Компетентність як категорія теорії виховання. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4454/1/1Kompetent.pdf> (дата звернення 17.10.2022)

2. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення 5.10.2022)

3. Савків Т. В. Формування гендерної компетентності соціальних працівників як невід'ємної складової професійної підготовки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, 2019. Вип. 3. С. 227-231.

4. Словник гендерних термінів / уклад.: З. В. Шевченко. Черкаси: вид. Чабаненко Ю., 2016. 336 с.

5. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ, 2000. 260 с.

6. Стражнікова І. В. Особливості формування гендерної компетентності в освітньому процесі закладу вищої освіти. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/77-sorok-shosta-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/1017-zhittevi-strategiji-realizatsiji-obrazu-majbutnogo-sered-suchasnoji-molodi>

*С.В. Толочко, м. Київ,
Н.С. Бордюг, м. Житомир,
Україна*

ВОРКШОП ЯК МЕТОД ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті здійснено структурно-системний аналіз воркшопу як методу практико-орієнтованого навчання, зокрема під час формування екологічної компетентності

здобувачів освіти. Виокремлено основні завдання та поняття воркшопу, етапи організації та проведення, визначено методичні складники. Репрезентовано практику використання воркшопу в освітньому процесі з формування екологічної компетентності здобувачів освіти за навчальною програмою «Знаю. Вмію. Дію».

Ключові слова: екологічна компетентність здобувачів освіти, інноваційні види здійснення навчання, воркшоп.

Актуальність нетрадиційних методів навчання зростає у зв'язку з надлишком інформації та неможливістю її самостійного осмислення повною мірою. На сучасному етапі інноваційного розвитку традиційна підготовка фахівців, яка орієнтується на формування знань, навичок і умінь у предметній області, відстає від нових вимог. У процесі формування екологічної компетентності школярів нині все більшої значущості набуває визначення аксіологічних засад означеного [1], реалізація компетентнісного потенціалу формування екологічної компетентності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти [2] через осучаснення змісту, форм, методів і технологій [8].

Одним з інноваційних видів здійснення навчання здобувачів освіти на навчальних заняттях є воркшоп як метод практико-орієнтованого навчання.

Воркшоп – це інтенсивний освітній захід, під час якого учасники навчаються завдяки власній активності, тоді як теоретичні відомості відіграють незначну роль. Увага зосереджується на самостійному навчанні учасників, їхній активній взаємодії.

Виокремлено основні завдання воркшопу [5, с. 39]:

- використання в освітньому процесі інноваційних технологій;
- підвищення мотивації до навчання та ранньої професійної самовизначеності;
- зацікавленість процесом навчання та опанування новими знаннями, набуття практичних навичок;
- реалізація креативних ідей здобувачів освіти;
- створення нового наукового продукту та його практичне впровадження здобувачами освіти.

Воркшоп базується на таких поняттях, як-от: активність, самостійність,

експеримент, ризик, зміни, демократичне прийняття рішень, цілісність навчання, самовираження, внутрішні зміни, позитивна взаємодія.

Для воркшопів характерною є різноманітність, зокрема і щодо тривалості його проведення. Найвдалішою формою для освітнього процесу є мініворкшоп із тривалістю проведення дві академічні години, за результатами яких поставлена проблема, що є комплексною і складною, вирішується протягом декількох занять. Якісно організований воркшоп передбачає сукупність різноманітних методів, які активізують слухачів до взаємодії. Під час освітнього заходу навчання відбувається за рахунок отримання актуального досвіду в поєднанні з безпосередньою взаємодією учасників, що сприяє покращенню якості засвоєння нових знань у груповій взаємодії.

У процесі проведення воркшопів використовуються певні методи, такі як мозковий штурм, дискусія, ділові ігри, тренінги, освітні хаби [6] тощо.

В основі кожного воркшопу виокремлено три етапи:

- *перший – підготовчий:* знайомство з призначенням та отримання практичних навичок. Розробляється план дій, опрацьовуються літературні джерела за тематикою дослідження з використанням електронних ресурсів, зокрема й міжнародних;

- *другий – збору даних,* отриманих під час польових і лабораторних досліджень. Практична частина проводиться за можливості на об'єктах дослідження (складових навколишнього природного середовища), у лабораторіях наукових установ, підприємств, державних структур тощо;

- *третій – заключний* – для оброблення отриманих даних, що включає аналіз, узагальнення, оцінку досліджуваних об'єктів, моделювання та прогнозування змін у стані довкілля, розроблення практичних рекомендацій щодо збереження навколишнього природного середовища.

Під час практичної частини воркшопу здобувачі освіти розподіляються на групи, які досліджують певний об'єкт довкілля на визначеній території населеного пункту. Обов'язково зазначається результат, який здобувачі освіти мають отримати під час діяльності.

У процесі розроблення воркшопу виділено його *методичні складники* [3, с. 88-89]:

1) визначення тематики та тривалості проведення (теоретичної і практичної частини);

2) формування мети освітнього заходу, на основі якої ставляться завдання;

3) визначення об'єктів та суб'єктів воркшопу;

4) окремо для теоретичної та практичної частини визначається місце проведення: заклади освіти, державні та наукові установи, лабораторії, підприємства, а також місця проведення польових досліджень;

5) формування змістовного наповнення воркшопу, теоретичної і практичної частини, визначення методів, форм і засобів навчання;

б) формування індивідуальних завдань залежно від тематики воркшопу та регіональних екологічних проблем;

7) здійснення вибору технічних ресурсів для забезпечення освітнього заходу: комп'ютерне обладнання, лабораторне обладнання, засоби для відбору проб компонентів довкілля тощо;

8) запрошення експертів у сфері екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування, представників органів місцевого самоврядування і громадських екологічних організацій.

Під час організації навчально-пізнавальної діяльності за навчальною програмою «Знаю. Вмію. Дію» [4] з використанням воркшопу здобувачі освіти в реальних умовах розглядають екологічні проблеми громади, визначають власний внесок у забруднення довкілля, створюють комплексну мережу спостережень за станом довкілля, розробляють практичні рекомендації щодо зменшення впливу діяльності громади на довкілля, а також здійснюють інформаційно-просвітницьку роботу щодо формування в населення громади відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Як приклад доцільно навести зразки мініворкшопів «Мій екологічний слід», «Мережа спостережень за станом довкілля на території громади» та «Я

еколідер у громаді», репрезентованих у навчально-методичній праці Толочко С.В., Бордюг Н.С., Міронєць Л.П. Знаю. Вмію. Дію : навч.-метод. посіб. для формування екологічної компетентності школярів. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 121 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732064>

Так, авторами розроблена методика проведення мініворкшопів через *низку взаємопов'язаних компонентів, визначених алгоритмів*, а саме:

1. Кількість годин теоретичного і практичного навчання.
2. Мета, об'єкти, суб'єкти.
3. Місце проведення.
4. Інформаційно-теоретична частина.
5. Практична частина.
6. Індивідуальне завдання.
7. Технічні ресурси.
8. Запрошені експерти.
9. Результат воркшопу.

В *інформаційно-теоретичній частині* обговорюються окреслені проблемні питання, здобувачі освіти характеризують учинки людей різних вікових категорій, які інтенсивно впливають на довкілля; здійснюється аналіз наукових досліджень щодо оцінки антропогенного навантаження на різні компоненти довкілля, формується рейтинг шкідливості джерел забруднення на території громади окремо за компонентами довкілля; актуалізується поняття «екоактивізму» як форми залучення до різних кампаній з метою запобігання шкоди довкіллю, а також пошуку однодумців, участі в екологічних справах, волонтерства.

У *практичній частині* через виконання сукупності завдань на основі інтегративно-проблемного підходу у здобувачів освіти формується здатність до визначення екологічного сліду, організації власного життя на основі відповідального споживання, розуміння єдності з навколишнім середовищем; учасники воркшопу репрезентують власні напрацювання та створюють комплексну систему спостережень за станом довкілля на території громади,

формують практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо впровадження розробленої системи спостережень; важливості особистісної й суспільної екологічної діяльності, зокрема освітніх заходів, відповідальності за її результат; стійка екологічна і громадянська позиція щодо охорони навколишнього середовища, збереження біорізноманіття.

Вище здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна освіта й наука повинні бути зорієнтовані на передбачення тенденцій розвитку світу в майбутньому, допомогу нинішнім і наступним поколінням адаптуватися до незворотних змін у способі життєдіяльності людини й суспільства. Тож актуальність інноваційних технологій у контексті формування екологічної компетентності здобувачів освіти на сучасному етапі розвитку суспільства в Україні, зокрема використання можливостей воркшопу, полягає в практико-орієнтованому навчанні, набутті конкретних прикладних умінь і навичок, реальній спрямованості означеного процесу.

Література

1. Толочко С. Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. № 25(2). С. 160–172.
2. Толочко С. В., Бордюг Н. С. Реалізація компетентнісного потенціалу формування екологічної компетентності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 49. С. 189–195.
3. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Знаю. Вмію. Дію : навч.-метод. посіб. для формування екологічної компетентності школярів. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 121 с.
4. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Знаю. Вмію. Дію : навч. програма для формування екологічної компетентності школярів. *Освітній фактор*. 2022. С. 53–63.
5. Bordiug N., Rashchenko A., Les T. Workshop as a method of training future experts in techogenic and environmental safety. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2020. № 3(36). С. 38–41.
6. Bordiug N., Tolochko S., Les T. Educational hub as a space for the development of professional and practical competence of environmental safety specialists. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. № 1(46). . 12–17.
7. Tolochko S., Bordiug N., Les T. Content, forms and methods of building the environmental competence of education recipients on the basis of axiology. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. № 2(47). P. 20–26.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У публікації окреслена зростаюча роль цифрових засобів у освітньо-виховному процесі та у формуванні почуття національної солідарності серед української молоді. Охарактеризовано функції та способи застосування цифрових засобів в українській системі освіти.

Ключові слова: національна солідарність, цифрові засоби, цифровий простір.

Формування національної солідарності молодого покоління є важливою та невід'ємною частиною у сучасному процесі виховання молоді, яка підхоплює естафету у розбудові нової самоідентичної нації. Саме молоде покоління в свій час утвердило в нашій державі європейський цивілізаційний вибір українського народу. Наразі молодь – це сьогоднішня, від якого залежить майбутнє нашої нації та нашої держави. Усвідомлення цього вимагає окреслення чіткого курсу формування національної солідарності у молодого покоління [1].

На сьогодні роль цифрових засобів у житті людини значно зросла. Сучасний період розвитку людства характеризується фундаментальними змінами в організації навчально-виховного процесу, що викликані привнесенням цифрових технологій до усіх сфер життя, в тому числі і в освіту. З огляду на глобалізаційні процеси, значний науково-технічний розвиток, а також на війну у нашій країні та загрозу життю молодих людей, зростає роль цифрових засобів у вихованні сучасної молоді. Такі засоби стали звичним інструментом пізнання навколишньої дійсності та засобом комунікативної взаємодії. Будь-яке планування освітньо-виховного процесу молодого покоління має враховувати цифровий спосіб долучення людини до соціального світу та відповідати сучасним інноваційним стандартам задля того, щоб бути ефективним.

Сучасна, цифрова форма соціалізації відіграє велику роль у формуванні особистості. В цьому контексті надзвичайно важливим стає використання мобільних платформ та застосунків у процесі формування національної

солідарності у молоді, яка має перехопити естафету у старшого покоління і стати об'єднувачим чинником у захисті України. Необхідність чіткого курсу на формування національної солідарності диктується практичними викликами сучасності, значення яких зростає у зв'язку з тим, що процеси самоідентифікації в країні відбуваються одночасно з новим етапом модифікації систем цінностей та моделей політичної поведінки соціуму [2].

Згідно до результатів досліджень та соціальних опитувань, молоді люди, віком до 30 років, проводять від однієї до восьми годин на день, переглядаючи різноманітну інформацію на своїх гаджетах. За даними Державної служби статистики України, інтернетом користуються щоденно приблизно 94% молоді віком від 15 до 18 років [3]. Це сприяє тому, що молоді люди протягом кожного дня накопичують, формулюють та структурують великий обсяг інформації. Це має як позитивні, так і негативні сторони, але незаперечним є те, що такий масштабний інформаційний простір не може не впливати певним чином на формування світоглядних установок у людини. Саме тому важливим на сьогодні є створення позитивного інформаційного простору, який буде відповідати усім принципам виховання молоді в умовах сучасного науково-технічного прогресу [4].

Формування національної солідарності – це багатогранний процес, що передбачає донесення усвідомлення себе частиною української нації, об'єднаної спільним походженням та історичною долею, а також формування в української молоді здатності виступати єдиним суб'єктом, незважаючи на внутрішні відмінності і протиріччя [5]. Таким чином у сучасному інформаційному просторі технічні засоби мають надзвичайно важливу роль, у формуванні почуття національної солідарності. Використання цифрових засобів є доцільним для залучення молоді до цікавих виховних заходів, та створення ефективного інформаційного простору. В той же час важливим є внутрішні інформаційні фільтри особистості, які будуть дозволяти молоді критично оцінювати інформацію, з якою вони стикаються у світовій мережі, та усвідомлювати яка з неї є корисною та вірною, а яка не несе користі. Оскільки

присутність цифрових засобів у повсякденному житті та у виховному процесі зростає, то необхідно також дбати про оновлення програм професійної підготовки вчителя з урахуванням сучасних потреб у використанні цифрового інструментарію, як потужного виховного засобу [6].

Використання цифрових засобів на шляху формування національної солідарності може виконувати декілька функцій, таких як: пізнавальну, яка буде дозволяти молоді поповнювати багаж знань про минуле та теперішнє країни; соціальну, яка полягає в підвищенні ролі громадянської освіченості; функція покращення інформаційної безпеки (усвідомлення сучасних стандартів кібербезпеки, яке дозволить критично оцінювати інформацію та протидіяти дезінформації); мотиваційну, яка надасть можливість стимулювати зростання свідомого мислення; рефлексивну, що дозволить молодим людям краще усвідомлювати власний рівень, а також планувати відповідно до цього шляхи до підвищення своєї компетентності; а також ряд інших функцій – інтегративну, культурологічну, етико-естетичну [2; 3].

Відповідно до досліджень цифровими ресурсами являються будь-які типи ресурсів, які можна передавати або отримувати доступ до них, використовуючи цифрові технології. Їх можна розділити на освітні платформи, такі як Google Classroom, які надають змогу дистанційно проводити навчання; інформаційні джерела (відео контент, бази даних, енциклопедії, електронні бібліотеки); цифрові середовища; інструменти та сервіси (такі як різноманітні соціальні мережі, хмарні середовища зберігання інформації, тощо).

На сьогодні система освіти відчуває потребу у оновленні вже існуючих та створенні нових освітніх програм, які включали б в себе повноцінне використання цифрових ресурсів. Це дозволило б організувати різні форми діяльності молоді, сприяло б забезпеченню формування почуття національної солідарності та привнесло в освітній процес необхідну новизну, яка стала б підґрунтям до зростання зацікавленості молоді в отримванні знань та участі в освітньо-виховних та громадянських програмах.

Позитивний розвивальний вплив на молодь за допомогою цифрових

засобів може здійснюватися через перегляд інформаційних та навчальних фільмів, користування розвивальними програмами, пізнавальні відеоматеріали, патріотичні челленджі, флеш-моби, волонтерство та подібні заходи у соціальних мережах, а також шляхом розповсюдження іншого, цікавого для молоді контенту, який буде легко сприйматися і буде орієнтований на вікові особливості користувачів.

Таким чином ефективність формування національної солідарності української молоді залежить від цифрових засобів, які сприяють вирішенню ряду проблем і об'єднують молодь задля захисту України. Важливу роль у цьому процесі відіграють заклади вищої освіти, де створюються оптимальні умови для забезпечення виховних впливів та підвищення рівня цифрової компетенції усіх суб'єктів виховного процесу, що можливо за умови використання усієї палітри цифрових засобів.

Література.

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Київ, 2014. 48 с.
2. Дробін А. А. Класифікація цифрових освітніх ресурсів як засіб уточнення їх практичного цільового призначення. Наукові записки, 2021. Вип. 201. С. 77-81.
3. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. НАПН України. Київ, 2021. 52 с.
4. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (проект). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/05/25/tsifrovizatsiigromadskeobgovorennya.docx> (дата звернення 20.10.2021р.)
5. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. Політичний менеджмент, № 2, 2003. С. 14-29.
6. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Щорічна доповідь президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні. (ред. кол.: Жданов І. О., Ярема О. Й. та ін.). Київ, 2017. 100 с.

***О.П. Третяк, м. Київ
Україна***

АКТИВНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито проблему виховання ціннісного ставлення до людини у середовищі учнів початкової школи як попередження та психологічна допомога в ситуаціях булінгу. Методики з виховання ціннісного ставлення до людини можуть бути як система заходів попередження й подолання шкільного насильства. Саме прояви ціннісного ставлення

стосовно дітей, а не жалість, надмірне опікування чи посилена увага є терапевтичним підґрунтям здорового функціонування психіки людини.

Ключові слова: булінг, насильство, учні початкової школи, ціннісне ставлення до людини, методики, батьки, вчителі, гра, моральний досвід, толерантність.

На сьогодні, у нашому суспільстві поширилися прояви шкільного булінгу, або утиск та цькування – як тривалий процес свідомого жорстокого ставлення.

Це досить поширене явище, за яким стоїть низка соціальних, психологічних та педагогічних проблем. Булінг – не просто бешкетування, а особлива форма стосунків, яка ґрунтується на дискримінації, насильстві та агресії. Шкільне цькування може сприяти виникненню в учасників низької самооцінки, почуття самотності, депресії і навіть суїцидальних настроїв. Наслідки булінгу можуть виходити далеко за межі закладу освіти, впливати на найближче оточення дитини та її майбутнє життя [1, с. 102].

Оскільки агресивні діти часто є «продуктом» негативних впливів як з боку батьків, так і – сучасного суспільства загалом, то реалізація програми з попередження насильства повинна бути спрямована на родину, на школу (дітей і вчителів) та інші соціальні інституції, які відвідують діти.

На наш погляд, існує дві основні причини прояву булінгу. Перша причина – брак морального досвіду та навичок моральної поведінки. Несформованість моральних знань у дітей не дозволяє досягти відповідного рівня моральної вихованості. Друга причина – неусвідомленість себе, нерозуміння необхідності діяти згідно моральних принципів. Діти знають, що існують моральні правила, але не мають уявлення, чому необхідно їх виконувати. Основні мотиви моральної поведінки – страх перед покаранням або бажання отримати похвалу.

У молодших школярів відсутнє ціннісне ставлення до оточуючих. Вони не усвідомлюють, що доброзичливо ставитися необхідно не тому, що так вимагають (будуть картати або хвалити), а для того, щоб зробити приємне іншим і самому отримати від цього задоволення. Дітям не вистачає етичних знань про моральні цінності, їхні особливості та значення [2, с. 8].

Дослідження причин шкільного насильства має бути комплексним, поза

як фактори, які його зумовлюють, змінюються впродовж всього періоду навчання, що пов'язано зі зміною соціальної ситуації розвитку й набуттям нового досвіду. Вважаємо, що це потрібно враховувати, розробляючи систему заходів попередження й подолання шкільного насильства. Оскільки жорстоке ставлення до дитини неминуче призводить до низки руйнівних наслідків для всіх сторін цього процесу: кривдника (булера), потерпілого (жертви), спостерігачів, а також деструктивним є і для освітнього середовища, профілактичну роботу у ситуаціях булінгу доречно проводити з усіма учасниками освітнього процесу [1, с. 103].

Панування атмосфери ціннісного ставлення до людини є ключовим моментом для відновлення природніх компенсаторних механізмів дитячої психіки. Саме прояви ціннісного ставлення стосовно дітей, а не жалість, надмірне опікування чи посиленна увага є терапевтичним підґрунтям здорового функціонування психіки людини. Ціннісне ставлення до дитини забезпечує низку важливих послань, які відчутно відображуються у її свідомості, є любов до дитини, інтерес до її світу, підкреслення важливості кожного учасника процесу взаємодії, вирізнення у діалозі психологічних кордонів дитини, надання свободи вибору, довіра та увага до почуттів, поведінки та висловлювань дитини, віра в її власні сили, оптимізм, рівноправність, справедливість, толерантність та ін. Усі ці послання, які засвоюються дитиною під час подолання кризових обставин, сприяють не лише успішному відновленню її психоемоційного стану, а й закладають основи успішної особистості.

Для повноцінної реабілітації дитини врівноважений стан батьків є основним фактором, який забезпечує успішну динаміку усього процесу. Діти гостро відчувають те емоційне тло, яке транслюють їхні батьки і орієнтуються саме на нього у вибудовуванні власного світосприйняття.

Висока відповідальність сучасних батьків перед собою та суспільством за виховання своїх дітей вимагає від них ґрунтовних знань з психології, етики, педагогіки, валеології, фізіології. У сім'ї формується духовний стрижень

особистості, основи моралі, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння. Батьки як головні вихователі, відповідають перед власною совістю, народом, державою за долю дітей, їхню моральну зрілість та вихованість [2, с. 20].

Діти молодшого шкільного віку потребують особливої уваги у вихованні ціннісного ставлення до іншої людини, оскільки саме цей період є найбільш сенситивним у плані засвоєння гуманістичних цінностей, що визначають стосунки з людьми. Діти цього віку емоційно сприймають те, як до них ставляться інші люди і прагнуть гармонійних стосунків з оточуючими.

Ціннісне ставлення до іншої людини діти засвоюють у грі. Ефективність впливу ігрових технологій на формування дитячої особистості прямо залежить від дій педагога. У процесі ігрової діяльності у молодших школярів формується орієнтація на загальний зміст людських взаємин і стереотипів поведінки через взаємодію партнерства і лідерства спостерігається зорієнтованість на певний стиль поведінки і взаємодії. Гра допомагає вихованцям краще виразити власні почуття, розв'язати внутрішні конфлікти, опанувати правила етикету, отримати досвід конструктивної взаємодії, позитивно сприймати оточуючих, що є підґрунтям ціннісного ставлення один до одного. [2, с. 9].

На етапі відновлення відчуття безпечності у першу чергу доречно застосовувати вправи, які допомагають зняти тілесне напруження та вивести надлишки адреналіну із організму, який активізувався під впливом стресових чинників.

Варто зазначити, що особливу увагу слід приділити процесу адаптації дітей у новому шкільному середовищі. Фахівцям необхідно відкрито говорити про ситуацію, в якій знаходяться новачки у класі, заохочувати інших дітей до підтримки та дружнього ставлення.

Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини великою мірою залежить від гуманістичної спрямованості особистості вчителя, який ставиться до дитини як до найвищої цінності, визнає її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей. Учитель покликаний не лише

дати освіту, а й підтримати людське в людині, володіти високими моральними якостями, ґрунтовними знаннями, педагогічними технологіями, а також постійно підвищувати свій фаховий рівень, який необхідний в практичній діяльності.

Вчителька початкових класів Зеленьк Наталія Миколаївна Гімназії №176 міста Києва має досвід використання методик з виховання ціннісного ставлення до людини. На уроці толерантності «Конфліктам – ні!» провела бесіду. Під час якої діти висловлювали власні судження, з'ясовували, що таке конфлікт та які існують способи його уникнення. Учні відповідали на наступні запитання: Що може спричинити конфлікт? Що ви будете робити, коли суперечка переросла у бійку? Що ви робите, коли у тебе хтось намагається щось відібрати? Що ви робите, коли вас принижують словами? Чи бувають випадки у вашому житті, коли ви вимушені фізичною силою відстоювати себе? Як часто? Чи може бути бійка вдалим способом розв'язання конфлікту? Чому? Що ви робите, коли бачите, що двоє ось-ось почубляться? У чому різниця між суперечкою і бійкою? Чи доводилося вам з кимось битися? Що ви відчували при цьому? А той, з ким ви билися?

Після таких розмірковувань, Наталія Миколаївна запропонувала учням пригадати людину, на яку вони нещодавно образились, що аж на душі збереглися неприємні відчуття. Вчителька радить написати жартівливого листа, у якому учні описують неприємну ситуацію як веселу пригоду. Учні намагалися писати дотепно, що аж самі почали сміятися над своїми проблемами. Бажаючі зачитали власного листа вголос. Перш ніж усі листи потрапили у корзину для сміття, завершили дану вправу грою в «сніжки».

Демидова Ганна Олександрівна, вчитель початкових класів спеціалізованої школи №115 імені Іларіона Огієнка міста Києва на уроці з української мови у 4-му класі запропонувала вибрати з фразеологізмів ті, які можуть означати конфлікт та пояснити їх значення. Наприклад: *Мати зуб на когось* – сердитися, гніватися. *Метати громи і блискавки* – сварити когось. *Курям на сміх* – викликати глузування. *Гедзь укусив* – нервувати, проявляти

впертість. *Не давати наплювати в кашу* – не допускати кривди, знущання над собою, не шкодити собі. *Обкидати грязюкою* – несправедливо звинувачувати когось у чомусь. *Розбити глек* – посваритися. *Тримати камінь за пазухою* – приховувати злість, ненависть до кого-небудь. *Чорна кішка пробігла* – посварився хто-небудь с кимось. Учні пригадали мультфільми, казки чи художні твори в яких між головними героями виникав конфлікт. Розмірковували над питаннями: Як не дати розгорітися конфлікту? Як можна виявити доброзичливість і чим зупинити суперечку? Провела конкурс: «Які мирилки знаємо та як найчастіше миримося між собою?»

Ми розглянули один із способи попередження булінгу серед учнів початкової школи через застосування комплексу методик з виховання ціннісного ставлення до людини.

Література

1. Обравит О. М. Психологічна допомога учасникам освітнього процесу в ситуаціях булінгу. Психологічна допомога: від кризи до ресурсу. Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного форуму (21–26 квітня 2020 року, м. Суми). Суми: НВВ КЗ СОШПО, 2020. С. 102.
2. Третяк О. П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів : Навчальний посібник. Харків: Основа, 2013. Ч. 1, Вип. 117, 159 с. (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»).

*Т.Є. Федорченко, м. Київ,
Україна*

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті представлено результати наукового дослідження формування успішної особистості учнів. Розкрито особливості впровадження соціально-педагогічних технологій: case-study як технологія виховання, розвивальний потенціал технології портфоліо у виховному процесі, адвокація як технологія позитивних змін освітнього середовища, практика застосування гейміфікації в системі закладів загальної середньої освіти, засоби інформаційно-комунікативних технологій у формуванні соціально успішної особистості школярів.

Ключові слова: формування успішної особистості, технології, заклади загальної середньої освіти

Питання віднайдення власного місця у розвитку українського суспільства, соціальної успішності, що ґрунтується на цінностях національної

державності та національної свідомості, любові до ближнього, України просоціальної активності та життєвого оптимізму, вбачається одними із ключових аспектів особистісного розвитку учнів.

На кінцевому етапі формувальної роботи наукового дослідження ми дійшли висновку, що важливим засобом формування соціально успішної особистості старшокласника є учнівське самоврядування («достатній вплив на життя школи» – 42 %; через програми примирення конфліктів – 22 %, пропагування цінностей здорового способу життя – 24 % та організацію волонтерської діяльності – 10 %).

Важливо відмітити, що 45,8 % класних керівників експериментальних закладів освіти пройшли дистанційний курс «Основи здоров'язбережної компетентності» (<http://multycourse.com.ua/ua/>) задля підвищення рівня компетентності з методики розвитку життєвих навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки, успішної соціалізації і психосоціального розвитку підлітків; портал превентивної освіти (<http://autta.org.ua/>) упродовж року відвідали 73% класних керівників, де вони знайомились із зібраними навчально-методичними та відео-матеріалами для педагогів і розробками занять для учнів щодо розвитку ключових життєвих компетенцій, за бажанням додаючи власні до спільної копилки.

Отже, найбільш затребуваними в роботі зі старшокласниками виявились ресурси Canva (https://www.canva.com/uk_ua/), Pixton (<https://www.pixton.com/>), програма MS Power Point для створення коміксів, віртуальна дошка Padlet (<https://uk.padlet.com/dashboard>) для створення тематичних дошок, щоб організувати спільну діяльність з учнями на відстані. Так, 57 % педагогів використовували тематичні вебінари і онлайн семінари для обговорення ключових аспектів впровадження формувального етапу експерименту а також використовували групу у Viber для обміну досвідом, консультування і миттєвого зворотного зв'язку, групу у Facebook для висвітлення результатів власної діяльності з учнями; зафіксовано підвищення активності органів батьківського самоврядування закладів освіти: лише третина батьків називали

діяльність цих комітетів «помітно-активною» – 31,2 % на початку формувального експерименту, натомість по його завершенню це визнали 47,3 % респондентів. Натомість більшість батьків і педагогів оцінюють стосунки поміж собою як «спокійно-нейтральні» (відповідно 79,6 % і 82,1 %) та «довірливі» (відповідно 7,8 % і 11,3 %), що створює можливість дієвої партнерської взаємодії у питаннях формування соціально успішної особистості; здійснено насичення веб-сайтів закладів освіти просоціальними наративами задля привернення увагу учасників педагогічної взаємодії (педагогів, старшокласників та їх батьків) до важливості забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату в освітньому закладі і систематичної навчально-методичної роботи з класними керівниками і батьками старшокласників у тому числі з формування соціально успішної особистості учнів;

У нашому дослідженні засвідчено, що за результатами формувального етапу дослідно-експериментальної роботи виявлено зростання рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників експериментальної групи. Узагальнено показники сформованості соціально успішної особистості у закладах загальної середньої освіти: конструктивно-розвивальний рівень збільшився на 17,2 % (31,1 % і 48,8 %); оптимальний – збільшився на 4,2 % (27,3 % і 31,5 %); ситуативний – зменшився на 12 % (24,6 % і 12,6 %); адаптивний – зменшився на 10 % (17 % і 7,1 %).

У процесі реалізації означеної проблеми варто зупинитися на запропонованому лабораторією фізичного розвитку і здорового способу життя для експериментальних закладів загальної середньої освіти змістово-технологічного забезпеченні з формування успішної особистості старшокласників. Результати впровадження технології «case-study» дозволили констатувати беззаперечну ефективність цієї технології у вихованні соціально успішної особистості старшокласника, зокрема, ознайомлення учнів із різними соціальними ролями і соціальними моделями поведінки, що, сприяло адаптації учнів у соціумі. Застосування технології «case-study» супроводжувалося

створенням «ситуацій успіху», стимулюванням учнів бути успішними та відзначенням переваг і перемог кожного з учасників. [3, с. 71].

Технологія портфоліо - як інструмент педагогічного супроводу розвитку особистості учня повноцінно існує у реаліях системи освіти України і дозволила ефективно вирішувати одночасно кілька різнорівневих педагогічних завдань, а саме: організувати продуктивне обговорення результатів навчання; здійснювати рефлексивне осмислення різноаспектної діяльності учня; розгортати проектування й обґрунтування майбутньої життєдіяльності; забезпечувати можливість встановлення логічних ланцюжків між попередніми результатами пізнавального пошуку і новими необхідними знаннями [3].

Заслуговує на увагу технологія адвокації. Адвокаційна кампанія, проведена у закладах загальної середньої освіти, сприяла ефективності формування соціальної успішності старшокласників шляхом їх безпосередньої участі у так званих універсальних (інструментальних) формах участі: участь у зборі підписів; проведення опитувань; написання інформаційного запиту; моніторинг нормативних документів; привернення уваги до проблеми (конкурс, флеш-моби тощо). Зокрема, розроблена програма «Гендерна освіта» для набуття педагогами знань з гендерної компетентності, яка включає 7 занять і розрахована на 14 год. Метою її є: підвищення професійної й гендерної компетентності педагогічних кадрів за рахунок обміну досвідом з гендерного виховання, формування успішної особистості як педагога, так і вихованця [1; 2].

У ході занять програми педагогам пропонувалося ознайомлення із наступними темами: компетентнісний підхід – основа реформування сучасної освіти (семінар-практикум); гендерна компетентність і розумінні вітчизняних та закордонних науковців, практиків (диспут); структурні компоненти поняття «гендерна компетентність» (ділова гра); гендерні знання у протидії видам дискримінації (тренінг); методика Жакото і Сократа в особистісному ставленні до виконання гендерної ролі (презентації проєктів); гендерні і психолого-педагогічні знання як шлях самовдосконалення і саморозвитку особистості

вчителя та вихованця (творчі завдання); засоби забезпечення мотиваційно-ціннісного компоненту гендерної компетентності (дискусія) [4].

Виховний потенціал гейміфікації в освітньому процесі передбачав використання ігрових правил сучасних онлайн-ігор для мотивації учнів та досягнення реальних освітніх цілей у вивченні освітнього предмета. Отже, гейміфікація сприяла залученню та осмисленому навчанню ключових соціальних, громадянських компетенцій в освіті, сталого навчання та самовизначення [3].

Використання потенціалу інформаційно-комунікативних технологій дозволило старшокласникам швидше опанувати великі масиви інформації та набути необхідних компетенцій, успішно розробляти і презентувати соціально значущі проекти, здобуваючи визнання найближчого оточення, ефективно інтегруватися у суспільні відносини, діяти на благо інших [3].

Окрім цього, у практику роботи закладів загальної середньої освіти було впроваджено навчальну програму для педагогів «Майстерня успішної особистості», змістом якої є: впровадження змісту, форм, методів й технології, що ґрунтуються на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню креативності, піклувального мислення, ініціативи і творчості, спонукають до транслювання успішних моделей діяльності, володіння комунікативними навичками, вирізняються готовністю інтегрувати знання та навички для проектування дій, які відповідають викликам часу, відстоювати просоціальну життєву позицію, усвідомлення успіху як життєвої цінності. Метою і завданнями програми визначено формування у педагогів: набуття професійних компетентностей учителя, необхідних для формування соціально успішної особистості; здатність до продуктивного діалогу; володіння процедурами проектування, організації, впровадження, моніторингу освітнього процесу з урахуванням динаміки виховного процесу в навчальному закладі; знання вікових особливостей старшокласників; володіння системою педагогічних теорій і методів використання; доцільне використання педагогічних технологій; здатність до володіння конструювання методик та

виховних практик; уміння прогнозувати виховний ефект впроваджуваних змісту, форм, методів й соціально-педагогічних технологій; об'єктивно оцінювати свої можливості; уміння визначати мету та цілі власного життя і діяльності планування й організації життя; здатність налагоджувати міжособистісну, соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти, управляти різнобічною комунікацією.

Отже, впровадження соціально-педагогічних технологій формування успішної особистості школярів сприяє забезпеченню формування і розвиток в учнів якостей успішної особистості, здійснення вільного вибору сфери діяльності у позанавчальний час і способів організації роботи відповідно до своїх бажань, уподобань і здібностей та опосередковується соціальним взаєморозумінням і співпрацею з іншими людьми, суб'єкт-суб'єктною взаємодією учнів із дорослими й однолітками на засадах ініціативності, особистісної відповідальності й толерантності, адекватною самооцінкою та мотивацією до успіху.

Література

1. Кириченко В. І. До проблеми формування успішності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти / Кириченко Валентина Іванівна, Нечерда Валерія Борисівна // Сучасні тенденції розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції: Тези доповідей та статей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.). Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2022. С. 155–158
2. Методика формування соціально успішної особистості старшокласника в системі загальної середньої освіти: метод. рек. / Кириченко В. І. (ред.), Нечерда В. Б., Безрук К. О., Лаврентьєва І. В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 133 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732076>
3. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. / Федорченко Т.Є. (ред.), Кириченко В.І., Нечерда В.Б., Тарасова Т.В., Безрук К.О., Гарбузюк І.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 181 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732062>
4. Тарасова Т. В. Творення суспільства гендерної рівності як одна із собливостей формування успішної особистості через взаємодію з громадськими організаціями // Матеріали науково - практичної конференції «» (м. Ужгород 11-12 лютого 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 91-96.

ВИКЛИКИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті окреслено виклики, які постали перед соціальними інститутами в період воєнного стану, актуалізовано питання налагодження партнерства держави та соціальних інститутів, необхідності розвитку критичного мислення дітей та учнівської молоді, важливість цифровізації виховного процесу.

***Ключові слова:** патріотичне виховання, соціальні інститути, критичне мислення, онлайн-простір, цифровізація.*

Актуальність національно-патріотичного виховання зумовлюється не лише глобальними цивілізаційними трансформаціями, а й, в першу чергу, зазіханням з боку агресора на територіальну та суверенну цілісність нашої держави, що спричинило динамічні зміни в мисленні, ціннісних орієнтаціях і моралі зростаючого покоління. Відтак, перед українським суспільством постали нові виклики, які вимагають нових рішень. Патріотизм став ключовим виховним орієнтиром сучасних освітніх реалій України. Розуміючи всю багатовекторність виховного процесу та неможливість охопити всі важливі аспекти, зосередимо увагу на декількох з них.

Виклик №1: налагодження партнерства держави та соціальних інститутів, зокрема громадських організацій та об'єднань – дитячих та молодіжних. Такі організації є важливим і самостійним соціальним інститутом. Вони здатні відповідати на запити суспільства та виклики сьогодення і є дієвими партнерами держави.

Дитячий і молодіжний рух України, виховний потенціал якого не використовується повною мірою, може і має відігравати значну роль у формуванні громадянина-патріота. Вони привертають все більше уваги з боку суспільства та держави, оскільки на практиці доводять спроможність до ефективних суспільних перетворень.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, на 1 січня 2021 року було зареєстровано 92 470 громадських організацій, серед них більш ніж 1300 – дитячих. За даними Міністерства молоді та спорту України до війни

в Україні функціонувало понад 300 молодіжних центрів та просторів. Станом на серпень 2022 року працює 121 молодіжний центр, а 95 – зруйновані, пошкоджені чи окуповані [1].

І все ж таки в умовах війни не припиняється діяльність соціальних інститутів в громадському секторі. Проте війна змінила ландшафт діяльності громадських організацій та спричинила їх стрімкий розвиток. Про це свідчать і дані одного з найбільших опитувань у світі, за результатами якого формується Всесвітній індекс благодійності.

Якщо 10-11 років тому Україна займала 111 місце, то у 2021/2022 році посідає місце в ТОП-10. Це означає, що українське суспільство усвідомлює важливість підтримки та розуміє значимість внеску кожного громадянина у досягненні спільних цілей [2].

Виклик №2: розвиток критичного мислення у дітей та учнівської молоді. Поряд з використанням вже існуючих форм і методів патріотичного виховання вважаємо за необхідне сконцентрувати свою увагу на запровадженні у виховну практику технологій розвитку критичного мислення. Вважаємо, що саме цей аспект зараз набуває особливої актуальності у процесі виховання патріотизму у сучасних дітей.

Пропагандистська війна з боку агресора, що протягом останніх років розгорнулася в інформаційному просторі України, постає одним з ключових факторів, що спричиняє невротизацію і конфліктогенність у суспільстві та змушує активно боротися за інформаційний простір. Сьогодні інформаційна війна є важливою частиною боротьби за цілісність і незалежність України. Якщо людина без міркування, перевірки і зіставлення фактів легко приймає будь-які чутки, міфи та новини, то є великий ризик піддатися впливу пропаганди і маніпуляцій.

Мета інформаційної війни – нав'язати молодій людині готові висновки, «єдино правильну» позицію, ідеологію шляхом викривленої, вибіркової інформації, але аж ніяк не навчити її критично мислити та робити власні висновки.

Критичне ж мислення допомагає дитині створити систему індивідуального психологічного самозахисту, формує людину, якою не можна маніпулювати, яка не боїться мислити, оцінювати, порівнювати. Тому розвиток критичного мислення потрібен не тільки самій людині, а є незаперечною умовою суспільного прогресу. Воно є дієвим способом виховання демократичного менталітету як дітей, так і дорослих.

Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана [3; 4].

Виклик №3: цифровізація виховного процесу. Розвиток цифрових технологій відкриває нові площини у вихованні сучасних дітей та молоді. Перетворення даних у цифрову форму вже змінило світ. Стрімке поширення інформаційно-комунікаційних технологій представляє собою непереборну силу, яка зачіпає практично всі сфери сучасного життя – економіку, суспільну та культурну сфери і визначає наше повсякденне існування.

За даними ЮНІСЕФ, діти та молодь у віці 15–24 років є віковою групою із найбільшою кількістю мережевих підключень. У всьому світі інтернет мережею користується 71 % молоді. Діти та підлітки віком до 18 років становлять приблизно третину користувачів інтернету у всьому світі. З'являється все більше даних, що свідчать про зниження віку, у якому діти починають використовувати інтернет.

Відкритий цифровий світ є простором, у якому проєднані великі можливості (спілкування та створення спільнот за інтересами, навчання та пізнання нового, віртуальні екскурсії та подорожі, майданчики для вираження поглядів та ініціатив) та ризику (маніпулювання інформацією, розповсюдження фейків, пропаганда, порушення права на повагу до приватного життя, дискримінація тощо).

Цифрові технології володіють величезним потенціалом для розширення та охоплення освітньо-виховним процесом дітей та учнівської молоді та

підвищення його якості, проте проблеми у сфері освіти та виховання не можна усунути лише технологіями.

Для оптимізації навчання та виховання дітей необхідно, щоб цифрові ресурси застосовувалися в умовах наявності добре підготовлених дорослих, мотивованих учнів та продуманої виховної системи.

Означені виклики не охоплюють всі аспекти патріотичного виховання у період воєнного стану. Подальші наукові розвідки актуалізують важливі рішення, які варто інтегрувати у виховний процес: формування оборонної свідомості, розвиток навичок адаптивності, симбіоз традиційних та сучасних форм виховання, реконструкція існуючих моделей виховання та модифікація інновацій.

Література

1. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства в Україні у 2020 р. URL: https://drive.google.com/file/d/1QGzzMczF56w8Vv_sIjSsvw9wBHhRULyK/view (дата звернення: 12.08.2022).
2. Напрями розвитку молодіжної політики під час війни та роль молоді у цих процесах. URL: <https://mms.gov.ua/news/rozvitku-molodizhnoyi-politiki-pid-chas-vijni-ta-rol-molodi-u-sih-procesah>. (дата звернення: 12.08.2022).
3. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. Пометун. Київ: Плеяди, 2006. 220 с.
4. Ткач В.Ф. Спецпропаганда як інформаційний складник гібридної війни Росії проти України. Стратегічні пріоритети. Серія «Політика». 2016. № 1(38). С. 99-109.

*Г.А. Хусайнова,
А.Е. Токтаганова,
С.Е. Аринова,
м. Астана,
Казахстан*

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕЛЕКТРОННО-ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ МИСТЕЦТВ

Розкрито музично-педагогічний потенціал електронно-освітніх ресурсів в цифровому просторі університету мистецтв. Висвітлено можливості оптимізації розв'язання завдань підготовки педагога-музиканта завдяки застосуванню електронних освітніх ресурсів, подано класифікацію електронних освітніх ресурсів за освітньо-методичними функціями в музично-педагогічному процесі.

Ключові слова: електронно-освітні ресурси, цифровий простір, музично-освітній процес, підготовка музикантів.

Нині виникає потреба в якісно новій організації життєвого простору особистості з метою виховання її соціальної активності, адаптації до змінюваних умов життя. Одна із визначальних тенденцій освіти у сфері музичної педагогіки є цифровізація цього процесу, зокрема через застосування електронних освітніх ресурсів (ЕОР). До того ж молодь активно використовує в повсякденні різноманіття цифрових технологій. Тому логічним і прогнозованим вбачається введення їх у процес підготовки музикантів. Зокрема йдеться про ЕОС [1], завдяки чому в освітньому середовищі створюються нові можливості для суб'єктів: скорочується час для пошуку і доступу до необхідної інформації, зростає рівень індивідуалізації навчання, якість самостійної роботи студентів, загалом – інтенсивність та інтерактивність освітнього процесу, його студентоцентрованість [1, с. 324]. Відтак, ЕОР стає основним компонентом музично-освітнього середовища, який спрямований на реалізацію освітніх і виховних завдань за допомогою ІКТ. Поняття ЕОР охоплює навчальну, методичну, довідникову, організаційну та іншу інформацію для оптимальної організації процесу підготовки в цифровому форматі [1, с. 325].

Застосування ЕОР в музично-освітньому процесі дозволяє оптимізувати розв'язання таких завдань підготовки педагога-музиканта, як:

- забезпечення наочності у презентуванні музично-навчальних матеріалів;
- організація самостійної музично-когнітивної діяльності студентів;
- організація індивідуальної музично-освітньої підтримки професійно-орієнтованої діяльності кожного студента з боку викладача;
- організація групової діяльності із застосуванням засобів ІКТ;
- підтримка контролю знань і професійних навичок майбутніх учителів музики;
- організація різноманітних форм креативної діяльності студентів [3, с. 8].

У цьому плані ЕОР є незамінним помічником у професійній підготовці педагога-музиканта [3], інформація якого постає у вигляді фото, відео і аудіо

матеріалів, статичних і динамічних моделей, об'єктів віртуальної реальності і діалогового моделювання, текстового або музичного файлу тощо [1]. Як відомо, людина сприймає близько 80 % інформації зором і близько 15 % - слухом; а мультимедіа дозволяють впливати одночасно на ці органи відчуттів, причому, супроводжуючи динамічний візуальний ряд (слайд-шоу, анімація, фото, відео) звуком, викладач мобілізує увагу студентів, тобто забезпечує її максимальну ефективність [1, с. 327].

Зауважимо (це важливо пам'ятати з огляду на виховні задачі підготовки педагога-музиканта), що ЕОР все ж залишається лише інструментом досягнення цілей, допоміжним засобом до випробуваних часом традиційних засобів, невід'ємних від музично-педагогічного процесу, допоміжним у формуванні мобільної особистості студента.

За способами застосування в музично-педагогічному процесі ЕОР розподіляються на:

- ті, що розміщені в різних інформаційно-освітніх системах (портали, електронні бібліотеки, сховища, вебсайти) та використовуються за допомогою Інтернету;
- ті, що використовуються в локальних мережах освітніх установ;
- такі, що призначені для використання на персональних комп'ютерах (зокрема з носіями інформації CD, DVD тощо).

Як свідчить практика, актуальним є застосування ЕОР першої групи, оскільки такими можливостями володіє практично кожен студент – як самостійно, так і в аудиторії.

Отже, сучасний педагог-музикант є не лише виконавцем музики, знавцем стилів, жанрів тощо, а й фахівцем, який володіє такими особистісними якостями, що дозволяють йому проектувати музично-освітній процес, оперуючи цифровими освітніми системами і програмами. Тому музична педагогіка й актуалізує питання вивчення, розроблення, проектування ефективних способів навчання, передбачаючи, що сучасний педагог-музикант має бути підготовленим до оперативної обробки, критичного оцінювання, аналізу

здобутої інформації.

Інформація, що здобувається, може бути різною: від музично-теоретичної та музично-історичної до аудіо записів різних виконавських інтерпретацій. Адже для педагогів-музикантів важливого значення набуває не лише наявність нотного матеріалу, а й різних його трактовок, що супроводжується аналізом і характеристиками, що розширює світогляд і формує ціннісну сферу.

Істотного значення набуває формування електронного освітнього середовища для самостійної роботи студентів із врахуванням індивідуального темпу опанування ними матеріалом, до якого вони мають необмежений доступ. Але ЕОР не повинні замінити традиційні способи навчання, як уже зазначалось. Частота застосування і форми ресурсів щоразу визначаються індивідуально в залежності від функцій і призначення конкретного ресурсу

Запропонована на рис. 1 класифікація ЕОР, на наш погляд, найбільш повно і адекватно відповідає особистісно-орієнтованій моделі освіти педагога-музиканта, його особистісному становленню, формуванню потреби в самоосвіті впродовж життя і в самовизначенні в непередбачуваних навчальних ситуаціях. Знання та уміння – музичні і цифрові – постають не як самоціль, а як спосіб розвитку особистості, що породжує специфічні потреби освітньої системи в якісно нових за змістом і формою цифрових джерелах – ЕОР.

Одна з вимог до ЕОР, на яку слід звернути особливу увагу, це те, що ЕОР не є дублером друкованих видань, а лише дозволяє розв'язувати навчальні завдання, які недоступні (непритаманні) поліграфії [2, с. 8]. Саме правильне застосування цих інструментів і забезпечує їхню ефективність, успішність професійної адаптації в суспільстві та поступово перетворюється для музиканта на звичний процес.

Рис. 1. Класифікація ЕОР за освітньо-методичними функціями

Підсумовуючи, ще раз відзначимо можливості ЕОР, що впливають на успішність процесу навчання і професійно-особистісне зростання:

- ЕОР дозволяє якісно контролювати діяльність студентів, забезпечуючи гнучкість управління музично-освітнім процесом загалом та індивідуалізуючи навчання водночас;
- ЕОР сприяє формуванню у майбутніх музикантів-педагогів здатності і потреби рефлексії своєї професійної діяльності;
- ЕОР стимулює розширення діапазону завдань музичної освіти і виховання;
- ЕОР мотивує до ефективної організації самостійної роботи майбутніх педагогів-музикантів [3]. Загалом, організація самостійної роботи за допомогою ІКТ відбувається в три етапи: а) постановка цілей, окреслення завдань і рекомендації щодо виконання; б) самоорганізація студентів та їхня безпосередня діяльність із виконання завдань, реалізації конкретних задач, що були поставлені викладачем; в) оцінювання і підбиття підсумків самостійної

роботи [3].

Досвід світової практики цифровізації освіти засвідчує, що впровадження ІКТ в музично-педагогічну систему потребує адаптації методичної складової саме в розробленні ЕОР, що є нині важливою ціллю кафедри музичної освіти Казахського національного університету мистецтв, одним із її пріоритетів. Наразі створено шість ЕОР, які пройшли апробацію та успішно застосовуються в освітньому процесі підготовки педагогів-музикантів.

Література

1. Шевко Н. Р., Турутина Е. Э. Электронные образовательные ресурсы как инструмент формирование образовательного пространства // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н. Э. Баумана. 2014. № 1. С. 324-328.
2. Тараева Г. Р. Компьютер и инновации в музыкальной педагогике. Кн. 1: Стратегии и методики. Москва: Издательский дом «Классика XXI века», 2007. 120 с.
3. Хусаинова Г. А., Щерботаева Н. Д. Применение современных инновационных технологий будущим учителем музыки. Учебное пособие. Нур-Султан: ЖК «Булатов А.Ж.», вып. 2, дополненное, 2022. 124 с.

*В.М. Шахрай, м. Київ
Україна*

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИЦЬ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАТЕРИНСТВА

У статті наголошується на важливості підготовки старшокласниць до відповідального материнства, акцентується увага на доцільності організації такої форми позакласної роботи, як клуб для дівчат. Визначаються основні напрями роботи клубу (діагностичний, інформаційно-просвітницький, тренінговий, практичний) та методи, що сприятимуть підвищенню ступеня готовності старшокласниць до відповідального материнства (міні-лекції, бесіди, дискусії, метод «case study», обговорення літературних творів, розучування ігор, пісень, виготовлення іграшок тощо).

Ключові слова: материнство, програма, клуб, форми, методи, старшокласниці.

Формування готовності дівчат до майбутнього материнства є складною виховною проблемою, насамперед з точки зору соціокультурних процесів в нашій країні, та й загалом, у світі. Як зазначають дослідники, у ХХ столітті відбулось послаблення чи навіть криза розуміння материнства як духовної і культурної цінності. У цей період кардинально змінюються моделі жіночої поведінки, загострюються суперечності в ціннісно-смісловій орієнтації поколінь, що привели до ускладнень материнського виховання, зниження

статусу материнства. У наш час бажання бути матір'ю вступає в суперечність з цінностями соціально-комфортної поведінки сучасних жінок та призводить до психологічного конфлікту, який порушує умови соціалізації новонародженої дитини чи призводить до відмови від материнства взагалі. Тому важливим педагогічним завданням є формування готовності до материнства у дівчат старшого шкільного віку [1; 2; 5; 6].

Широкі можливості для здійснення цього процесу має загальноосвітня школа, використовуючи потенціал навчальних предметів (уроки української та зарубіжної літератури, основ здоров'я, фізичної культури тощо) та різні форми позакласної роботи.

Цікавою формою роботи з учнями старшого шкільного віку є клуб – об'єднання школярів для спілкування, дозвілля, заняття улюбленою справою, розвитку інтересів. Клуб є такою формою роботи, що будується на добровільній основі, спрямованості на різнобічний розвиток особистості, на розширення знань про певну проблему та вироблення конкретних навичок, що допомагають її вирішенню. Як зазначає О. Козлова, «основною метою клубної роботи є створення розвиваючого простору підліткових спільнот ... як умови для формування здатності до освоєння дорослого суспільства і як альтернативу існуючим асоціальним підлітковим і молодіжним структурам» [3].

Вважаємо доцільною організацію клубів для дівчат, що спрямовані на різні аспекти підготовки учениць до майбутнього материнства, та пропонуємо для втілення у виховну практику програму клубу для дівчат «Материнство – це щастя». Реалізація цієї програми можлива як в умовах загальноосвітньої школи, так і закладу позашкільної освіти, або у співпраці цих освітніх закладів. Програма передбачає чотири напрями роботи: діагностичний, інформаційно-просвітницький, тренінговий, практичний.

Діагностичний спрямований на з'ясування стану сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку, зокрема на початку роботи клубу для дівчат та по його завершенні. Для цього передбачено використання таких методів, як анкетування (анкета «Чи думаєш

ти про майбутнє материнство?»), аналіз творчих робіт учениць (написання міні-твору «Якою я бачу себе майбутньою матір'ю»), аналіз стану репродуктивного здоров'я дівчат старшого шкільного віку (документи поліклініки), спостереження, бесіди з батьками учениць, експертна оцінка педагогів.

Інформаційно-просвітницький напрям має на меті розширення знань учениць про материнство та різні аспекти життєдіяльності, що пов'язані з ним. Це дасть можливість старшокласницям більш зважено підходити до вироблення власних життєвих планів та моделей поведінки з представниками протилежної статі, усвідомлення материнства як діяльності, що вимагає зусиль, широкої палітри знань та навичок, зокрема щодо догляду за дитиною та її виховання. Для цього передбачено проведення занять (міні-лекцій та їх обговорення з ученицями), що стосуються проблеми материнства.

Міні-лекція – така форма навчальної роботи, яка розширює знання з певної проблеми та ґрунтується на принципах науковості, актуальності, актуалізації наявних в учнів знань. Від звичайної лекції міні-лекція відрізняється насамперед тривалістю (приблизно 20 хвилин), щоб не стомлювати слухачів. Пропонуємо організацію міні-лекцій такого орієнтовного змісту: «Радість материнства»; «Сексуальність. Проблема вибору»; «Репродуктивне здоров'я майбутньої матері» (зустріч з гінекологом); «Психічне здоров'я майбутньої матері» (зустріч з психологом); «Ризики раннього материнства»; «Небезпека переривання вагітності»; «Сім'я. Взаємини з батьком дитини»; «Основи догляду за малолітньою дитиною»; «Правові основи батьківства і материнства». Тематика міні-лекцій може бути розширена чи звужена, залежно від освітніх можливостей та інтересів учасниць клубу.

Міні-лекція має бути доповнена бесідою з ученицями з приводу отриманої інформації, яка оптимізує процес спілкування педагога і старшокласниць, повертає їх до оцінки подій, вчинків, формує відповідне ставлення до явищ, пов'язаних з материнством.

На окремих заняттях буде доцільним застосування методу «кейс-стаді» («case study»). Метод «case study» сприяє розвитку вміння вирішувати

проблеми з урахуванням конкретних умов, вміння чітко формулювати і висловлювати свою позицію, спілкуватися, дискутувати [4, с. 20]. Темати для обговорення можуть бути випадки відмови юної матері від дитини, жорстоке ставлення до маленьких дітей, проблеми підліткового материнства тощо.

Вважаємо корисним на заняттях клубу використання творів художньої літератури, які можуть висвітлювати материнство в художніх образах, емоційно впливаючи на внутрішній світ особистості. Однією з таких книг є роман польської письменниці Ягелло Йоганни «Молоко з медом» [7]. Авторка піднімає проблему раннього материнства, адже головною героїнею художнього твору є Лінка, учениця випускного класу ліцею. Книга дає гарний матеріал для роздумів, розкриває різні ситуації, пов'язані з вагітністю та доглядом за новонародженою дитиною, піднімає питання відповідальності за свої вчинки. Тому доцільним буде самостійне прочитання книги учасниками клубу та її спільне обговорення, насамперед дискусійних моментів.

Тренінговий напрям передбачає організацію занять на розвиток якостей, важливих для майбутньої матері (стресостійкості, наполегливості, толерантності, ніжності, чуйності тощо). Такі якості є добрим запобіжником прояву різних видів девіантного материнства, адже їх нерозвиненість часто стає причиною нездатності дівчини чи молодій жінці справлятися з проблемами, що пов'язані з належним виконанням ролі матері.

Тренінг є груповою формою інтерактивного навчання, що забезпечує цілеспрямоване формування системи певних навичок, здійснюючи навчання передусім шляхом використання ігрових компонентів, техніки активного спілкування та слухання. Важливим є те, що, помиляючись в умовній ситуації спілкування, індивід не відчуває відповідальності, яка є неминучою в реальному житті. Це йому дає можливість пробувати, проявляти творчість, шукати ефективні форми взаємодії один з одним і не боятися «поразки».

Практичний напрям має на меті розвиток усвідомлення дівчатами необхідності оволодіння практичними навичками для виховання дитини, сприяння її розвитку, оволодіння деякими із цих навичок, що допоможе

дівчатам в майбутньому належно виконувати роль матері. До занять практичного спрямування віднесено заняття такої тематики: «Готуємось доглядати за маленькою дитиною» (зустріч з молодою матір'ю); «Іграшка для моєї майбутньої дитини» (виготовлення іграшок своїми руками); «Мамина колискова» (розучування колискових пісень); «Танець – це краса і здоров'я» (заняття з хореографії); «Ігри у розвитку дитини» (розучування та проведення ігор); «Казка у житті дитини» (вивчення та розповідання казок).

Вважаємо корисною організацію пошукової роботи дівчат старшого шкільного віку на тему «Образ матері, що надихає» та підготовку старшокласницями презентацій за її результатами. Така пошукова робота дасть можливість ученицям самостійно отримати інформацію, що стосується материнства, опрацювати її, підготувати повідомлення для групи, виступити перед дівчатами-однолітками, використовуючи розроблену презентацію з обраної проблеми. Тематику для пошукової роботи з проблеми материнства можуть бути: «Образ матері в мистецтві», «Материнство в українській художній літературі», «Щастя материнства в історії моєї родини» тощо.

Наголосимо, що для успішної реалізації програми необхідним є використання широкої палітри форм і методів: міні-лекцій, бесід, дискусій, методу «case study», тренінгу, обговорення літературних творів, розучування ігор, пісень, виготовлення іграшок, метод пошуково-пізнавальної роботи, презентацій тощо. Їх належне застосування розширює знання старшокласниць про важливість материнства, його правові, психологічні та педагогічні засади, розвиває позитивно-емоційне ставлення до материнства, бажання стати матір'ю в майбутньому. Дівчата набувають також певних навичок для належного виховання і розвитку дитини, що підвищує ступінь їх готовності до відповідального виконання в майбутньому ролі матері.

Література

1. Гончар Л., Куркіна О. Теоретичні й практичні аспекти формування у дівчат-старшокласниць готовності до відповідального батьківства. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34(2). С. 215-220.

2. Канішевська Л. Формування готовності до відповідального батьківства в старшокласників інтернатних закладів як науково-педагогічна проблема. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук.

пр. 2021. Вип. 1. С. 171–182.

3. Козлова О. І. Кластер як сучасна модель взаємодії учасників освітнього процесу: проектна робота. Київ, 2018. URL: <https://school85.kiev.ua/images/metroz.pdf>

4. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 19-28.

5. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: принципи, зміст, методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 42(2). С. 268-273.

6. Шахрай В. М., Ільченко С. Т. Формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку як наукова і виховна проблема. *Scientific Collection «InterConf», (120): with the Proceedings of the 1 st International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»* (August 16-18, 2022). Vilnius, Lithuania: Vaiga, 2022. С. 84-93.

7. Ягелло Й. Молоко з медом : роман / переклад з польської Б. Антоняк. Львів: Урбіно, 2019. 456 с.

*А.М. Шевенко, м. Київ,
Україна*

ПРОФЕКСКУРСІЯ НА СУЧАСНЕ ПІДПРИЄМСТВО ЯК СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ПІДЛІТКІВ

У публікації представлено профекскурсію як активний профорієнтаційний метод роботи з підлітками щодо оптимізації процесу їх професійного самовизначення. Зазначено, що профекскурсія вирізняється інтерактивною складовою на формування у підлітків професійно-ціннісних орієнтацій. Висвітлено чек-лист підприємства як сучасну форму організації профорієнтаційної (профінформаційної) роботи з опантантами. Надано переваги проведення профорієнтаційної екскурсії на сучасному підприємстві.

Ключові слова: профекскурсія, профінформація, підлітки, чек-лист, підприємство.

Профекскурсія – це активний профорієнтаційний метод, частина профінформації, яка проводиться на конкретному підприємстві з метою ознайомлення підлітків з колом певних професій, ознайомлення з особливостями та вимогами кожної професії до людини, можливістю бачити перспективи подальшого просування працівника у професійному плані. У процесі профекскурсії відбувається знайомство підлітків з представниками професій, здобувачі освіти мають можливість безпосередньо поспілкуватися з людьми, які володіють вичерпною інформацією про характерні особливості своєї професії. Підлітки знайомляться з виробництвом, мають можливість побачити конкретне місце роботи, спробувати уявити себе на місці працівника.

Представимо особливості проведення профекскурсії для підлітків на виробничому підприємстві на прикладі майстерні з пошиття одягу. Починати профорієнтаційну роботу варто з проінформованості підлітків щодо можливих варіантів різних професій. Як зазначається Державною службою зайнятості, у процесі профінформації підлітків важливо подбати про те, щоб відомості, що здобуваються про ту або іншу професію не виявилися викривленими, неповними, однобічними [2]. Саме профекскурсія є активною формою профінформації, що сприяє отриманню достовірної інформації про групи професій на виробництві.

Чи можна говорити про інноваційний потенціал профекскурсії як частини профінформації та складової профорієнтації в цілому? У працях Б. Федоришина ми знаходимо підтвердження думки про важливість методу профекскурсії [5]. В. Синявський розширює цю форму до професіографічної екскурсії, учений наголошує, що проведення «Професіографічних зустрічей», «Професіографічних екскурсій» активізують підготовку учнівської молоді до вибору професії з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей та потреб ринку праці й виступають організаційною основою професійної орієнтації. Їх завдання зумовлені загальною метою професійної орієнтації та полягають у наступному: ознайомлення учнівської молоді з сучасним ринком праці, побудовою професійної кар'єри, можливими шляхами оволодіння професією; активізацією інтересів учнів до проблеми вибору професії; вихованням в учнів відповідального ставлення до свідомого вибору професії, правильного розуміння його сутності; виявлення і формування в учнів правильної мотивації вибору професії, позитивного ставлення до всіх видів професійної діяльності; сприяння розвитку пізнавальної активності, самостійності, допитливості, логічного мислення і творчого підходу до будь-якого виду діяльності; стимулювання учнівської молоді до самопізнання, виховання потреби у самовдосконаленні, самовихованні професійно-важливих якостей з метою професійного самовизначення. Зміст цих форм профінформаційної роботи, спрямований на ознайомлення учнівської молоді з

соціально-економічними і психологічними основами вибору професії і побудований таким чином, щоб створювати фундамент формування в учнів умінь самостійного вивчення професій, озброювати необхідними основними знаннями про світ професій, про професійне самовизначення і шляхи його реалізації. Відмінність цих форм профінформаційної роботи від традиційних заходів полягає в тому, що у процесі їх підготовки й проведення учні оволодівають методом аналізу професій і набувають умінь у складанні їх професіографічних характеристик [4, с. 50-51]. Сучасні профорієнтаційні платформи пропонують віртуальні екскурсії на різні підприємства, що значно розширює можливість підлітків долучитися до знайомства з підприємствами, які готові надати послугу з проведення профекскурсії. Такі віртуальні екскурсії дають можливість підліткам задовольнити свою цікавість про найсучасніші напрями та сфери професійного світу, долучитися як до сфери виробництва, так і до інших актуальних професійних сфер, що потребують активних молодих працівників. Зокрема, Всеукраїнський проект з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» надає можливість здобувачам освіти з усіх регіонів України пройти безкоштовно профорієнтаційне тестування, отримати консультацію кар'єрного радника, ознайомитись із трендами ринку праці завдяки мультимедійним курсам у міжнародному форматі SCORM, відвідати онлайн-екскурсії на найкращі українські підприємства [1].

Зважаючи на вікові особливості підлітків, які передбачають активне включення в світ дорослих, прагнення до автономії, відчуття себе дорослим та самостійним, сензитивний період для формування цінностей та ідеалів. Варто зазначити, що профекскурсія буде ефективним методом профорієнтаційного впливу, бо надає можливість підлітками бути активно включеними учасниками-спостерігачами виробництва. Пізнавальний інтерес підлітка підсилюється у процесі відвідання підприємства за рахунок інтерактиву та безпосередньої участі у спостереженні за роботою майстрів. З. Охріменко підмічає, що за умов індивідуального підходу до проведення профорієнтаційних заходів, застосування інтерактивних форм роботи, у профорієнтаційній взаємодії з

учнями зміщуються акценти з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення, що значно підсилює суб'єктивізацію професійного самовизначення підлітків та сприяє їх професійно-ціннісній орієнтації [3].

Професккурсія забезпечує можливість побачити виробництво на власні очі, поспілкуватися з представниками різних професій, ознайомитися з технологічним процесом від початкової до завершальної стадії. Відвідання підприємства підлітками дозволяє ознайомитися з усіма групами професій: від адміністративної ланки до відправлення готової продукції замовнику, а також дізнатися про посадові обов'язки кожної працівника підприємства. Адміністративна група відповідає за організацію та функціонування всього підприємства. Працівник відділу кадрів займається прийомом на роботу працівників, вивчає стаж потенційного працівника, визначає цех, де є вакансія. Знайомить потенційного працівника з керівником цеху.

Технолог виробництва слідкує за часом виготовлення деталей моделі, чіткістю та якістю виконання операцій, за послідовністю кожної операції, контактуючи з працівниками, за потреби вносить корективи в їх роботу. Опрацьовує всі технологічні операції нової моделі, що запускається на лінію виробництва. Спілкується з працівниками у процесі пошиття моделі, попереджаючи можливі помилки у процесі виготовлення моделі.

Експерт якості продукції оглядає кожен виріб, робить контрольні заміри швів у відповідності розміру, перевіряє якість прилаштування фурнітури. Річ, яка не відповідає вимогам стандарту, бракується та повертається в цех на перепошив.

У процесі професккурсії на підприємство, здобувачі освіти мають можливість познайомитися з такими професіями, як: закрійник, швачка, прасувальник, технолог, експерт, пакувальник, технік з обслуговування приладів, водій тощо. Молодь має можливість побачити роботу підприємства у комплексі, бути присутніми на всіх вузлових ділянках виробництва, зрозуміти їх значення для досягнення кінцевого результату. Отже, у підлітка складається

власне судження про характер роботи, він упевнюється у багатоетапності виготовлення продукції, розуміє відповідальність працівників на кожному етапі виготовлення моделі, а також бачить на власні очі, що проста на перший погляд операція, потребує уважності та акуратності від працівника та слугує візиткою якості товару.

Відвідання профескурсії сприяє формуванню професійно-ціннісних орієнтацій підлітка завдяки безпосереднім контактам з фахівцями справи, що є майстрами своєї професії. Людина, яка цінує те, що робить надихає власним прикладом інших до пошуку власної справи, що приносить задоволення від її якісного виконання. Дуже важливо для підлітків мати приклад ціннісного ставлення до праці, через позитивне сприйняття улюбленої роботи, можливості самореалізації в обраній професії, зростання особистісного та професійного.

З метою активізації професійного самовизначення молоді та забезпечення виробничі лінії кадрами, менеджер з персоналу разом з психологом започаткували ініціативу створення чек-листа підприємства. Чек-лист, це сучасна подача інформації у стислій формі, їх використання допомагає ефективно організувати роботу, розділяти її на етапи та відмічати те, що вже зроблено. У чек-листі підприємства поетапно представлено можливості працевлаштування оптантів. У профорієнтаційній роботі чек-лист виконує ряд функцій: інформаційну, просвітницьку, рекламну. У чек-листі міститься коротка інформація про основні професії підприємства, вимоги до оптанта, посадові обов'язки працівника, довідкова інформація про підприємство тощо.

На що варто звернути увагу підлітків під час проведення профескурсії, щоб отримати максимальний ефект від профорієнтаційного заходу на сучасному підприємстві. По-перше, варто зазначити, що все навкруги створено людьми для зручності, комфорту, належного рівня життя. По-друге, шлях від ідеї до готового виробу забезпечується професіоналами, якщо людина формально ставиться до своїх обов'язків, то і результат її праці посередній. Лише небайдужа людина здатна творити вишукані речі, вдосконалювати навколишній світ, гармонізувати свій життєвий простір. По-третє, людина

щаслива в самореалізації, знайти своє покликання, то запорука успішного та щасливого життя. По-четверте, щоб зрозуміти, що тебе дійсно приваблює, потрібно мати широкий спектр знань про можливі професійні сфери та професії, саме завдяки профекскурсіям підлітки зможуть отримати реальну інформацію про особливості різних професій та вимоги до особистості професіоналів.

Отже, як складову частину технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у підлітків варто використовувати можливість організації та проведення профекскурсії на підприємстві. Підліткам дуже корисно бачити всі ланки технологічного процесу виробництва, завдяки інтерактивному включенню, підлітки можуть знайти для себе цікаву професію у тих нішах, які були представлені у процесі їх перебування на тому чи іншому виробництві. На власні очі підлітки побачать, що якість продукції залежить від ставлення людини до своєї роботи, що нема ділянок, якими можна знехтувати, що акуратність та відповідальність кожного працівника впливає на якість подальших технологічних операцій та в цілому на кінцевий результат продукції.

Література

1. Всеукраїнський проект з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/startuvav-vsekrayinskij-proyekt-oberi-profesiyu-svoeyei-mriyi>
2. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/profesiyna-oriyentaciya>
3. Охріменко З. В. Усвідомлення учнями значущості професійноціннісних орієнтацій до трудової діяльності: результати дослідження. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. № 24, Кн. 2. 2020. С. 72–88.
4. Професійна орієнтація: підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М.; [за ред. О. М. Ігнатович]. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
5. Федоришин Б.О. Сучасні засади професійної орієнтації школярів. Педагогічний процес: теорія і практика. 2002. Вип. 1. С. 226-237.
6. Шевенко А. М. Методика професійної орієнтації школярів. URL: <http://ipood.com.ua/novini/trening-metodika-profesiyno-orientaci-shkoloyariv/>

ВПЛИВ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ: З ДОСВІДУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В КАЗАХСТАНІ

Розкрито ефективність використання мультимедійних технологій у професійній підготовці майбутніх музикантів. Описано спецкурс «Мультимедійне забезпечення уроків музики», спрямований на формування теоретичних знань, оволодіння методиками і технологіями комп'ютерного забезпечення та автоматизації музично-педагогічної діяльності, на удосконалення процесу підготовки і проведення уроків музики вчителем, передусім його індивідуалізації стосовно учнів та оптимізації досягнення результатів.

Ключові слова: мультимедійні технології, процес музичного навчання, студенти.

Успішність професійної діяльності майбутнього фахівця значною мірою визначається його готовністю до використання мультимедійних технологій. Аналіз досвіду країн з цього питання підтверджує, що здобуття освіти (формування знань та умінь, професійних компетентностей) відбувається значно ефективніше за допомогою ІКТ, ніж у традиційний спосіб [2]. Для нашої роботи особливого значення набули дослідження зарубіжних центрів стосовно комп'ютеризації музичної діяльності і музичної освіти, зокрема йдеться про «Центр комп'ютерних досліджень у музиці» Стенфордського університету, «Центр музичного експерименту» Каліфорнійського університету в Сан-Дієго[1].

Так, Дж. Хесс проводить експеримент в університеті штату Північного Колорадо з використанням комп'ютерних програм для формування у студентів слухових навичок на уроках теорії музики. Дж. М. Орфен проводив дослідження з формування ритмічних навичок під час навчання гри на музичному інструменті за допомогою комп'ютера. С. М. Шванаудер та Н. Вагнер описують принципи роботи комп'ютерних програм для вивчення дисципліни «Гармонія». Т. А. Сміт експериментує з комп'ютерним тестуванням музичних здібностей і музичної навченості студентів у Болонському університеті [1].

Суттєва увага педагогів-дослідників звертається на розроблення дидактичного програмного продукту. Все більше з'являється музичних

навчальних програм і практичних додатків. Комп'ютерні і мультимедійні технології впливають не лише на професійний розвиток, а й на особистісний, оскільки змінюють характер здобуття і поширення знань, дозволяють поглибити і розширити зміст дисциплін, що впливає на світогляд, а також оперативно оновлюють і поглиблюють процес пізнання тощо, тобто роблять освіту значно доступнішою [3].

Авторка статті ставить за мету ознайомити читачів із досвідом Казахського національного університету мистецтв у цьому напрямі. Так, на кафедрі музичного виконавства і педагогіки розроблений і впроваджений спецкурс «Мультимедійне забезпечення уроків музики», спрямований на формування теоретичних знань, оволодіння методиками і технологіями комп'ютерного забезпечення та автоматизації музично-педагогічної діяльності, на удосконалення процесу підготовки і проведення уроків музики вчителем, передусім його індивідуалізації стосовно учнів та оптимізації досягнення результатів.

Спецкурс адресований студентам 4 курсу освітньої програми «Музична освіта». Його структура і зміст визначається такими позиціями:

- особливого значення надається формуванню інформаційно-технічних уявлень про комп'ютерні засоби навчання;
- вивчення практичного спецкурсу є обов'язковим після курсу «Інформатика» для забезпечення опори на вже набуті знання студентів;
- опора на доцільно розглянуті дидактичні та методичні функції комп'ютерних та мультимедійних засобів навчання;
- основна частина спецкурсу «Мультимедійне забезпечення уроків музики» присвячена оволодінню технологією роботи з інформацією, що здобувається, обробляється та пропонується в різних формах за допомогою інформаційно-технічних засобів з урахуванням психолого-педагогічних основ використання комп'ютерних та мультимедійних засобів навчання..

Метою спецкурсу є формування у студентів знань, умінь та навичок застосування комп'ютерних та мультимедійних технологій в майбутній

професійній діяльності. При цьому розв'язуються такі завдання:

- навчити студентів користуватися сучасними комп'ютерними та мультимедійними засобами навчання, ознайомити з дидактичними принципами їх використання, розвинути практичні навички роботи в сучасному інформаційному навчальному середовищі та умінь самостійно створювати мультимедійні засоби навчання;

- сформувати практичні уміння використання означених технологій в музично-освітньому процесі школи;

- навчити застосовувати навчально-практичні мультимедіа програми;

- виробити самостійний підхід до відбору програмно-методичного забезпечення сучасного уроку музики.

Зміст спецкурсу розкриває можливості використання означених технологій передусім як дієвого засобу прилучення до музики дітей. Так, для формування умінь створення презентацій майбутні вчителі працюють у програмах PowerPoint, Prezi.com в офлайн та онлайн режимах, з урахуванням інформаційно-методичних аспектів створення навчальних презентацій.

Опановуючи тему «Комп'ютерна нотографія», студенти виконують практичну роботу в програмах «Finale», «Sibelius» та в додатку «Maestro». Студенти оволодівають навичками комп'ютерного нотного запису музичного тексту, навчаються перетворювати звукову інформацію на нотний текст, експортувати нотний текст у графічний файл, конвертувати MIDI файл у нотний текст. Сформовані знання та уміння студенти активно впроваджують під час виконання творчих робіт на дисциплінах «Хоровий клас», «Шкільний репертуар та аранжування».

У сучасній шкільній музичній навчально-виховній практиці Казахстану виникає потреба застосуванні на уроках музики різноманітних аранжувань музичного репертуару у вигляді аудіо файлів мінусовок дитячих пісень, фонограм інструментальних творів тощо.

Відтак, вивчаючи тему «Створення дитячих інструментальних і пісенних аранжувань» і виконуючи практичну роботу в програмі FLstudio, у додатках

«Garage band», студенти оволодівають уміннями створення аранжувань шкільного пісенного та інструментального репертуару, який вони використовують на уроках під час педагогічної практики в школі. У такий спосіб у студентів зростає інтерес до виконання і презентації проєктних робіт. Вони активно використовують програму «Karafun» та мобільний застосунок «In shot», «Mago Video» для створення караоке. Здобуті уміння також закріплюються під час педагогічної практики.

Особливо цікавою для студентів є тема «Навчальні музичні програми», зокрема з навчання теорії музики і сольфеджіо («Piano Professor», «Music Lessons», «Music Tutorial»), музичної літератури («Midi soft Sound Explorer», «Music mentor», «Music Magic»), з навчання гри на музичних інструментах («Reality», «Midi soft Play Piano», «The Jazz Guitarist», «Chord Wizard») та вокалу («Singing Tutor»).

Актуальним і популярним є використання майбутніми вчителями музики електронних освітніх ресурсів (E-learning resources) у шкільній музично-освітній практиці. На заняттях студенти ознайомлюються з web-сайтами, де розміщено картотеки зарубіжних та вітчизняних музично-освітніх електронних видань. Такі ресурси містять і матеріали програм для дітей з музикою для скачування. Крім того студенти створюють власні музично-освітні ресурси, що також мають практичне призначення.

Як бачимо, упровадження спецкурсу «Мультимедійне забезпечення уроків музики» підтвердило можливості широкого застосування комп'ютерних і мультимедійних технологій у професійній музично-освітній діяльності вчителя музики; виявило особливості формування відповідних компетенцій майбутніх учителів музики; специфіку застосування означених технологій для діагностування, організації та управління якістю навчання студентів-музикантів; з'ясувало особливості розвитку професійно-освітньої мобільності сучасного студента-музиканта як майбутнього педагога.

Таким чином, практика Казахського національного університету мистецтв підтвердила, що вивчення студентами спецкурсу «Мультимедійне

забезпечення уроків музики» сприяє розвитку компетентностей в галузі сучасної музичної цифрової техніки, умінь використовувати комп'ютерні та мультимедійні технології для розв'язання навчальних і творчих завдань, опануванню музично-комп'ютерної апаратури, що разом слугує показником спроможності вирішувати проблеми модернізації та інформатизації освіти у ВНЗ Казахстану на сучасному етапі.

Література

1. Полозов С. П. Обучающие компьютерные технологии в музыкальном образовании [Электронный ресурс]. URL: <http://www.dslib.net/muz-iskusstvo/obuchajuwie-kompjuterne-tehnologii-v-muzikalnom-obrazovanii.html>
2. Заболотская И.В. Новые технологии в музыкальном образовании: автореферат дисс. на соискание ученой степени канд.пед.наук: 13.00.01 – общая педагогика. Санкт-Петербург, 2000. 18 с.
3. Хусаинова Г. А., Щерботаева Н. Д. Применение современных инновационных технологий будущим учителем музыки. Учебное пособие. Нур-Султан: ЖК «Булатов А.Ж.», вып. 2, дополненное, 2022, 124 с.

*Л.В. Яценко, м. Переяслав,
Україна*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

У статті розглядається проблема цифровізації сучасної освіти та освітньо-вихованого простору закладів освіти. Наголошено на виникненні нових понять «цифрове покоління», «цифрова соціалізація», «цифрова освіта», «цифровий простір». Підкреслено, що цифровізація освітнього простору змінює традиційну систему освіти та надає їй нових якостей, що виявляється у певних особливостях.

Ключові слова: *цифровізація, цифровий простір, цифрова соціалізація, цифрова освіта, принципи, концепція.*

Перехід сучасного суспільства від інформатизації до цифровізації обумовив якісні зміни в усіх видах життєдіяльності людини в сучасному суспільстві. Кабінетом міністрів України було ухвалено розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки», також було затверджено план заходів щодо її реалізації. Поняття «цифровізація» у згаданій Концепції визначено як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично

уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір». Відтак, проблематика цифровізації освіти та освітнього простору, завдання, які в зв'язку з цим стоять перед сім'єю, освітянами, державою і суспільством в цілому, виклики й стратегічні напрями виховання молодого покоління в умовах цифрової реальності стають об'єктом інтенсивного наукового та психолого-педагогічного осмислення фахівців.

Науковці зазначаються, що цифровізація як соціальне явище отримала поширення у 60-70 рр. ХХ ст. і вказують на такі три її характеристики:

- усі види контенту переходять з аналогових, фізичних і статичних в цифрові, одночасно становляться мобільними та персональними. При цьому індивід отримує можливість контролювати свій особистий контент, направляти інформаційні запити, формувати індивідуальну траєкторію інформаційної діяльності;

- здійснюється перехід до простих технологій комунікації (технологія стає лише засобом інструментом спілкування), головна характеристика засобу й технології – керованість;

- комунікації стають гетерогенними: вертикальна, ієрархічна комунікація втрачає актуальність, відбувається перехід до мережевої структури комунікації [4].

Відтак, у науковому освітянському просторі з'являються поняття «цифрове покоління», «цифрова соціалізація», «цифрова освіта», «цифровий простір» тощо. Прискорене розповсюдження і упровадження інноваційних освітніх технологій і сітьових зв'язків спричинило появу нового соціального та культурно-історичного феномену – *цифрового дитинства*, виникнення *нової соціальної ситуації розвитку*, в якій інформаційні технології не просто розширюють життєвий простір сучасних дітей: вони опосередковують і змінюють всю структуру їхньої діяльності. Науковці підкреслюють «для багатьох представників «цифрового покоління» характерними є егоцентричність, невміння дружити, відсутність альтруїзму та емпатії навіть до близьких людей, екстернальний локус контролю» [2, с.18]. Традиційні форми

оволодіння знаннями, набуття досвіду та засвоєння норм поведінки замінюються цифровою соціалізацією, що конкурує з традиційними інституціями соціалізації – родиною та закладом освіти. У зв'язку з цим, науковці наголошують: «виховання в умовах сучасного суспільства певною мірою втрачає свій потенціал. Натомість цифрова форма соціалізації відіграватиме досить дієву особистісно-перетворювальну роль. І цією перспективою не слід нехтувати» [2, с.4].

Цифрова освіта – це освіта, в основі функціонування якої лежать цифрові технології. Основними векторами розвитку освіти, як вказує Г.Жосан, є:

- швидкість – навчання йде в ногу з часом, адже звичайне накопичення знань давно втратило свою актуальність;
- ентузіазм і мотивація – основоположні принципи в освіті, де викладачі стають координаторами, направляючи учнів в онлайн і оффлайн-режимі;
- доступність матеріалів в режимі реального часу, що спрощує процес отримання нових знань;
- міждисциплінарний контент – напрямок, стирає жорсткі межі між виробництвом, бізнесом та іншими сферами, тому вимагає об'єднувати знання з різних сфер життя [1, с. 49]. Таким чином, цифровізація освітнього простору змінює традиційну систему освіти та надає їй нових якостей, що виявляється у таких її особливостях: збільшення кількості віртуальних освітніх платформ; перетворення інформації на загальнодоступний глобальний ресурс; здатність багаторазового використання одного електронного ресурсу з метою надання різних за змістом освітніх послуг; упровадження в освіту та використання нових технологій і цифрових освітніх платформ; створення в закладах освіти цифрового освітньо-виховного простору (середовище) як умови формування цифрової компетентності (грамотності) учнів, цифрової соціалізації школярів.

Наголосимо, що Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України [3], визначено створення та виконання національної програми

навчання загальним і професійним цифровим компетенціям та знанням як одне з пріоритетних завдань на шляху до прискореного розвитку цифрової економіки. Отже, сьогодні цифрова компетентність визнана базовою компетенцією людини, необхідною для успішної соціальної інтеграції, професійного та особистісного розвитку впродовж життя. Тому передусім має бути створений цифровий освітньо-виховний простір (середовище) школи як умова формування цифрової компетентності (грамотності) учнів, цифрової соціалізації школярів. Метою створення цифрового освітньо-виховного середовища закладу освіти є «формування духовно розвиненої особистості (керівника, педагога, вихованця), яка володіє високим рівнем розвитку цифрової компетентності та функціонально готова до використання засобів цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській, методичній, навчальній, виховній, дозвілєвій, самоосвітній діяльності» [2, с. 13].

Цифрове освітньо-виховне середовище закладу освіти утворюють «матеріально-технічне, психолого-педагогічне, дидактичне, комунікативне забезпечення освітнього процесу, що включає засоби навчання і виховання, які базуються на нових цифрових та інформаційних-комунікаційних технологіях, навчальній та виховній інформації, яка сприяє формуванню соціально важливих якостей усіх суб'єктів освітньої діяльності (адміністрації, педагогічних працівників, вихованців, їхніх батьків тощо)» [2, с. 13].

Концепцією виховання дітей та молоді в цифровому просторі визначено принципи виховання дітей та молоді в умовах цифрового простору, серед яких:

- принцип конфіденційності і безпеки, що полягає в захисті персональних даних, контролі операцій, можливості надавати дозвіл, обмежувати та забороняти певну інформацію, попередженні зламів, захисті інформації від втручання чи викривлення, а також можливості її контролю з боку батьків;

- принцип індивідуалізації передбачає застосування умінь і навичок індивіда в доступі до цифрового простору та отриманні необхідної

інформації, вибудовуванні індивідуальної стратегії освіти та виховання, використанні можливостей для самостійної роботи та саморозвитку, адаптивних методик, а також різного роду індивідуальних форм презентації та спілкування в соцмережах;

- принцип доступності згідно з яким цифровий простір є відкритим, простим у доступі і використанні, а також актуальним і постійно оновлюваним;

- принцип доцільності – використання лише необхідних цифрових методик чи технологій для виконання поставлених завдань, досягнення виховних цілей;

- принцип розвитку, що забезпечує реалізацію моральних особистісних якостей, бажання удосконалюватися, розвивати творчі здібності, адаптуватися до сучасних умов життя та використовувати переваги цифрового середовища у розв'язанні життєвих задач;

- принцип гнучкості дозволяє використовувати цифровий контент відповідно до індивідуальних, вікових, спеціальних потреб, інтересів кожної дитини з урахуванням її вподобань, задач, зручного часу, місця тощо;

- принцип інноваційності дає можливість використовувати сучасні інноваційні, у тому числі інтерактивні, дистанційні форми і методи роботи з дітьми, новітні технології і можливості цифрового простору;

- принцип інтегрованості забезпечує вивчення розмаїтих явищ життя на перетині різних наук через залучення відмінних суб'єктів освітнього процесу [2, с. 11].

Тому цифрова соціалізація дітей та молоді у цифровому просторі потребує цілісного системного дослідження, яке передбачає виявлення теоретичних засад цифрової соціалізації сучасних дітей, типологізацію та систематизацію конкретних чинників та складових цифрового простору, що мають потенційний вплив на соціалізацію і виховання дітей і молоді, аналіз переваг та недоліків їх впливу на особистість, потенційних можливостей, ризиків та загроз національному, інституційному та індивідуальному рівнях, що й становитиме питання подальших наукових розвідок.

Література

1. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30. № 1. Частина 2. С. 44-52.
2. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. / Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д. та ін. Вісник НАПН України, 2022. № 4(2), URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. Офіційний вісник України, 2018. № 16.
4. Ничипоренко К. В. Цифровізація. URL: <https://iie.org.ua/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аринова С.Е., магістрантка Казахського національного університету мистецтв, м. Астана, Казахстан.

Безрук Катерина Олександрівна, науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, аспірантка, м. Київ, Україна.

Бех Іван Дмитрович, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, м. Київ, Україна.

Бінецький Дмитро Олександрович, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Бордюг Наталія Сергіївна, професор кафедри екології та природоохоронних технологій Державного університету «Житомирська політехніка», директор КЗ позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Васильєва Світлана Андріївна, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти та виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Вербицький Володимир Валентинович, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Вербицький Олег Володимирович, військовослужбовець, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Гриців Тетяна Григорівна, старший викладач ЧННПБ Західноукраїнського національного університету (ЗУНУ), кандидат педагогічних наук, м. Чортків, Україна.

Журба Катерина Олександрівна, головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Кириченко Валентина Іванівна, провідний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Коновець Світлана Володимирівна, головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Куниця Тетяна Юріївна, завідувачка лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Кучинська Надія Миколаївна, керівник гуртка, Центр позашкільної роботи Святошинського району, м. Київ, Україна.

Литвин Вадим Валентинович, аспірант лабораторії дошкільної освіти та виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна.

Литовченко Олена Віталіївна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Литовченко Олександр Володимирович, аспірант Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна.

Луценко Вікторія Олександрівна, науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти та виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна.

Малишева Дар'я Романівна, аспірантка Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна.

Мачуський Валерій Віталійович, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Міронець Людмила Петрівна, декан природничо-географічного факультету, доцент кафедри біології та методики навчання біології Сумського державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук, м. Суми, Україна.

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Нечерда Валерія Борисівна, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Ничкало Світлана Андріївна, науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна.

Окушко Тетяна Костянтинівна, завідувачка лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Остапенко Олександр Іванович, завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувачка лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Платтс Лоретта, департамент психології Стокгольмського університету, м. Стокгольм, Швеція.

Рагозіна Вікторія Валентинівна, провідний науковий співробітник Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Рейпольська Ольга Дмитрівна, завідувач лабораторії дошкільної освіти та виховання – керівник Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент, м. Київ, Україна.

Рогальська-Яблонська Інна Петрівна, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Миколаїв, Україна.

Сокол Любов Михайлівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат психологічних наук, м. Київ, Україна.

Тарасова Тетяна Вікторівна, науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ, Україна.

Токтаганова А. Е., докторант кафедри музичного виконавства і педагогіки Казахського національного університету мистецтв, м. Астана, Казахстан.

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Трейтяк Дмитро В'ячеславович, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПНУ України, м. Київ, Україна.

Третьяк Ольга Петрівна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент, м. Київ, Україна.

Федорченко Тетяна Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Харченко Наталія Вікторівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Хусайнова Г. А., професор, завідувач кафедри музичного виконавства і педагогіки Казахського національного університету мистецтв, кандидат педагогічних наук, PhD, м. Астана, Казахстан.

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувачка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент, м. Київ, Україна.

Шевенко Алла Миколаївна, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат психологічних наук, м. Київ, Україна.

Щерботасєва Н. Д., старший викладач кафедри музичного виконавства і педагогіки Казахського національного університету мистецтв, магістр музичної освіти, м. Астана, Казахстан.

Яценко Ліана Вікторівна, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Університету Григорія Сковороди в Переяславі, кандидат педагогічних наук, доцент, м. Переяслав, Україна.

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ**

ЗРОСТАЮЧА ОСОБИСТІТЬ У СМИСЛОЩНІСНИХ ОБРИСАХ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
19 грудня 2022 року

ISBN 978-617-8011-45-1

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний
Друк цифровий
Гарнітура Times New Roman
Умови. Друк. арк. 12,56
Наклад 300 прим.
Зам. №011/12/22

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 4191 від 12.11.2011 р.